

Giella buolvvas bulvii

Gáivuona sámegiela morfologijja guorahallan

Lene Antonsen

Sámegiela váldofágadutkamuš
Gielladiehttaga instituhtta
Humanisttalaš fakultehta
Romssa Universitehta
Giddat 2007

ERATA-diehtu

Lea bohtán ovdan ahte Inf. 1 dattetge ii lean gáivuotnalaš, muhto Moskavuonas eret.

Ovdasánit

Lihkus olmmoš ii leat okto dán máilmmis!

Informánttaid buorredáhtolašvuoda ja gierdavašvuoda haga ii livčče lean vejolaš čadahit dákkár guorahallama. Mun lean čađa áiggi dovdan iežan bures boahtán informánttaid lusa, ja olu mun lean oahppan sis. Giitu!

Universitehtabargiin fas lean ožžon buori doarjaga ja rávvagiid: Kjell Kemis lei jáhkku munnje ja ávžžuhii mu álgit, Nils Jernsletten lei háhkan boares jietnamateriálaid Universitehtii nu ahte mus lei juoga maid sáhtten guorahallat, Aud-Kirsti Pedersen lea veahkehan mu gávdnat girjjálašvuoda giellanuppástuvvamis, Biret Anne Bals Baal lea ee. vástidan mu jearaldagaide Guovdageainnu suopmana birra, ja Thomas Omma fas lea addán dieđuid Gárasavvona suopmanis. Ja de lea Laila Susanne Sara Oskarsson addán buriid rávvagiid olles bargoproseassa áiggi ja maid bagadan mu giela. Giitu gaikkaide!

Ja giitu mu bagadallái, Trond Trosterudii, gii dađistaga lea ofelastán mu oaidnit minstariid ja ollislašvuodaid.

Loahpas vel giitu guoibmásan ja mánáidasan geat leat leamaš nu gierdavaččat muinna.

Miessemánu 2007, Lene Antonsen

SISDOALLU

1	ÁLGGAHUS	7
1.1	Fáttá välljen ja mu sajjadat	7
1.2	Čuolbma.....	8
1.3	Metoda	8
1.4	Barggu huksehus	8
1.5	Transkriberen	9
2	GÁIVUONA SÁMEGIELLA OVDDEŠ DUTKAMUŠAIN	9
2.1	Qvigstad	11
2.2	Lagercrantz	11
2.3	Nesheim.....	12
2.4	Jernsletten	12
2.5	Sammallahti	13
2.6	Eira	14
2.7	Čoahkkáigeassu	14
3	GÁIVUONA SÁMEGIELA DILLI	15
3.1	Njálmmálaš giellan.....	15
3.2	Sámegeiela stáhtus	17
3.3	Sámegeiella vuodđoskuvllas	19
3.4	Fálaldagat lohkat sámegeiela vuolit ja alit dásis.....	20
3.5	Čoahkkáigeassu	21
4	GIELLANUPPÁSTUVVAN	22
4.1	Dutkanhistorjá.....	23
4.2	Govt giella nuppástuvvá?.....	24
4.3	Govt fuobmát giellanuppástuvvama?	26
4.4	Govt giellarievdamat levvet?	27
4.5	Giellamállet ja giela siskkáldas fáktorat	30
4.5.1	Sámegeiella nuppástuvvanproseassas	32
4.6	Oktavuohta suopmaniid gaskkas.....	33

4.7	Oktavuolta gielaid gaskkas.....	34
4.8	Eanetlogugiella ja vehádatgiella	35
4.8.1	Váikkuhus vehádatgillii	35
4.8.2	Giellamolusn dahje giellajápmi.....	36
4.8.3	Semihállit	38
4.8.4	Buorit fáktorat vehádatgillii.....	39
4.9	Čoahkkáigeassu	40
5	MATERIÁLAIÐ ÁRVVOŠTALLAN	41
5.1	Vejolašvuodat ja ráddjejuvit.....	41
5.2	MateriálaiÐ háhkan ja personsuodjalus	42
5.3	MateriálaiÐ árvvoštallan	43
5.3.1	Boares materiálat.....	43
5.3.2	Sohkabealit	45
5.3.3	Jearahallanvuogit.....	45
5.3.4	Guovttegielalašvuolta ja giellagealbu	47
5.3.5	Giellamodus jearahallandilis	49
5.3.6	Informánttat buolvvain ja báikkiin.....	52
5.4	Čoahkkáigeassu ja konklusuvdna	56
6	MORFOLOGIJA.....	56
6.1	Morfologalaš čilgenvuohki ja tearpmat.....	56
6.2	Substantiivvat	60
6.2.1	Kásusat.....	61
6.2.2	Sojahanluohkát ja tákta	61
6.2.3	Diftonggaid njuolgan	62
6.2.4	Sokki rievddadeapmi.....	63
6.2.5	Vokálaravdda rievddadeapmi	63
6.2.6	Loahppakonsonánta.....	63
6.2.7	Dássemolsašupmi	64
6.2.8	Logut	64
6.2.9	Allegro	65
6.2.10	Proseassaid čoahkkáigeassu	65
6.2.11	Homonymiijat.....	66
6.3	Pronomenat	68
6.3.1	Persovdnapronomeniid morfologiija.....	68
6.3.2	Čujuheaddji pronomenat.....	68
6.4	Fonologalaš ja morfologalaš nuppástuvvan.....	69
7	MATERIÁLAIÐ ANALIISA	71
7.1	Ovdanbuktinvuohki.....	71
7.2	Substantiivaid morfologiija	72
7.2.1	Vokálaguovddáža diftonggat.....	72
7.2.2	Konsonántaguovddáš	73
7.2.3	Sokki rievddadeapmi dahje synkope.....	73
7.2.4	Ravdakonsonánta ja loahppakonsonánta	73

7.2.5	Nominatiiva ovttaidlohku	74
7.2.6	Nominatiivva mánggaidlohku	75
7.2.7	Akkusatiivva ja genetiivva ovttaidlohku	78
7.2.8	Akkusatiivva ja genetiivva mánggaidlohku	79
7.2.9	Illatiivva ovttaidlohku	83
7.2.10	Illatiivva mánggaidlohku	86
7.2.11	Lokatiiva ovttaidlohku	91
7.2.12	Lokatiivva mánggaidlohku	98
7.2.13	Komitatiiva ovttaidlohku	99
7.2.14	Komitatiivva mánggaidlohku	101
7.2.15	Essiiva	105
7.3	Pronomeniid n-apokope	108
7.3.1	Persovdnapronomenat nominatiivva ovttaidlogus	108
7.3.2	Persovdnapronomenat akkusatiivva/genetiivva ovttaidlogus	110
7.3.3	Čujuheaddjipronomen akkusatiivva/genetiivva ovttaidlogus	112
7.3.4	Pronomeniid apokope - čeahkkáigeassu	113
7.4	Analiissa čeahkkáigeassu	115
8	GÁIVUONA DÁLÁ GIELLASERVODAT	123
8.1	Báikkis báikái - ealli sámegealla?	123
8.2	Gáivuona suopman	128
8.3	Loahppasánit.....	129
	Dutkanmateriálat ja girjjálašvuohhta	130

ČUVVOSAT

1. Oanáduslistu
2. Listu: Kárttat, tabeallat ja govvosat
3. Forespørsel om intervju
4. Jearaldatlistu

1 Álggahus

1.1 Fáttá välljen ja mu sajádat

Dávjá gullat ahte Gáivuona sámi suopman lea jávkame, ja ahte mánát ja rávvásat eai oahpa ádjáideaset ja áhkuideaset suopmana skuvllas ja giellagurssain. Muhto ii leatge álo nu čielggas mii lea “rivttes” giella ja dadjanvuohki go olbmui leat iešguđetlágan oaivilat áššis. Dát vuosiha ahte gielas leat variašuvnnat. Go galgen välljet váldofágafáttá, de mus bođii miella guorahallat suopmana variašuvnnaid lagabut.

Mus lea maid persovnnalaš bealli dás. Mánnán ledjen ollu Gáivuonas sogaid luhtte, ja máhtten dalle dušše dárogiela. Rávisin ohppen sámi Finnmárkkus ja Suomas. Go bohten ruoktot Gáivutnii, de vásihin ahte sámegiella lei čoavdda mii rabai ođđa uvssaid munnje báikki kultuvrii ja maid olbmuide.

Gáivuona suopman lei vieris munnje, go ledjen oahppan sámi áibbas eará guovllus. Gáivuonas ohppen ođđa sániid ja dadjanvugiid, ja geahččalin maid aktiivvalaččat daid geavahit. Muhto ii orron munnje seammá lunddolaš geavahišgoahtit suopmana sojahemiid, maid dan dihte go barga sámegiel oahpaheaddjin ja galgen oahpahit girjegiela. Dan dihte lea munnje miellagiddevaš guorahallat man olu suopmana sojahemid spiehkastit standárdagielas.

Lei lunddolaš álgit guovllu boarráseamos jietnabáttiiguin mat leat báddejuvvon ovdal mu áiggi. Munnje lei dego musihkka bealljái guldalit olbmuid jiena geaid mun muittán mánnávuoda rájes, muhto dalle lei sin giella ja sin mitalusat suollemasat munnje. Dánna lágiin lea bargu addán munnje olu persovnnalaččat maid.

Dán barggus lea rávesolbmuid sámegielat skuvlejupmi okta fáktor ja danne lea dehálaš mitalit ahte mun lean sihke Gáivuona giellakonsuleantan ja Sámi giellaguovddáža jodiheaddjin leamaš guovddázis dákkár fálaldagaid addimis.

1.2 Čuolbma

Árbevirolaš dialektologiijas leat suopmanat leamaš miellagiddevaččat homogena vuogadahkan, ja dan dihte leat gielalaš variašuvnnat badjelgehččojuvvon. Sosiolingvistihkat sirde geahččanguovllu sárdnungiela heterogena beallái. Mu guorahallan gullá goappašiid árbevieruide go mus lea fuopmášupmi Gáivuona suopmanii sierra struktuvran ja hálidan maid oaidnit dan giellahistorjjálaš gárggiideami ektui. Muhto seammás mun lean ohcame variašuvnmaid ja daid juohkaseami dihto variábeliid mielde. Ja mun geahččalan árvoštallat variašuvnmaid giellanuppástuvvanteoriijaid ektui.

Sámegiela geavaheapmi lea Gáivuonas rievdan hirpmosit dán barggu giellamateriála áigodagas. Giella geavahuvvo eará arenáin go ovdal, čállingiella lea šaddan dehálažžan ja dán áiggi bargoahkásaš sámegielaigiin ii leat sámegiella vuosttaš giellan. Miellagiddevaš lea maid dutkat man olu girjegiella lea báidnan sin giela.

Čuovvovaš čuolmmaid hálidan guorahallat:

- 1) Govt lea morfologiija rievdan njealji buolvvas?
- 2) Makkár fámut leat váikkuhan?
- 2) Leago mañimuš jagiid olggobeal váikkuhus nannen vai láivudan Gáivuona sámegiela?

1.3 Metoda

Mun lean geavahan boarráseamos gállduid maid lean gávdnan - jietnabáttiid ja čállošiid, ja sáhtán daiguin dokumenteret giela olbmui geat eai leat šat eallime. De lean jearahallan dán áigge gáivuotnalaččaid, sihke vuorrášiid ja nuorat olbmuid, ja buohtastahtán muhtun morfologalaš iešvuodaid.

1.4 Barggu huksehus

Čuovvovaš kapihttalis mun suokkardan govt dutkit leat árvoštallan Gáivuona sámegiela saji davvisámegiela dialektakontinumas. Goalmmát kapihttalis mun geahčadattan muhtun beliid sámegiela geavaheames Gáivuonas mu informánttaid eallináiggis, erenoamážit giela saji skuvllas ja man olu čállingiella lea geavahuvvon. Njealját kapihttalis fas buvttán ovdan teoriijaid das govt ja manne gielat nuppástuvvet.

Materiálaid vejolašvuodaid ja ráddjemiid árvvoštalan viđát kapihttalis. Danne go materiálain leat mánga gieddebargi, de lea miellagiddevaš veardidit sin metodaidd. Guđat kapihttala fáddán lea čállingiela morfologiija. Materiálaid analiisa lea čihččet kapihttalis, ja das mun guorahalan govt dihto variašuvnnat juohkásit buolvvaide ja báikkiide, ja vejolaš sivaiddasa. Danne go lean guorahallame giela nupástuvvama, de geahčan maid muhtun muddui govt morfologalaš iešvuodát sáhttet čilgejuvvot giellahistorjjálaš geahččanguovllus.

Informánttaidd jearahaladettiin mun dahken muhtun fuomášumiid dálá giellageavaheamis, nu ahte loahppakapihttalis mun manan giellasosiologalaš beallái ja suokkardalan man ládje sámeigiella eallá Gáivuonas dál.

1.5 Transkriberen

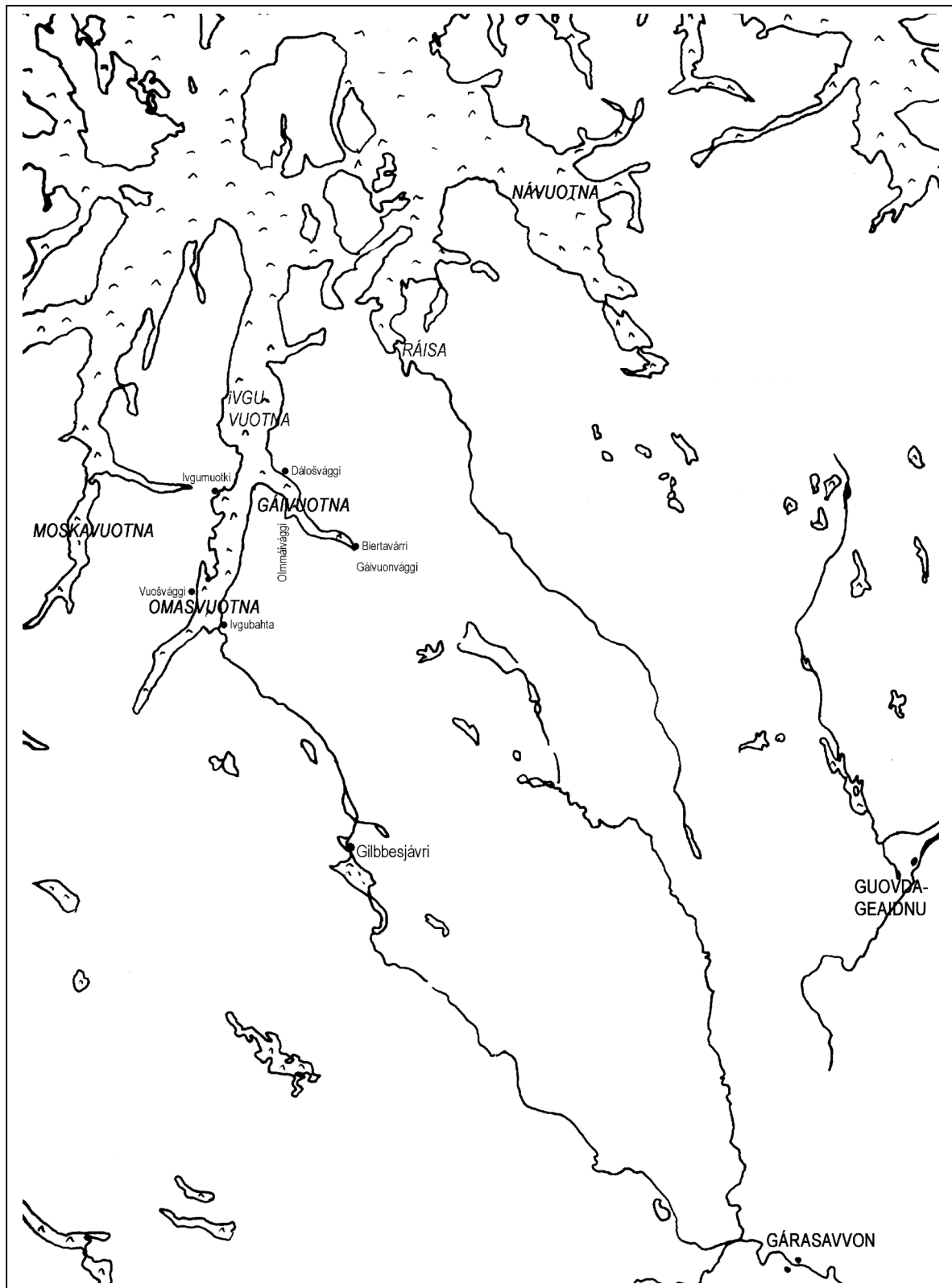
Mun geavahan dábálaš ortografiija almmuhit jienaid. Guovddáškonsonánttat čuvvot čállingiela, earret dalle go giellamateriálas ii leat opposišuvdna vaikko čállingielas lea opposišuvdna. Dalle go lean čujuhan dutkiid čállošiid, de lean geavahan sin transkriberenvuogi.

2 Gáivuona sámeigiella ovddeš dutkamušain

Ivgu lea Davvi-Romssa mearragáttis, muhto vuotna manná guhkás siseatnama guvlui. Ii leatge nu guhkes mátki Guovdageidnui ja Gárasavvonii. Olmmošlohku lassánii mealgat 1700- ja 1800-logus go bohte sámít ja kveanat siseatnamis (Guttormsen 2005:481), ja Ruotabeal badjeolbmui lea maid leamaš geasseorohat Ivgus. Guovdageainnu badjeolbmui lea velge geasseorohat Gáivuonas. Jagi 1930 juhkkjuvvui Ivgu golbman suohkanin: Omasvuotna, Gáivuotna ja Ivgu. Moskavuotna sirdojuvvui Romssa suohkanii.

Dás mun suokkardan maid dutkit leat čállán Ivgu ja Gáivuona sámeigiela birra, ja erenoamážit govt sii leat árvvoštallan ivgusuopmana Gárasavvona ja Guovdageainnu suopmaniid ja mearrasámeigiela ektui.

Kárta 1: Dávvi-Romsa, Guovdageaidnu ja Gárasavvon.

Sárgon: Sandra West

2.1 *Qvigstad*

Just Qvigstad čállá sámegiela birra ahte davvisámegiela váldoráđji lea mearrasámi ja duottarsámi gaskkas. Duottarsámi sáhtta juohkit golbman joavkun: Nuorta-, oarje- ja lullijoavkun. Oarjejoavkui gullet Oarje-Finnmárku earret Porsáŋgu, Davvi-Romsa gitta Báhcavuona rádjái, Eanodat Suomas ja Gárasavvon Ruotas. Oarjejoavkkus leat golbma vuollesuopmana:

- Guovdageaidnosuopman mii dominere Oarje-Finmárkkus
- Ivgu ja Báhcavuonasuopmanat mat leat lagabut Gárasavvonsuopmana go Guovdageainnu suopmana
- Gárasavvonsuopman

Ivgu ja Báhcavuonasuopmaniid son fas juohká golbman variántan:

- Gáivuotna oktan Olmmáivákkiin
- Omasvuotna oktan Vuošvákkiin
- Moskavuotna ja Báhcavuotna

Qvigstad čállá seammá čállošis ahte duottarsámit leat boahtán mearragáddái ja mángga guovllus jávkadahtán dološ mearrasámi suopmana mas dušše sátnevuorká lea báhcán (Qvigstad 1925:8).

2.2 *Lagercrantz*

Eliel Lagercrantz oaivvilda ahte ivgusuopman jáhkkinis lea leamaš mearrasámi suopman. Son čujuha muhtun iešvuodaide mat maid gávdnojit mearrasámegielas mii sárdnojuvvo Návuonas, nugo *č čaddat*-sánis (SD *šaddat*) ja *čiehttat* (SD *šiehttat*). Gemináhtat persovvna pronomeniin klusiilla haga (*nn, nń*) leat maid mearrasámi iešvuodat. Muđuid lea son dan oaivilis ahte ivgusápmi lea lahka Guovdageainnu sámegiela, ja ahte lea stuora idiomáhtalaš earuhus Ivgu- ja Gárasavvonsuopmaniid gaskkas. Ja vaikko ollu Gárasavvonguovllu johttisámit leat ásaiduvvon Ivgui, de sin suopmana iešvuodat illá vuhttojit. Lagercrantz ii geavahan informánttaid Gáivuonas, muhto njeallje informántta Omasvuona oarjjabealde. (Lagercrantz 1941:278č, 1958:4č).

2.3 Nesheim

Asbjørn Nesheimas lei erenoamáš beroštupmi sámegillii mearragáddeguovlluin. Son dutkkai Moskavuona suopmana ja guorahalai Qvigstada konklusuvnna das ahte Ivgu- ja Báhccavuonasuopmanat leat lagabut Gárasavvonsuopmana go Guovdageainnu suopmana. Nesheim guorahallá 52 iešvuoda Moskavuonasuopmanis ja gávdná ahte 38 iešvuoda gávdnojit maid Gárasavvonsuopmanis, ja dušše 14 iešvuoda mat maid gávdnojit Guovdageainnu suopmanis. Dain leat dušše golbma iešvuoda mat eai gávdno Gárasavvonis, vaikko su Gárasavvonmateriálat eai lean nu dievaslaččat. Dainna Nesheim nanne Qvigstada konklusuvnna.

Nesheim čállá ahte son gávnnai unnán mearrasámegiela iešvuodaid, ja eanaš dain ledje Qvigstada cukcasiin, eaige su iežas materiálas. Guorahallan addá sutnje dakkár gova ahte Ruota sámi suopman, mii dán áiggi gohčoduvvo Durdnosa sámegiellan, lea bohtán Norgii ja measta ollásit jávkkan boares mearrasámi giela. (Nesheim 1962:358).

Go Nesheim árvvoštallá Moskavuona suopmana, de son buohtastahtá dan ee. Gáivuona suopmaniin. Go geavahan su dieđuid Gáivuona suopmana geahččanguovllus, de oainnán ahte dain iešvuodain mat eai leat seammálaganat Gárasavvonis ja Guovdageainnus, de leat Gáivuona suopmanis 17 iešvuoda mat čujuhit Guovdageainnu guvlui, ja 10 iešvuoda mat čujuhit Gárasavvona guvlui. Namuhuvvon iešvuodat addet dákkár gova ahte Gáivuona-suopmana morfologiija sulástahtá Gárasavvonsuopmana, muhto jietnadeapmi sulástahtá eanet Guovdageainnu suopmana. Nesheima mielde lea mearrasámegiela giellamearkkaid lohku unnit Gáivuonas go Moskavuonas.

Nesheim báddii informánttaid Olmmáivákkis, Biertaváris ja Dálošvákkis. Eanaš su jietnabáttit leat mielde dutkama materiálain. Muhto máŋga ášši maidda son čujuha, eai gávdno báttiin, nu ahte son lea gal čoaggán olu giellamateriálaid ovdal go riemai báddet. Su Gáivuona-informánttat gullet mu materiála boarráseamos buolvvaide.

2.4 Jernsletten

Nils Jernsletten lea čilgen muhtun Gáivuona sámegiela iešvuodaid suopmankompendias universitehta studeanttaid várás. Su materiálan leat jietnabáttit mat báddejuvvojedje 1970-

logus Ruollaluovtta rájes Olmmáivákki rádjái. Dasa lassin son geavaha Ruonga, Bongo ja Nesheima báttiid, gč. Kap. 5.3.

Jernsletten juohká davvisámegiela vihttan joavkun: Nuorta-Finnmárkku, Oarje-Finnmárkku, Davvi-Romssa, Oarje-Romssa ja Ruota beale suopmanin. Jernsletten oaivvilda ahte Gáivuona suopman gullá Davvi-Romssa suopmanii. Dehálaš earuhus Durdnosa sámegiela ektui lea go Gáivuona suopmanis earuhuvvojit č:c, ž:z ja š:s, muhto Durdnosa gielas dát konsonánttat leat suddan oktii. (Jernsletten 2007:9)

Son namuha muđuid mánja dain seamma iešvuodain go maid Nesheim namuha. Son spiehkasta Nesheimas go oaivvilda ahte lokatiivva ovttaidlogus lea *n*-geažus bárrastávval-sániin, ja *s*-geažus bárahisstávvalsániin, ja Nesheim fas oaivvilda ahte Gáivuonas lea *s*-geažus maid bárrastávvalsániin.

2.5 *Sammallahti*

Pekka Sammallahti juohká davvisámi golbman dialektajoavkun: Mearrasápmi, Finnmarkku sápmi ja Durdnosa sápmi (Sammallahti 1998:19č). Durdnosa sápmi gokčá Ruota bealde davvenuorttabeal Jielliváris, Suomas fas oarjeoasi Eanodaga suohkanis ja Norgga bealde Ufuhtavuonas Ivgui ja Ráisii. Son namuha guokte iešvuoda dehálažžan Durdnosa sápmái: Nuppi stávvala oanehis eahpevuollegis labiála vokála *u*-vearbbaid pres.3.p.ol. main diftonga njuolga vuosttaš stávvalis, omd. /č*iirru*/ ~ /č*ierru*/, muđuid lea nuppi stávvala vokála guhkki: /č*ierruu*/. Dat iešvuolta lea seammá go *julev-* ja *bihtesámis*. Nubbi iešvuolta lea lokatiiva ovttaidlogu *n*-geažus bárrastávvalmáddagiin. Finnmarkku sápmis ja mearrasámegielas lea *s*-geažus.

Durdnosa sápmis leat njeallje suopmana, ja okta dain lea Suomanjárgga suopman man viidodat manná Eanodagas ráji rastá guovlluide mat leat Ivgubađaeanu ja Ráissa gaskkas. Mun dulkon ahte dasa gullá maid Gáivuotna. Dát suopman earrána Gárasavvona suopmanis nuppi stávvala vokála dihte: /*ii*/ - *i* ja /*uu*/ - *u* mat Gárasavvonis leat *ie* ja *uo* ja konsonántaguovddáža dihte: *vd* ja *vž* leat Gárasavvonis *gd* ja *gž*.

Ivgu ja Báhccavuona suopmanat gullet fas Gárasavvona suopmanii diftonggaid dihte, *buhten* (SD *bohten*), *giessen* (SD *gessen*). Muhto mu materiála vuosiha ahte dát iešvuohta maid lea Gáivuonasuopmanis.

Sammallahti čállá ahte Čohkkirasa, Gárasavvona ja Suomanjárgga suopmanat leat stuorit muddui massán opposišuvnna č:c ja ž:z gaskkas.

2.6 *Eira*

Inger Marie Gaup Eira lea čállán váldofágabarggu Gáivuona suopmana birra. Son lea jearahallamiid ja boares jietnabáttiid vuodul suokkardallan fonologalaš variašuvnnaid báikkis báikái. Su konklusuvdna lea ahte konsonánttaid jietnadeamis measta ii leat earuhus Gáivuona báikkiid gaskkas. Earuhusat leat vokalismmas, ja son bidjá rájiid Olmmáivákki ja Skárfvákki gaskii, ja Gáivuonvákki ja Dálošvákki gaskii. (Eira 2003:103)

Eira lea Jernslettena kompendia vuodul buhtastahtán muhtun Gáivuona sániid ja jietnadagaid ee. Guovdageainnu ja Gárasavvona suopmaniidda. Ovdamearkkat maid son geavaha, eai atte čielga gova das goappa guvlui Gáivuona sápmi állana. (Eira 2003: 96).

2.7 *Čeahkkáigeassu*

Lagercrantz lea eará oaivilis go eará dutkit Ivgusuopmana ektui. Son illá gávdná Gárasavvona giela iešvuođaid Ivgusámis. Su informánttat bohtet báikkiin mat leat hui lahka doppe gos moadde Nesheima informántta leat eret, muhto Nesheim fas gávdná olu mii čujuha Gárasavvona guvlui. Maid Qvigstada mielas gullá Gáivuonasápmi ovttas Ivgu- ja Báhccavuona-sámiin lagabut Gárasavvonii go Guovdageidnui.

Jernsletten bidjá Gáivuonasuopmana oktan Ivgusuopmaniin Davvi-Romssa suopmanjovkui, maid Sammallahti fas bidjá Durdnosa sápmái. Muhto Sammallahti bidjá Gáivuona ja Ivgu guovtti earálágan vuollesuopmanii, muhto Ivgusámi giellaiešvuohta mii su mielas dahká earuhusa dain gaskkas, gávdno maid Gáivuona suopmanis.

Nesheima materiálat vuosihit ahte Gáivuonagiella sulástahtá Guovdageainnu sáme giela eanet go eará suopmanat Ivgus.

Konklusuvdna ovddeš dutkamiin lea ahte Gáivuonas lea dološ mearrasápmi áigái jávkan siseatnan suopmaniid dihte. Suopman sulástahtá sihke Guovdageainnu ja Gárasavvona suopmaniid, ja sulástahtá Guovdageainnu suopmana eanet go Ivgusuopman muđuid dahká. Muhto dattetge lea váttis dadjat állanago Gáivuona suopman eanemusat Gárasavvona vai Guovdageainnu guvlui.

3 Gáivuona sámegeiela dilli

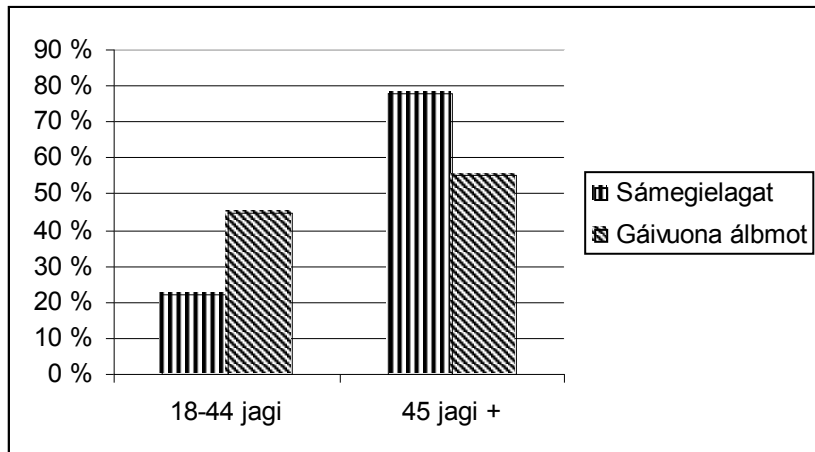
Gáivuonas lea dáhpáhuvvan stuora giellamolsun 1860 rájes. Dalle sámegeiella dominerii nu sakka ahte maid dáččat ja kveanat sámistedje. Nu vuosihit ee. Friisa etnográfalaš kárttat ja olmmošlogahallamiid dieđut giellamáhtu ja giellageavaheami birra (Rasmussen 2005:88č). Mañimuš vihttalogi jagi leat unnán mánát oahppan sámegeiela vuosttašgiellan siiddas. Muhtun spiehkastagat gávdnojit, ja dalle lea dábálaččat nubbi váhnen sámegeiela váimmusguovllus eret. Dattetge leat mánggas oahppan veháš sámegeiela mánnávuodas.

Dás áiggun geahččat muhtun beliid Gáivuona gielladilis mat gusket mu materiálaid analiisii.

3.1 *Njálmmálaš giellan*

Jagi 2000 bijai Sámi giellaráđdi johtui guorahallama sámegeiela geavaheames Norggas. Sii hálidedje ee. gávdnat man stuora oassi álbmogis lea sámegeielat, ja dan sii dahke telefuvdna-jearahallama bokte. Sámegeielagin definerejuvvui olmmoš gii ipmirda giela dan mađe bures ahte sáhtá čuovvut dábálaš ságastallama. Gáivuonas jearahalle 125 olbmo ja 46 % dain ledje sámegeielagat giellaráđi definišuvnna mielde. (Sámi Ealáhus ja Guorahallanguovddáš 2000).

Govus 1: Sámegielagiid ahkejuohku álbmoga ahkejuogu ektui jagi 2000.

(Rasmussen 2005:90 mielde)

Govvosis oaidnit govt sámegielagat juohkásit ahkejoavkkuide. Ollis 78 % sámegielagiin leat badjel 45 jagi boarrásat, 22 % leat 18-44 jahkásaččat. Go buohtastahtá suohkana álbmoga ahkejuohkásemiin, de oaidnit ahte eanaš sámegielat leat vuorrásat olbmot.

Guorahallama informánttat muihtalede maid makkár sámegiela máhttu sis lea:

Tabealla 1: Sámegielagiid sámegiel máhttu.

	<i>Ipmirda, sárdnu, lohká ja čállá sámi</i>	<i>Ipmirda, sárdnu, lohká muhto ii čále sámi</i>	<i>Ipmirda ja sárdnu, muhto ii loga iige čále sámi.</i>	<i>Ipmirda, muhto ii sártno, iige loga dahje čále sámi</i>	<i>Eai leat dieđut</i>
Man stuora oassi Gáivuona sámegielagiin	37 %	23 %	33 %	5 %	2 %

Dieđut Opinionas maid Gáivuona Sámi Giellaguovddáš lea dingon.

Tabealla vuosiha ahte sápmi lea vuostázettiin leamaš njálmmálaš giella. Badjel bealli sámegielagiin ii máhte čállit sámegiela, ja 38 % eai lohkan iežaset máhttit lohkatge. Dađi bahábut mus eai leat logut juhkkovuvvon ahkejoavkkuide.

Guorahallama gieddebargit jerre maid govt sámegielagat leat oahppan sámi ja man dávjá sii geavahit giela. Gáivuonas vástidedje 79 % ahte sii oahppagohte giela mánnán, ja 63 % mitalit ahte sii geavahit sámi oktii vahkus dahje dávjjibut.

3.2 *Sáme giela stáhtus*

Sáme giella lea soađi maŋŋil 1990-logu rádjái vuosttažettiin geavahuvvon priváhta oktavuodain seamma buolvasaš olbmuid gaskkas. Giella geavahuvvui unnán almmolaš oktavuodain ja servviid lágidemiid oktavuodas. Informánttat mitalit omd. ahte valáštallansearvvi ja duodjesearvvi doaluin ii lean dábalaš sámistit. Guhká lea lestadialaš čoagganemiin leamaš sáme giel dulka, muhto maŋimuš jagiid ii leat sáme giella šat geavahuvvon báikkálaš lohkosiiin, vaikko stuora čoakkálmassain dulkojuvvo velge sápmái.

Gáivuotna bođii mielde Sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguvlui dalle go láhka dohkkehuvvui jagi 1990. Njuolggadusat bohte fápmui jagi 1992 ja mielddisbukte ee. ahte suohkana almmolaš namman šattai "Gáivuona suohkan-Kåfjord kommune". Sáme giella bođii oidnosii suohkana viesuid galbbain, almmuhusain ja diehtujuohkinbáhporiin suohkana álbmogii. Sáme gielat mánáidgárdeossodat ásahuvvui. Girku riemai doallat muhtun sámi/dáru ipmilbálvalusaid juohke jagi. Suohkan lea maid ekonomalaččat dorjon báikkálaš servviid geavahit sáme giela sin lágidemiid oktavuodas.

Giellanjuolggadusaid vuodđun lea ahte sáme giella ja dárogiella galget leat ovttáarvosaš gielat Norggas ja leat ovttadássásaččat guovttegielat suohkaniin. Láhka galgá sihkkarastit ássiide vuđolaš vuoigatvuodaid geavahit sáme giela go váldá oktavuoda eiseválddiiguin, omd. Gáivuona suohkana hálddahusain, muhto nugo Sámi giellaráđi guorahallan vuosih, de eanaš suohkanbargit eai máhte sáme giela. (Rasmussen 2005:91).

Giellanjuolggadusain lea dattetge leamaš stuora váikkuhus. Maŋimuš vihttanuppelohkái jagi lea sáme giela gelbbolašvuohta šaddan áigequovdil bargomárkanis. Suohkana skuvllain lea sáme giel oahpahuš, ja dain skuvllain gos lea eanet go okta sáme giel oahpaheaddji, gullo maid sáme giella oahpaheddjiidlanjas. Mánáidgárddiin leat váhnemat sihtan sáme giela fáldalaga mánáidasaset, ja dan dihte gullojit muhtumin sáme giel sánit ja lávlagat mánáidgárddiin. Riebangárddis, Goržži mánáidgárddi sáme giela ossodagas, galget gait bargit máhttit sáme giela go sáme giella ovtas dárogielain lea beaivválaš giella. Buhcciidsiiddas Biertaváris leat mánga bargi vázzán giellagurssaid go sii dárbbahit giela gulahallat boarrásiiguin, ja juohke mánuš lágida kulturskuvla sálbmaeahkeda gos geavahuvvo sihke sáme giella ja dárogiella. Girku doallá sámi/dáru ipmilbálvalusa 6 gearddi jagis.

Giela stáhtus lea nannejuvvon maid suohkana ossodagaid olggobealde. Giellanjuolggadusat geatnegahttet suohkana almmuhit maid sámegillii, ja suohkan válljii dan dahkat dušše sámegiel aviissain. Hálddasanláhka geatnegahtta fas suohkana almmuhit aviissain maid olbmot lohket, ja danne go Gáivuonas ii lean dábálaš doallat sámegiel áviissa, de suohkan máksá aviissadiŋgojumi olbmuide. Suohkan máksá 79 diŋgojumi priváhta olbmuide ja dasa lassin suohkana ásausaide¹, juoga mii mielddisbuktá ahte gáivuotnalaččaide lea čállingiella šaddan dehálaččat go ovdal. Informánttaid mielde lea Sámi Radio hui bivnnut.

Sámi lávlunjoavku ja Gáivuona koara leat dahkan olu oažžut sámi sálmmaid ja lávlagiid, mat árbevirolaččat lávlojuvvojit priváhta oktavuodain, almmolaš arenaide eanet guldaleddjiide. Sii leat johtán sálbmaprogrammain Haštas, Oslos, Johkamohkis ja maid eará sámi guovlluin ja leat ráhkadan CDa. Mannan dálvvi sii lávlo Gáivuonaguovllu sálmmaid Sálašvákki girku ipmilbálvalusas mii sáddejuvvui NRK TVas ollis riikii.

Jagi 1990 rájes lea lágiduvvon festivála mii muhtun jagiid maŋŋil gohčoduvvui Riddu Riđđu Festiválan. Lágideapmi lea erenoamážit nuoraide šaddan guovddáš arenan vuosihit sámivuoda go bidjet gávtti badjelii. Festivála geavaha sámegiela sihke plakáhtain, T-báiddiin ja lávddis ja lea dainna lágiin nannen giela stáhtusa nuorat buolvvain. Ollugat geat leat mielde festiválas, sihtet oahppat sámi, ja festivála áiggi fállujuvvojit sihke minisámegielgurssat ja giellavádjo-leapmi meahcis. Festivála lea dehálaš miellaguoddováikkoheaddjin.

Moadde searvvi geavahit sámegiela čálalaččat dihto oktavuodain, omd. neahttsiidduin, muhto njálmmálaš giella geavahuvvo dattetge hui unnán doaluin ja čoahkkimiin. Nu guhká go dušše muhtimat hálddašit sámegiela, de lea váttis geavahit giela oktavuodain gos olbmot leat čoagganan, ja gos gaikkat eai máhte sámi. Dan dihte lágida Sámi giellaguovddáš sámegielat gáffádagaid. Jurdda lea ásaht sámegielat arena gos olbmot eai dárbbat beroštit ipmirdago juohke okta sámi.

Sámegiela stáhtus lea nannejuvvon maid bargomárkanis. Muhtun virggiide gáibiduvvo sámegiela gelbbolašvuolta danne go virgái gullá oahpaheapmi jnv. Suohkanis leat 16 dákkár virggi (eanet dieđut, gč. Kap. 8.1). Muđuid lea eaktun suohkana virgealmmuhusain ahte go ohcciin leat ovttá buorit oahput, de sus lea ovdamunni guhte máhtta sámegiela².

---

¹ Diehtu suohkanis cuoŋománu 2007.

² Virgealmmuhusat neahtas: <http://www.kafjord.kommune.no>

Olmmaivággái Ája sámi guovddáži leat čoagganan máŋga ásahusa, nugo NRK Sámi Radio ja suohkana Sámi giellaguovddáš mii oahpaha sámegeiela. Dasa lassin leat bargit geat máhttet sámi sihke Ája-fitnodagas, Davvi Romssa Museás, Sámedikkis ja Riddu Riđus, nu ahte sámegeiella gullo maid muhtun muddui gáffebottuin Ádjagis.

3.3 Sámegeiella vuodđoskuvllas

Vuodđoskuvla lea leamaš geatnegahtton Norggas 1860 rájes. Vejolašvuohta geavahit sámi ja suoma skuvllagirjiin gáržžiduvvui 1800-logu loahpas, ja eiseválddit ráhkadedje sierra bagadusaid oahpaheaddjiide geat barge mearragátteguovlluin. Vuosttaš oahpaheaddjibagadus bođii 1862, ja dat ávžžuhii oahpaheddjiid deattuhit dárogeiela oahpaheami. Oahpaheaddji-instruksa jagi 1880 lei ollu garraseabbu. Dan mielde lei lohpi geavahit sámegeiela ja kveanageiela oahpahasas dušše dalle go lei áibbas dárbašlaš. Guovttegeielat skuvlagirjjit galge dušše leat nuoramus skuvlamánaide, ja lohkanohpahasas lei sámegeiel teavstta ulbmil dahkat álkibun ohppiide ipmirdit dárogeiel teavstta, iige oahppat lohkat ja čállit sámegeilli. (Jensen 2005:79č).

Muhto ain 1800-logu loahpas máhtte eanaš oahpaheaddjit juogo suoma dahje sámi dahje goappašiid gielaide, juoga mii bohtá ovdan go skuvladirektora duollet dalle gulaskuttai makkár gielladárbbut ledje juohke skuvllas. Omd. bođii jagi 1897 gáibádus gait skuvlabiriin mat dál gullet Gáivuotnii (earret Čienjalluovtta) ahte oahpaheaddjit fertejedje máhttit sámegeiela. Skuvlastivrra báhporat vuosihit ahte nu maŋjit go 1899 geavahuvvui sámegeiella veahkkegiellan namuhuvvon skuvlabiriin. Skuvlastivrra hilggu jagi 1898 skuvlabiriid sávaldaga oahpahit risttalašvuodafága sámegeilli (Lund 1989:127-132).

Ja dainna nogai sámegeiel oahpahas Gáivuonas. Lei guhkes boddu. Easka 1980-logus lei vejolaš válljet sámegeiela válljenfágan nuoraidskuvllas. Oahpahas rievddai nubbigiella-oahpahussan 1990-logus go mánat besse álgit sámegeielain juo 2. luokás. Jagi 1997 bohte odđa oahppoplánat ja oahpahas álggahuvvui 1. luokás. Danne go Gáivuotna gullá giellanjuolggadusaid hálddašanguvlui, de lea ohppiin individuálalaš riekti oahpahas sámegeilli, juoga mii dagai vejolažžan álggahit vuosttašgiellaoahpahas jagi 1997, vaikko álggus ii lean go akta oahppi. Hálddašanguovllu olggobealde gáibiduvvojit unnimusat 10

oahppi ovdalgo sáhttet álggahit dakkár oahpahusa. Sámegeilla vuosttašgiellan máksá ahte dihto fágat oahpahuvvojit sámegillii. Vuosttaš guokte oahppi Gáivuonas geat leat ožžon stuora oasi oahpahusas sámegillii ollis skuvlaáiggi, gearggaiga nuoraidskuvllas jagi 2006.

3.4 Fálaldagat lohkat sámegeiela vuolit ja alit dásis

Earret vuodđoskuvlla, de lea Sámi giellaguovddáš fállan oahpahusa sámegeielas. Giella-guovddáš lea okta dehálaš čuovus das go Gáivuona suohkan bođii sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguvlui. Giellaguovddáš lea suohkana ossodat ja ásahuvvui jagi 1994 nannen dihte sámegeiela geavaheami ja beroštumi sámegillii. Ásaheami rájes lea giellaguovddáš ee lágidan sámegeiel gurssaid rávesolbmuide - sihke intensiivagurssaid mat leat bistán guovtti vahkus gitta guovtti mánnui, ja gurssaid alit dásis ovttasráđiid Romssa universitehtain ja Sámi allaskuvllain. Jagi 2003 rádjái ledje 194 olbmo oasálastán dáidda gurssaide (Antonsen 2004). Dasa lassin lea giellaguovddáš lágidan ollu eahketgurssaid ja 2-3-beaivásaš gurssaid dihto ulbmiljoavkkuide, omd. mánáidgárdebargiide geat juo máhttet veháš sámegeiela.

Tabealla 2: Sámi giellaguovddáža gursafálaldat.

Giellaguovddáža gurssat	Gurssaid ulbmiljoavku ja sisdoallu
Álgu - intensiivagursa - 8 vahku, 200 dii.	Álggahalliide - vejolaš diedihit universitehtaeksamenii SAM-0010
Joatkka - intensiivagursa - 8 vahku, 200 dii.	Álggahalliide 2 - vejolaš diedihit universitehtaeksamenii SAM-0020 dahje joatkkaskuvlla C-giella eksamenii
Giellalávgun - 2 vahku, 60 dii.	Olbmuide geat juo máhttet veháš sámegeiela, muhto hálidit hárhjehallat sárdnut. Ii leat eksamen.
Ceahkki 1 - eahketgursa - 36 dii.	Álggahalliide - 3 diimmu oktii vahkus. Ii leat eksamen.
Ceahkki 2 - eahketgursa - 36 dii.	Álggahalliide 2 - 3 diimmu oktii vahkus. Ii leat eksamen.
Ceahkki 3 - eahketgurs - 36 dii.	Álggahalliide 3 - 3 diimmu oktii vahkus. Vejolaš diedihit joatkkaskuvlla C-giella eksamenii
Váhnengursa	Doarjja váhnemiidda geat hálidit geavahit sámegeiela mánáideasetguin - ii leat eksamen.

Tabeallas leat logahallojuvvon rávesolbmuid gurssat maid giellaguovddáš lágida. Vuosttaš jagiid geavahii giellaguovddáš Davvin-girjjiid, muhto 1998 rájes sii leat geavahan iežaset oahppoávdnasiid, main leat gáivuonasánit teavsttain ja bargobihtáin, muhto čállinvuohki ja

morfologijja čuovvu davvisámegeiela standárda. Giellaguovddáš lea čoaggán gáivuonasániid ja bidjan muhtun sátnelisttuid internehtii³.

Giellaguovddáš lea ovttasbargan Sámi Allaskuvllain ja Romssa Universitehtain jagi 1997 rájes, ja dahkan vejolažžan olbmuid báikkálaččat lohkat sámegeiela bajit dásis:

Tabealla 3: Sámegeiefálaldagat allaskuvla- ja universitehdásis Gáivuonas.

Jahki	Fálaldat
1997	Sámegeiela lohkanbadjeoahttu 10 čuoggá - Sámi Allaskuvla. Ollis áiggi.
1998	Sámegeiella 1 10 čuoggá - Sámi Allaskuvla. Ollis áiggi.
1999-2000	Sámegeiela lohkanbadjeoahttu 10 čuoggá - Romssa Univ. Oasseáiggi
2002-2003	Sámegeiela lohkanbadjeoahttu 10 čuoggá - Romssa Univ. Oasseáiggi
2004-2005	Sámegeiella ja duodji 30 lohkančuoggá - Sámi Allaskuvla. Oasseáiggi
2005	Sámegeiela lohkanbadjeoahttu 20 lohkančuoggá - Romssa Universitehta. Ollisáiggi, govva-jietna-studio bokte
2006	Sámegeiela lohkanbadjeoahttu 20 lohkančuoggá - Romssa Universitehta. Ollisáiggi, govva-jietna-studio bokte
2007	Sámegeiela lohkanbadjeoahttu 20 lohkančuoggá - Romssa Universitehta. Ollisáiggi, govva-jietna-studio bokte

Oasseáigefálaldagain lea giellaguovddáža giellabargit oahpahan sámegeiela. Jagi 2005 rájes ii lean šat vejolaš oazžut sierra ruhtadoarjaga dákkár oahpahussii rávesolbmuid oahpposerviid bokte. Dan rájes lea giellaguovddáš addán studeanttaide fálaldaga čuovvut universitehta oahpahusa govva-jietna-studio bokte, ja dasa lassin fállan doarjjaoahpahusa.

Studeanttat bohtet eará báikkiin maid, muhto ollugat leat gáivuotnalaččat. Sivva dasa ahte lea nu stuora beroštupmi, lea eahpitkeahhtá Gáivuona suohkana vuoruheamis. Suohkan lea addán bargiide virgelobi báikkáin, ja dainna dahkan vejolažžan nu ollu bargiide gazzat oahpu sámegeielas. Eatnasat gáivuotnalaččain geat leat čadahan dáid fálaldagaid, leat dál barggus Gáivuona skuvllain, mánáidgárddiin, dearvvašvuodabálvalusain ja maid Ráissa Joatkkaskuvllas gosa oassi Gáivuona nuorain jotket vuodđoskuvlla maŋŋil.

3.5 Čeahkkáigeassu

Sámegeiella lea Gáivuonas leamaš eanetlogugiella mii lea sirdásan buolvvas bulvii, muhto seammá sámegeiella ii leat báljo geavahuvvon almmolaš arenain mu giellamateriála áigodagas. Maŋimuš buolvvas leat leamaš stuora rievdadusat. Dán áigge olbmot oidnet sámegeiela olu

³ <http://www.kafjord.kommune.no/samisk spraksenter>

čállojuvvon hámis, ja giella geavahuvvo eará arenain go ovdal. Eatnasiin dán áiggi bargoahkásaš sámeielagiin ii leat sámeigiella vuosttašgiellan. Sii leat oahppan sámeigiella muhtun muddui siiddas, muhto mángasat leat dasa lassín lohkan sámeigiella gursain dahje allaskuvla/universitehtadásis.

Sámeigiella geavahuvvo priváhta oktavuodain seammá buolvasaš sámeielagiid gaskkas, ja lea váttis earáide oahppat giella lunddolaš vuogi mielde. Sámeigiella geavahuvvui veahkkegiellan vuodđoskuvllas 1900 rádjái, dan maŋŋil giella jávkka skuvllas. Easka 1990-logu rájes lea leamaš vejolaš válljet sámeigiella fágan - ja muhtun ohppiin leamaš sámeigiella vuosttaš giellan. Jagi 1997 rájes leat rávesolbmuin leamaš buorit vejolašvuodát oahppat sámeigiella gursaid bokte, sihke eahketgursain, intensiivgursain ja allaskuvla/universitehtadásis, muhto dušše suohkanbargit leat sáhttán lohkat sámeigiella báikkáin.

Árbevirolaččat ii leat sámeigiella gullon almmolaš arenain earret lestadialaš čoakkálmásain, muhto maŋimuš moadde jagi lea sámeigiella gullogohtán moatti bargosajis ja muhtumin almmolaš oktavuodain maid.

Gáivuona sámeigiella lea leamaš vuosttažettiin njálmmálaš giella, olbmot leat unnán muddui máhttán čállit giella. Maŋŋil go Gáivuona suohkan bođii sámeigiella hálddašanguvlui, de lea sámeigiella geavahuvvon eanet ja eanet čálalaš diehtujuohkimiin, ja olbmot geat ohppet giella, ožžot maid formálalaš gelbbolašvuoda joatkkaskuvlla ja universitehta eksameniid bokte. Mánggas sis geavahit sámi barggu oktavuodas, ee. oahpaheapmái. Dainna lágiin lea čállingiella šaddan olu dehálaččat go ovdal.

Sámelága giellanjuolggadusat bokte riidduid, muhto láhka lea addán Gáivutnii ekonomalaš vejolašvuodaid ja maid bággen suohkana bargat sámeigiella ovddidemiin.

4 Giellanuppástuvvan

Giella nuppástuvvá leksikálaččat, syntáktalaččat, fonologalaččat ja morfologalaččat. Namuhuvvon nuppástuvvanvuogit sáhttet váikkuhit nubbi nubbái. Omd. sáhtta fonologalaš nuppástuvvan dagahit morfologalaš nuppástuvvama, gč. Kap. 6.4.

Giella nuppástuvvá muhtun muddui vástidit ođđa gáibádusaide. Dákkár nuppástuvvamat dáhpáhuvvet erenoamážit sátnevuorkkás mas jávket sánit mat čujuhit kultuvrralaš áššiide mat servodagas eai leat šat dehálaččat, ja dan sajis ihtet doahpagat omd. ođđa áiggi neavvuide ja bargovugiide. (Crowley 1992:200, Jernsletten 1995:26).

Giela nuppástuvvan adnojuvvo dávjá negatiivvalaš dáhpáhussan. Dábálaš oaidnu lea ahte boarrásat hámit man nu ládje leat buorebut go dán áiggi hámit. Vuorrásat olbmot sáhttet oaivvildit ahte nuorat eai leat oahppan giela dievaslaččat, dahje ahte sii eai gille sárdnut albmaládje ja dainna sii bilidit giela. Dábálaččat olbmot kommenterejit sániid, hárvvebut sii fuomášahttet ahte giela struktuvrra nuppástuvvá. Gielladutkit beroštit fas eanet struktuvrras ja jietnadeamis.

Muhtun dutkit leat čatnan giellanuppástuvvamiid psykologalaš čilgehusaide. Lagercrantz oaivvildii ahte gielat ovdánit positiivvalaččat giellanuppástuvvamiid bokte, ja sámeigiella váillaha dan buori váikkuhusa maid nuppástuvvamat analogiija bokte addet gielaide. Sámeigielas ii leat vuoibmi ođasmahttimii go lea nu primitiiva. Son oaivvildii ahte giella-struktuvrrain sáhttit suokkardit olbmuid silolaš kvalitehtaid, ja nu sámeigiella speadjalastá sámiid vuoinŋa. (Lagercrantz 1941:338). Su oainnu lei sosialdarwinisma báidnan.

Dán kapihttalis geahčan oaneháččat dutkanhistorjjá ja de válldán ovdan relevántta teoriijaid.

4.1 Dutkanhistorjá

Dutkanhistorjjás leat leamaš máŋga oainnu giellanuppástuvvamii. Sir William Jones čilgii juo jagi 1786 govt sanskrit, latiidna ja greikagiella leat gárggiidan ovtta gielas giellanuppástuvvamiid bokte, ja dutkama vuodđun šattaige gielaid buohtastahttin, nu gohčoduvvon komparatiivva giellahistorjá. Dutkit guorahalle nuppástuvvamiid mat ledje áigái juo dáhpáhuvvan, eaige beroštan iežaset áiggi nuppástuvvanproseassain. Sin mielas ii lean vejolaš duodaštit giellanuppástuvvama ovdalgo lea čađahuvvon dievaslaččat ja dán ládje vejolaš geahčat historjjálaš perspektiivvas.

Ođđagrammatihkkarat oaivvildedje ahte giella nuppástuvvá jietnalágaid bokte mat doibmet oktanaga miehtá giela, spiehkastagaid haga. Nuppástuvvamiidda váikkuhit dušše fonehtalaš fáktorat. Sii čujuhedje rumašlaš sivaide ja ahte muhtun jienat leat váddáseabbut jietnadit go

eará jienat. (Crowley 1997:232). Dan mii ii heiven jietnalágaide, oddagrammatihkkarat čilgejedje analogiijan.

Gauchat lei vuosttaš dehálaš dutki gii ii lean ovttaoaivilis oddagrammatihkariiguin. Son oaivvildii ahte lea vejolaš fuobmát giellanuppástuvvama dalle go dáhpáhuvá dan sivas go nuppástuvvamat eai doaimma miehtá giela oktanaga. Ja eai sáhte leat dušše giela siskkáldas fonehtalaš eavttut mat váikkuhit go leat giellaearuhusat sohkaibeliid gaskkas ja maid gielalaš variašuvnnat ahkejoavkkuid gaskkas. (Pedersena logaldallan).

Ii Weinreichge lean ovttaoaivilis oddagrammatihkariiguin. Son jearai ahte jus giellanuppástuvvamat leat lunddolaččat, manne dat eai dáhpáhuva juohke gielas? Sihke komparatiivva gielladutkamis ja suopmandutkamis leat isoglossat guovddážis, ja jus giellanuppástuvvamii livčče dušše lunddolaš rumašlaš sivat, manne mis leat dalle isoglossat? (Andersen 1989).

Struktuvrralisttat, nugo Bloomfield ja Saussure, oaivvildedje ahte giella lea homogena sturrodad, ja giellanuppástuvvama sivat gávdnojit giela siste. Synkronalaš giellagovvideames giellanuppástuvvan ii lean miellagiddevaš. Saussure baicca deattuhii ahte fertet čielgasit earuhit synkronalaš gielladutkama diakronalaš gielladutkamis. Synkronalaš dutkan ii galgga ollenge čujuhit historjái. (Crowley 1997:19).

De bođii Chomsky-suorgi mii jugii giela guovtti sadjái: Giellagálgá (competance) ja giellageavaheapmi (performance). Sii hálidedje dutkat giellagálgga, mii lei abstrákta doaba ja das sii iske gávdnat universála grammatihka, iige lean beroštupmi giela nuppástuvvamii.

Sosiolingvistihkain morrániid fas beroštupmi giellanuppástuvvamiidda go sii dutket giellageavaheami ja variašuvnnaid gielas olbmuid sosiála fáktoriid ektui. William Labov lei sosiolingvistihka vuoddeaddji.

4.2 Govt giella nuppástuvvá?

Giellanuppástuvvan álgá innovašuvdnan mii lea vaikko makkár elemeanta giellageavaheamis mii lea earálágan go ovddeš geavaheapmi. Proseassa álgá vuolggamuttuin go innovašuvdna ihtá, árvideames ovttaskas olmos, vaikko sáhtta maid dáhpáhuvat eanetge olmuin sullii

oktanaga. Giella oahpahuvo buolvvas bulvii, ja oahppan ii álo lihkestuvvo dievaslaččat, ja muhtun nuorra olmmoš sáhtta jietnadit ja sojahit sáni earáládje go boarrásat olbmot.

Mii sáhttit govahallat govt vuolggamuttus dáhpáhuvo. Innovašuvdna (I) ihtá ovtta olbmot.

Normála hápmi lea N. Dás oaidnit vejolaš ovdáneami dán olbmot:

N I N I N N I N N N I N N N N I N N N N I N N N N N N

Son geavaha ođđa hámi hárvvibut ahte hárvvibut. Son lea árvideames ožžon njuolga dahje eahpenjuolga cuiggodeami nuppiin. Muhto jus son ii cuiggoduvo, de sáhtta ovdáneapmi leat dákkár:

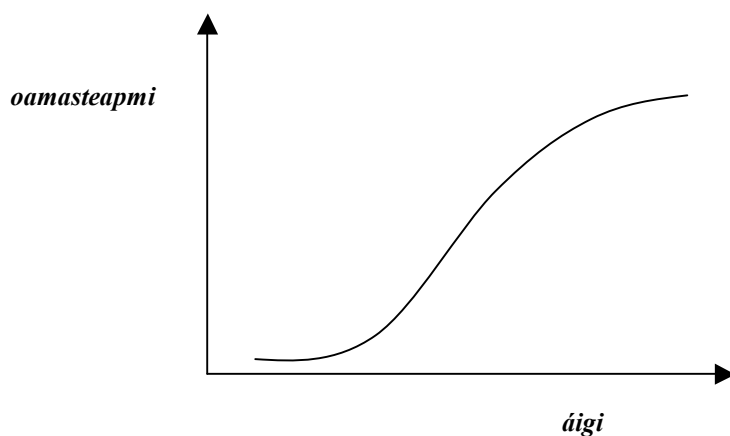
N N N N N I N N N N I N N N I N I N I N I I I I I I I I

Ođđa hápmi geardduhuvvo ja gullo dávjibut, ja loahpas dat šaddá olbmot dáhpin. (Sandøy 2003 mielde).

Jus eaŋkilolbmot ođđa dáhpi ii leava eará olbmuid, de eat gohčut dan giellarievdamin. Muhto eará olbmot sáhttet heivehit iežaset ođđa dáhpái, ja go dáhpi lea guovtti olbmot, de sáhtta goalmát olmmoš álkibut heivehit iežas, ja hápmi leavvá vel buorebut earáide. Kap. 4.4 mun gieđahalan muhtun teorijaid das manne ja govt giellarievdan leavvá olbmot olbmui.

Loahpas leat vejolaččat gait olbmot servodagas oamastan ođđa dábi. Dáhpi lea šaddan kollektiivva norbman. Muhto dábálaččat ii mana seammá johtilit rievdanproseassa loahpas:

Govus 2: Ovtta servodaga giellarievdanproseassa.

(Chambers & Trudgill 1998:163 mielde).

Govus vuosiha govt muhtun olbmot doalahit boares hámi vaikko eatnasat muđuid geavahit ođđa hámi mii dál adnojuvvo kollektiiva giellanorpman.

Ođđagrammatihkkarat jáhkke ahte stuorimus sivvan nuppástuvvamiidda lei mánáid váilevaš giellaoahppan. Nuppástuvvan lei vejolaš danne go lea bisttekeahthesvuohta buolvvas bulvii. Jus juohke buolva oahpašii giela dievaslaččat, de giella ii nuppástuvaše. Maid generativisttat leat ákkastallan ahte dušše mánát sáhttet bidjat johtui stuora nuppástuvvamiid, go dušše sii sáhttet restruktureret grammatihka. (Romaine 1989:213).

Dutkiguovttos Bybee ja Slobin leaba iskan govt rávvásat dahket go galget sojahit ollu vearbaid jođánit. Sudno geahččaladdamis dahke rávvásat seammálágan meattáhusaid go mánát. Ja lei oktavuoha frekveansa ja virolašvuoda gaskkas. Sániide mat geavahuvvojit unnimusat, sáhtta álkimusat dáhpáhuvvat analogalaš duolban dahje reguleren. Sánit maid olmmoš ferte muitit spiehkastahkan oppalaš njuolggadusas, bissot rievddakeahttá dušše jus sátnehápmi geardduhuvvo doarvái dávjá. Dát máksá ahte ii leat dušše mánáid váilevaš oahppamis gitta, muhto sivva sáhtta maid leat hárvanaš geavahuvvon sániid ráššivuodas. Dutkiguovttos konkludereba ahte ii leat makkárga erenoamáš oktavuodaid unna mánáid innovatiivva hámiid ja morfofonemalaš rievdamiid gaskkas. Maid innovašuvnnat maid boarrásat mánát ja rávvásat dahket, sáhttet bidjat johtui rievdamiid. (Romaine 1989:219).

4.3 Govt fuobmát giellanuppástuvvama?

Jus mii guorahallat giela muhtun báikkis dihto áiggis, de mii sáhttit oaidnit dan maid ođđagrammatihkkarat ja struktuvrralisttat eai oaidnán dan dihte go sii badjelgehčče giela variašuvnnaid. Gielas leat sihke mearritkeahthesvuođat (indeterminacy) ja variašuvnnat mat sáhttet leat mearkan dasa ahte giellarievdamat leat álgán. Mearritkeahthesvuohta lea go gielas leat cealkagat dahje dajaldagat mat leat semigrammatihkalaččat (Crowley 1997:211). Dihto áiggi variašuvdna sáhtta šaddat guhkit áiggi giellanuppástuvvamin.

Variašuvnnaid sáhtta álggos jurddahit ovttáárvvosaš ja friddja variašuvdnan, muhto go guorahallá, de mángii fuobmá ahte variašuvdna ii leat dattetge friddja. Go Labov dutkkai New York-suopmana, de son govvedii govt variašuvnnat leat čadnon olbmuid sosiála duogážii

(Crowley 1997:216). Seammá olmmoš sáhtta maid varieret iežas giela dan mielde makkár dilis son lea ja geainna son sárdnu, ja dalle dadjat ahte variašuvnnat gullet olbmo registerii. Sosiolingvisttat leat vuosihan ahte lea vejolaš dutkat giellarievdama dalle go lea dáhpáhuvvame, ja dutkat govt rievdan leavvá servodagas.

Jus leat earuhusat ahkejoavkkuid gaskkas, de sáhtta árvalit ahte earuhusat vuosihit giellanuppástuvvamiid. Dákkár guorahallama gohčodit *synkronalaš buolvvaidgaskkasaš dutkam*in. Jus muhtun jagiid mannil beassá guorahallat seammá giellaservodaga odđasit, de sáhtta diehtit sihkkarit ahte duodaid lei giellanuppástuvvan. Nu duodaštii Hermann jagi 1929 ahte eanaš giellavariašuvnnat maid Gauchat lei gávdnan muhtun ránskalaš suopmanis Sveitsas jagi 1905, ledje álggahuvvon giellarievdamat. Sudno dutkamat mákse olu metodihkalaččat, go soai duodašteigga ahte jietnarievdama sáhtta observeret synkronalaččat. (Labov 1978:23). Dan soai duodašteigga go sudno guorahallamat ledje dahkkon guovtti earálágan áiggis - mii fas lea *diakronalaš nuppástuvvan dutkan*.

Muhto eat sáhte luohhtit dasa ahte synkronalaš buolvvaidgaskkasaš earuhusat álo vuosihit ahte giella lea nuppástuvvame. Earuhusat ahkejoavkkuid gielalaš láhttemis sáhttet maid leat giellageavaheaddji ahká ja eallindillái čadnon. Nu bođii ovdan giellarievdandutkamušas mii dahkkui Helssegis. Materiálat ledje čoggojuvvon sihke jagi 1970 ja 1990-logu álggus, ja oassi informánttain ledje seammá olbmot nu ahte lei vejolaš dutkat govt eankilolbmuid giella lei rievdan. Bohtosat vuosihedje ahte giella lei muhtun muddui rievdan, ja ahte dain geat ledje gaskaahkásaččat jagi 1970, lei giella rievdan eanet go dain geat ledje nuorat dalle. (Paunonen 1996).

4.4 Govt giellarievdamat levvet?

Vaikko innovašuvdna ihtá ovttá olbmos, dat ii mávsse ahte giella nuppástuvvagoahtá. Jus earát eai álgge áddeállat su gielladábi, de dat jápmá suinna. Muhto lea maid vejolaš ahte earát álget áddeállat su - jearaldat lea dalle manne.

Sivva sáhtta leat ahte gielas lea čihkkojuvvon tendeansa innovašuvnna dadjanvuohká danne go lea álkit jietnadit, dahje dadjanvuohki álkidahtta váttis gielalaš vuogadaga. Muhto siva sáhttit maid oheat olmmošlaš gaskavuodain. Earát áddeállat odđá dadjanvuogi vuosihit

sympatijja dahje jovkuigullelašvuoda nubbái, dahje dan dihte ahte dadjanvuogis lea eanet árvu go nuppi dadjanvuogis. (Romaine 1989:206č). Giellasiskkáldas fámut leat dábálaččat dehálaččat nuppástuvvanproseassa álggus, ja sosiála fámut váikkuhit eanet go rievdan leavvá eanet ahte eanet olbmuide.

Go Labov dutkkai giellavariašuvnnaid New Yorkas, de son gávnnašii ahte giellageavaheaddjit geat ovddimusat leat mielde nuppástuhttime giela jietnadeami, leat olbmot geain lea alimus stáhtus sin báikkálaš servodagas. Sis leat eanemus oktavuodát sihke iežaset servodagas, olggobeal fierpmádagaiguin ja gránnebáikkiiguin. Maid eará dutkit leat gávnnašan seammá tendeanssaid, omd. ahte ruotagiellat suopmaniid hámit mat leat hábmejuvvon standárdagiela mielde, gávdnojit eanemusat urbána guovlluin, ja olmuin geain lea alit oahppu. (Romaine 1989:206č). Dát heive bures Labova čuoččuhussii das ahte vai innovašuvdna galggaš vuoitit, de hámis ferte leat muhtunlágan prestiše. (Labov 1978:3).

1980-logus lea dutkiin leamaš eanet beroštupmi servodaga struktuvrii giellarievdama leavvama oktavuodas - makkár ja man nannosat servodaga fierpmádagat leat, makkár ealáhusat ja karrierevejolašvuodát leat, makkár leat servodatlaš luohkát jnv. Olbmuid fierpmádagas lea eanemus lojalitehta daid gaskkas geat leat nannoseapmosat čadnojuvvon oktii, ja sin gaskkas ođđa gielladábit eai oamastuvvo nu johtilit. Olbmot geain eai leat seammá nana čatnasat, sáhttet buorebut oamastit ja fievrridit viiddáseappot ođđa giellaiešvuodaid. (Milroy 1993).

Maid servodagas leat eavttut mat váikkuhit innovašuvnnaid leavvamii. Servodaga fámut nannejit joavkoidentitehtaid, ja ealáhusstruktuvra váikkuha fierpmádagaid ásaheapmái ja man lagaš oktavuoha lea fierpmádaga siste, ja leago servodaga olbmuide vejolaš sirdit ovttá luohkás nubbái. (Sandøy 2003).

1980-logus šattai vuogáiduvvanteoriija (accomodation) guovddáš čilgenmállen innovašuvnnaid leavvamii. Olmmoš hálddaša mánga sárdnunstiilla ja eahpedidolaččat son vuogáiduhttá iežas nubbái oážžut sosiálalaš dohkkeheami. Gielalaš iešvuoha sáhtttá maid leat solidaritehta- dahje identitehtasignaliseren. Konvergeanssa bokte olmmoš signalisere gullelašvuoda nuppiiguin, ja divergeanssa bokte son signalisere ahte ii gula nuppi jovkui. (Mæhlum 2003:112). Vuogáiduvvan sáhtttá leat oanehis áigásaš ja čadnon dihto

ságastallandillái, dahje guhkesáigásaš, ja dalle innovašuvnnat sáhttet leavvat suopmanis nubbái. Mun máhcan dán teoriijai Kap. 4.6.

Jus innovašuvdna lihkostuvvá ovtta servodagas, de dat sáhttá leavvat eará giellaservodagaide gos dat álgá innovašuvdnan, ja dan leavvan čuovvu seammá prinsihpaid go álgoservodagas. Sáhttá govahallat ahte innovašuvdna leavvá geográfalaččat dego bárru, dahje odđasat čilgenmálle mielde, ahte innovašuvdna leavvá guovddázis guovddázii ja de boaittoeal guovlluide. Sivvan dasa lea guovddáš báikkiid dominerejeaddji rolla boaittoeal guovlluid ektui. Olbmot fertejit vuolgat guovddáš báikái skuvlejumi ja bargosajiid dihte, ja doppe lea maid servodaga hálddahušlaš ja ekonomalaš fápmu.

Innovašuvnnat sáhttet maid leavvat "giellamiššunearaid" bokte, omd. báikki olmmoš gii guhká lea orron eará báikkis ja fárru ruoktot siiddabáikái. Son adnojuvvo báikki suopmana geavaheaddjin, ja dan dihte earát eai amasmahte su sárdnunvuogi, vaikko su suopmana lea eará báikki suopman báidnan. Erenoamážit mánáin sáhttá leat dákkár rolla, go sii álkibut go rávesolbmot vuogáiduvvet odđa suopmanii. (Trudgill 1986:56č).

Dutkan vuosiha ahte lea earuhus servodagas servodahkii man garrasit olbmot doalahit suopmana iešvuodaid. "Diffuse" servodagain ii leat nu čielga báikkálaš identitehta, eaige olbmot oaivvil iežaset suopmana gullat ereanoamážit dan báikái. Fokuserejuvnon servodagain fas lea olbmui nana báikkálaš identitehta. Sis lea čielga govva orrunbáikkis, ja sii bidjet vel nama iežaset suopmanii. Dákkár servodagain olbmot doalahit suopmana iešvuodaid buorebut, ja hámit mat ledje geahppánan gielas, sáhttet fas lassánit. Olbmot geat guhká leat orron nuppi báikkis ja bohtet ruoktot siiddabáikái, sáhttet vel ángireappot go earát doalahit boarrásat suopmanhámiid. (Sandøy 2003:238č).

Labov dutkamuš Martha's Vineyardas lea buorre ovdamearka dasa go son gávnnašii ahte dihto giellaiešvuolta mii lei jávkagoahtán gielas, lassánišgođii nuorat buolvvain. Go guorahalai dárkileappot, de son gávnnašii ahte giellaiešvuolta gulai vuosttažettiin daidda gain lei nannoseamos gulleašvuolta báikái, ja geat atne árvvus boarrásat buolvvaid eallinvuogi. Nuorat geat ledje plánen guođdit siiddabáikkis, eai oamastan iešvuoda. (Labov 1978).

Servodaga ásašusat sáhttet hehttet innovašuvnnaid leavvamis, nugo rádjii Durdnosa ja Julevu Sámieatnamiid gaskkas lea dehálaš rádjii sámegeiel suopmaniid gaskkas. Eará ovdamearka lea

ahte nuortasámit (earret anársámiid) leat 1500-logu rájes gullan ruošša ortodoksalaš girkui, ja gait eará sámit gullet luhtaralaš girkui. Dát leat hehtten Guoladatnjárgga sámiid ja nuortalaččaid náitaleames eará guovlluid sámiiguin, ja suopmanearuhusat leat buorebut seilon. Nuortasámegielain leat ovttaláganvuodát mat eará sámegielain leat jávkan. (Bergsland 1968).

4.5 Giellamállet ja giela siskkáldas fáktorat

Dán kapihttalis geavahan muhtun tearpmaid morfemaid oktavuodas maid čielggadan Kap. 6.4.

Morfologalaččat lea dábálaš juohkit gielaid golbman váldojoavkun. Isolerejeaddji gielain eai laktás nu olu morfemat máddagiidda - dan sajis almmuhuvvo sisdoallu lassesániiguin. Dárogiella állana isolerejeaddji gielaid guvlui. Agglutinerejeaddji gielain lea fas nuppeládje - sátnehámis sáhttet leat máŋga morfema maid álkit sáhtta sirret. Ráinnas agglutinerejeaddji gielas juohke morfemas lea dušše okta mearkkašupmi. Flekterejeaddji gielas eai leat morfemaid rájit seammá čielgasat, ja ovtta morfemas sáhttet leat máŋga mearkkašumi, ja lea nu gohčoduvvon portmanteau morfema. (Crowley 1997:130-134).

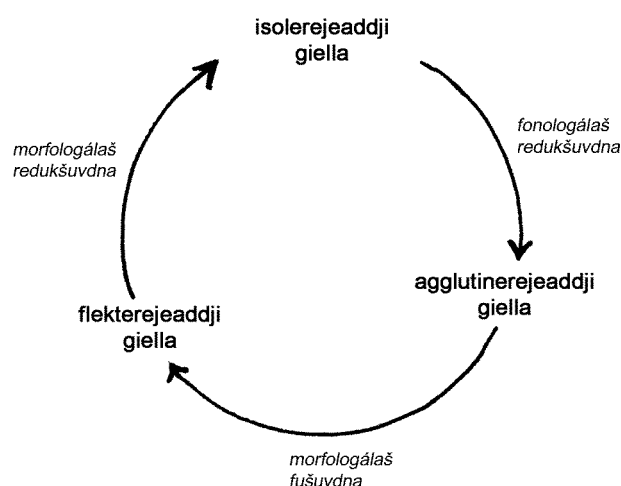
Sámegiella ja suomagiella állanit aggluniterejeaddji gielaid guvlui muhto eai leat ráinnas aggluniterejeaddjit, go gielain ii leat álo nu álkit sirret morfemaid daid mearkkašumi ektui. Hárve mii sáhttit dadjat ahte giella lea áibbas isolerejeaddji, aggluniterejeaddji dahje flekterejeaddji, muhto giella lea juogo eanet dahje unnit isolerejeaddji jnv.

Nuppiid sániiguin sáhttit dadjat ahte giella lea syntehtalaš dahje analyhtalaš. Aggluniterejeaddji ja flekterejeaddji gielat leat syntehtalaš gielat. Isolerejeaddji gielat leat fas analyhtalaš gielat.

Orru ahte muhtun nuppástuvvanproseassat gielain dáhpáhuvvet dihto vuogi mielde, ja nuppástuvvanmekanismmat leat giela siste. Dadjanvuohki mas dihto sánis lea semánttalaš sisdoallu generaliserejuvvo dahje analogiserejuvvo eará konteavsttaide. Sánis ii leat dalle šat leksikálalaš sisdoallu, muhto lea šaddan grammatihkalaš sátnin. Dávjá sáni jietnadeapmi rievdagoahtá - reduksuvdna lea dábálaš. Dát proseassa gohčoduvvo grammatihkaliseremin. (Crowley 1997:145).

Tendeansa lea ahte grammatihkaliseren lea dušše proseassa vuosttaš lávki. Nubbi lávki lea morfologiseren - giellaoahpalaš sáni nuppástuvvá nuppi sáni deattuhis affiksan dahje klitihkkan. Dat lea oassi proseassas go isolerejeaddji gielat dainna lágiin sodjet agglutinerejeaddji struktuvrraide. Agglutinerejeaddji gielat sodjet fas flektereaddji struktuvrraide morfologalaš fušuvnna bokte. Dat dáhpáhuvvá dalle go guokte affivssa suddet oktii nu ahte ii sáhte šat sirret daid. Flekterejeaddji gielat fas šaddet eanet isolerejeaddjin morfologalaš redukšuvnna bokte. Affiksa reduserejuvvo eanet ahte eanet ja loahpas dat jávká. Dalle ferte ovdanbuktit sisdoalu earáládje, omd. sátneortnega bokte dahje giellageavaheaddjit lasihit odđa sátnehámi dajaldahkii.

Govus 3: Morfologalaš giellamálliid birrajohtu.

Ráhkaduvvon Crowley 1997:136 mielde.

Grammatihkaliseren orru leamen prosessa mii ii jorgal. Hámit sirdet kontinuma mielde mas sáni giellaoahpalaš stáhtus lassána:

leksikálalaš sáni > grammatihkalaš sáni > klitihkka > agglutinerejeaddji affiksa > portmanteau affiksa

Dán proseassas sánit ja affivssat analiserejuvvojit odđasit ja ožžot odđa doaimmaid. (Crowley 1997:147č).

4.5.1 Sámegiella nuppástuvvanproseassas

Sámegielas lea giellahistorjjálaččat leamaš morfologalaš sentraliserenproseassa go sáni vokálaguovddáš ja konsonántaguovddáš leat ožžon eanet mearkkašumi seammás go sáni loahppaoassi lea otnon. Vuodđosuomasámegiella orru leamaš áibbas agglutinerejeaddji giella mas gehčosat eai leat váikkuhan guhtet guoibmáseaset, eaige sáni máddagii. Muhto vuodđosámegielas leat dássemolsašuddan ja kontrakšuvnnat hoigan davvisámegiela fušunála guvlui. Dan maŋŋil deattuhisstávvala vokála váikkuhan deaddostávvala vokálii vel eanet, ja deattuhis stávvalat leat otnon. (Sammallahti 1998:61).

Nu lea sámegiella sirdán flekterejeaddji giela guvlui. Muhto giella vuosiha maid tendeanssaid joatkit isolerejeaddji giela guvlui. Jernsletten lea dutkan govt sámegiela suorggidanvuogadat muhtun suopmaniin orru nuppástuvvamin dan ládje ahte analyhtalaš dadjanvuogit bohtet suorggideami sadjái. Son geahčai vearbasuorggidangeavaheami guovlluin gos sápmelaččat guhká leat leamaš guovttegielagat, ja buohtastahtii bohtosiid Finnmárkku siseatnama sámegillii. Suorggideamiid frekveansa teavsttain mat leat čállojuvvon Skániin, Ruŋggus ja Gárasavvonis, lea unnit go suorggidanfrekveansa Finnmárkku siseatnangielain. Su materiála orru duodašteamen sámegiela nuppástuvvama analyhtalaš guvlui, ja ahte sivva lea dárogiela váikkuhus. (Jernsletten 1995).

Sara lea guorahallan Guovdageainnu skuvlamánáid vearbasuorggádusgeavaheami ja veardidan sin giellageavaheami rávesolbmuid ja aviissaid gielain. Dutkama bohtosat vuosihit ahte sihke nuoraid ja áviissa giella lea analyhtalaččat go vuoras olbmuid giella, ja nanne gova das ahte sámegielas leat nuppástuvvantendeanssat syntehtalaš gielas analyhtalaš giela guvlui. Sara oaivvilda ahte suorggádusaid hálddašeapmái váikkuhit sihke informánttaid váilevaš didolašvuolta morfologalaš proseassain ja dárogiela analyhtalaš giellamálle. (Sara 2002).

Dát dutkamat nannejit gova das ahte sámegiella čuovvu seammá morfologalaš málliid birrajođu go čilgejuvvon bajábealde:

agglutinerejeaddji giella > flekterejeaddji giella > isolerejeaddji giella

4.6 Oktavuohta suopmaniid gaskkas

Suopman dahká dievaslaš giellavuogadat mii spiehkasta eará giellavuogadagain, ja mángii politihkalaš ja kultuvrralaš dilit mearridit oažžugo stáhtusa suopmanin vai giellan. Muhto suopman ii leat homologálaš sturrodat go dan siskkabealde leat gielalaš variašuvnnat. (Røyneland 1993).

Vuogáiduvvan dáhpáhuvvá olbmuid gaskkas geain lea earálágan suopman. Dutkan vuosihá ahte olmmoš vuosttažettiin vuogáiduhtá suopmanis nuppi suopmana mihtilmasvuodaide (salience), ja ahte dáhpáhuvvá dihto minstara mielde. Proseassa álgá leksikálalaš dásis, de čuovvu morfologalaš vuogáiduvvan ja loahpas dáhpáhuvvá fonologalaš vuogáiduvvan. Rávesolbmuid gaskkas leat ráddjehumit, nugo fonotáktalaš eavttut, vejolaš homonymiijat ja mihtilmasvuoda erenoamášvuoha. Jus leat hui váttis fonologalaš kontrasttat dahje fonologalaš eavttut, de ii mánáid giellage vuogáiduva dasa jus sii eai gula dan váhnemiiddisteaset. (Trudgill 1986).

Vuogáiduvvan sáhtá leat belohakkii. Dalle dat ii čadáhuvvo ollásit, muhto dagaha olbmos variašuvnmaid, dahje čadnojuvvo dihto sániide. Vuogáiduvvan sáhtá maid dagahit ođđa hámiid mat eai gula goappage suopmanii. Guovtti suopmana gaskkas sáhtá maid šaddat suopmankontinuman. Áiggi mielde sáhtá dáhpáhuvvat fokuseren, ja dalle variašuvnnat geahppánit ja ođđa suopman ihtá suopmankontinumanis. (Trudgill 1986).

Báikkis gosa olu olbmot fárrejit omd. bargosajiid dihte, sáhttet dáhpáhuvvat stuora johtilis giellarievdamat oanehis áiggis. Olbmuin leat iešguđetlágan suopmanat mat dagahit olu variašuvnmaid olbmuid gaskkas. Čuovvovaš buolvvas sáhttet variašuvnnat leat juohke olbmos danne go sii leat bajásšaddan mánggáin variánttain. Áiggi mielde reduserejuvvojit vejolaš hámit. Hámit mat ožžot unnimus doarjaga álgosupmaniin ja hui markerejuvvon hámit jávket, giella álkidahttojuvvo nu ahte irregularitehtat geahppánit ja sániin sáhttet jienat reduserejuvvot. Muhtumin álgosuopmana hámit seilot, muhto ožžot ođđa doaimma guovllulaš, stilisttalaš, sosiála luohkáid dahje allofonalaš variántan. Boadus lea koine, mii lea historjjálaččat seaguhuvvon, muhto dálá áiggi stabiila suopman mas leat elemeanttat álgosuopmaniin. Dasa lassin leat suopmanis elemeanttat mat eai gávdnon álgosuopmaniin. Ádjána sullii golbma buolvva ovdal go ođđa suopman stabiliserejuvvo. (Trudgill 1986:126, Røyneland 2003).

Nubbi suopmaniidgaskasaš fenomena lea regionaliseren - stuořit guovllu suopmanat rivdet seammá guvlui. Das lea sáhka mángga bálddalas homogeniserenproseassas main leat regionála urbána guovddážit norbmaguovddážin. (Pedersen 1999). Dáinna lágiin suopmanat báidnet guhtet guoimmiset, ja stuořit guovllus bohciida oktasaš standárda.

4.7 Oktavuohta gielaid gaskkas

Vaikko leat guokte dahje eanet gielat servodagas, de ii leat vealtameahttun olu oktavuohta gielaid gaskkas. Giellaoktavuohta lea dušše dalle go servodagas leat ollu olbmot geat leat guovttegielagat dahje mánggagielagat (Crowley 1997:255), dahje vel dárkileappot: Gielain lea oktavuohta jus seammá olbmot geavahit daid molssaeaktodáhtolaččat (Weinreich 1953:1). Vaikko definišuvdna eaktuda ahte olmmoš goitge muhtun muddui máhtta goappašiid gielaid, de sáhtta dattetge leat stuora earuhus giellagálggain olbmos olmui. Guovttegielagat eai vealtameahttun geavat goappašiid gielaid juohke oktavuodas - dávjá leat gielat čadnon dihto domenaide. Dákkár gielladilli gohčoduvvo disglossian. Dábálaččat lea sáhka almmolaš domenas ja priváhta domenas.

Go mánggagielat olmmoš váldá mielde fenomenaid nuppi gielas nubbái, de lea interfereansa (Crowley 1997:256). Interfereansa sáhtta leat fonologalaš, morfologalaš, syntáktalaš ja maid semantihkalaš dalle go nuppi giela semanttalaš sátnevuorká váikkuha sátnehuksema dahje sátneválljema nuppi gielas. Guovttegielagiin lea interfereansa goappašiid gielain.

Jus lea oktavuohta guovtti giela gaskkas, A ja B, de šaddá grammatihkalaš interfereansa jus guovttegielagat

- 1) geavahit A-giela morfema sártnudettiin B-giela.
- 2) lasihit A-giela grammatihkalaš gaskavuodaid B-giela morfemaide, dahje badjelgehččet iešvuodaid mat eai gávdno A-gielas.
- 3) identifiserejit B-giela morfema A-giela morfeman mii fas dahká ahte B-giela morfema doaibma rievdá A-giela málle mielde. (Weinreich 1953:30).

4.8 Eanetlogugiella ja vehádatgiella

Servodagas gos leat eanet gielat, dávjá ii leat dássidis fápmodilli gielaide gaskkas. Nuppi gielas sáhtá leat unnit stáhtus ja unnit geavaheaddjit go nuppis, ja eanetlogugiella dominere almmolaš domenain. Dábálaš dilli lea ahte vehádatgiella ii leat skuvlagiellage.

4.8.1 Váikkuhus vehádatgillii

Nugo čilgejin mannan kapihttalas, de nubbi giella sáhtá váikkuhit nuppi gillii njuolga grammatihkalaš interfereanssa bokte. Muhto váikkuhus sáhtá maid leat eahpenjuolga, juoga mii erenoamážit dáhpáhuvvá vehádatgielaide. Dalle ii sáhte dovdat eanetlogugiela morfemaidda vehádatgielas, muhto vehádatgiela morfologalaš rievdamat lassánit. Go sámegiella ja dárogiella leat nu sierralágan gielat morfologaččat, de lea vuordimis stuorit eahpenjuolga váikkuhus go njuolga váikkuhus. (Lindgren 1993).

Else Turi lea suokkardallan Kárášjoga sámegiela mánáid vearbasojahanhámiid. Son iskkai makkár vearahámiid mánát hálddašit, makkár ođđa variánttat leat vuotigoahtán ja makkár suopmanhámit seilot buoremusat. Son gávnaha ahte dálá suopmana vearahámiid variašuvdna girjegiela ektui lea sakka viidon dan rájes go Konrad Nielsena giellaoahppagirjji materiála čoggojuvvui 1900-logu álggus, ee. lea dáhpáhuvván paradigmáhtalaš duolbanproseassa. (Turi 1997).

Vaikko Turi suokkardallan lea dahkkon sámegiela váimmusguovllus, de lea dattetge sámegiella vehádatgiela dilis doppe maid. Mánát ellet guovttegielalaš servodagas gos dárogiella dávjá vuotit - medias, nuoraid astoáiggedoaimmain jnv. Danne lea lunddolaš árvalit ahte su bohtosat vuosihit eanetlogugiela eahpenjuolga interfereanssa.

Go vehádatgiella ii šat geavahuvvo nu olu, de ii leat giellaservodaga goziheapmi nu nanus. Mánát, ja maid rávesolbmot geain lea vehádatgiella nubbin giellan, eai beasa doarvái geavahit ja oažžut bagadeami sin sojahemiide, ja dat sáhtá dahkat eanet variašuvnnaid. Innovašuvnnaid bohciidit ja levvet jođáneappot. (Lindgren 1993:30). Jus buohtastahtá dárogielain mii lea eanetlogugiella, de johtileamos jietnarietdamat lea ádjánan sullii 230 jagi čadahit, ja juohke čuohtejagi leat unnit go guokte rievdamat (Sandøy 2003: 200, 202). Vehádatgielas rievdamat sáhttet dáhpáhuvvat olu jođáneappot.

4.8.2 Giellamolsun dahje giellajápmi

Eahpedását fápmođilli guovtti giela gaskkas, lešgo sosiála árvvusatnima dahje demográfalaš dominánsa dihte, sáhtta mielddisbuktit ahte sosiálalaš geahnohis giela geavaheaddjit hilgot iežaset giela dominerejeaddji giela dihte. Nu leat dáhpáhuvván mángga gillii, ja šaddá dáhpáhuvvat vel eanet gielaide ovddosguvlui. (Crowley 1997:279).

Giellamolsunproseassa dáhpáhuvvá dábálaččat ceahkkálagaid nu ahte vehádatgiella massá eanet ahte eanet domenaidd. Ádjána dávjá unnimusat golbma buolvva ovdalgiella giellamolsun lea čađahuvvon. (Røyneland 2003). Go giella ii leat šat geasge vuosttaš giellan, de lea dáhpáhuvván giellamolsun. Dutkit eai leat ovttaoaivilis sáhttaš geavahit giellajápmi-doahpaga giellamolsuma oktavuodas maid dalle go giella eallá eará báikkiin máilmmis.

Jábmi gielat nuppástuvvet struktuvrralaččat earáládje go eallivuoimmálaš gielat. Jábmi giella nuppástuvvá ollu johtileappot go dat mii lea dábálaš - 20 jagis sáhtta nuppástuvvat seammá olu go eallivuoimmálaš gielat dahket 100 jagis. Eallivuoimmálaš gielain nuppástuvvan mii álkidahtta giela buhttejuvvo vástideaddji kompleksiseremiin eará oasis vai giella seailuha ovdanbuktinvejolašvuodaidis. Jábmi gielas dat buhtten ii álo dáhpáhuva - ja vuogadit massá ovdanbuktinvejolašvuodaid. Jábmi giela álkidahttinminstarat leat maid viehka árvitmeahttumat. Dihto kompleaksa struktuvrrat sáhttet seailut, ja gielas sáhttet maid gárggiidit ođđa kategoriijat mat earuhit áššiid mat ovdal eai leat earuhuvvon. Sátnevuorká massá mánggabealátvuodas go eanetlogu kultuvra váikkuha olbmuid eallinvuohká, ja vehádatgiela sátnevuorká ii leat heivehuvvon dasa. Árbevirolaš sánit ja dadjanvuogit jávket go eai leat šat áigeovdilat olbmuid juohkebeaivválaš eallimis. Dan sajis bohtet eanetlogugiela doahpagat - ležžetgo kopierejuvvon hámis dahje ráhkaduvvon vehádatgiela ruohttasiiguin. (ee. Dorian 1981:146-153, Schmidt 1985:213-214, Hyltenstam & Stroud 1991:59č).

Sivvan giellageavaheddjiid variašuvnnaide adnojuvvo dilli go giela norpmat eai leat šat oppalaččat, ja giellageavaheami goziheapmi ii leat nanus. Vehádatgiela oahppan ii šatta dievaslaš go olbmot ožžot unnit vejolašvuodaid geavahit giela. Giellageavaheaddjit dovdet iežaset eahpesihkkarin gielalaš norpmaid ektui. Ja nu nuppástuvvá giella struktuvrralaččat johtileappot ahte johtileappot. (Hyltenstam & Stroud 1991:70).

Muhtimat oaivvildit ahte servodagas gos giella lea jápmime, de mánáid innovašuvnnat ožžot buorebut coavcci go eará giellaservodagain. Normála servodagas rávvásat bissehivčče mánáid innovašuvnnaid, ja divošedje mánáid giela. Go lea sáhka jábmi gielain ja pidgingielain, de mánáin sáhtta lea stuorit vejolašvuohta leat normatiivva danne go leat juo eanet variašuvnnat rávvásiid gaskkas. (Romaine 1989:216).

Go giellageavaheddjiin ii leat šat giella vuosttaš giellan, de sii geavahit giela unnit ulbmiliidda go vuosttašgielagat lávejit, ja dat mielddisbuktá ahte giela ovdanbuktinvejolašvuodat gáržžiduvvojit. Giella geaffu go sihke sátnevuorká, grammatihkálaš vejolašvuodat ja stilisttalaš molsaeavttut geahppánit.

Dás lei sáhka giellajápmimis, muhto maid ovtta guovllu giellamolsunproseassas sáhttet leat seammásullasaš fenomenat jus giella ii oaččo buori doarjaga eará guovlluin gos giella lea eallinvuoimmálaš.

Muhto eai gait eanetlogugiela váikkuhusat dagat giellamolsuma. Odđáigásaš servodagas bohtet odđa teknologija ja odđa rusttegat, ja olbmot dárbbahit odđa sániid vai sáhttet ságastallat iežaset juohkebeaivválaš eallima birra. Sániid sáhtta kopieret nuppi gielas go ii leat doarvái ráhkadit sániid giela árbevirolaš ruohttasiiguin. Pennsylvaniaduiskagiella geavahuvvo duiskka sisafárrejeddjiid mañisboahttiid gaskkas. Guovtti oskujoavkkus geavahuvvo giella gait siskkáldas gulahallamii, ja sin gielas leat olu loatnasánit, ja grammatihkka spiehkasta eanet duiskagiela grammatihkas go eará Pennsylvaniaduiskagiela gielas. Muhto sin servodagas giella eallá bures. (Pedersen 2000). Jus unnitlogu joavkkut suodjalit giela, eaige divtte kopieret sániid nuppi gielas, de sáhttet vásihit ahte giella šaddá nu heittogit heivehuvvon odđáigásaš servodahkii, ahte olbmuide orru álkit geavahit eanetlogugiela. (Hyltenstam & Stroud 1991:70č).

Muhto sániid kopieren gielas nubbái vuosiha álo servodaga fápmomodilálašvuoda. Vehádatgiella kopiere eanetlogugiela sániid, hárve nuppeládje. Ja go sámiet orrot njealji riikkas ja sánit kopierejuvvojit iešguđet eanetlogugielas, de sáhttet odđa sánit hehttet sámiid gulahallama riikarájiid rastá. (Trosterud 2003).

Vieris elementtaid kopieren gullá gielaid lunddolaš eallimii, muhto álkidahttinfenomenat leat jáhkkimis eanet mielde nannemin giellamolsuma. Goappašat fenomenat sáhttet goit ge áiggi

mielde láivudit vehádatgiela nu ahte geavaheaddjit eai ane gielaset dievaslaš ja rikkis molssaeaktun eanetlogu gillii. Dán rádjái eai leat giellamolsuma giellastruktuvrralaš čuovvumušat dutkojuvvon systemáhtalaččat, iige gávdno diehtu das man dábálaš struktuvrralaš álkidahttimat ja monostilisma leat. (Hyltenstam & Stroud 1991:131).

4.8.3 Semihállit

Go giella lea manname jápmindássái, de lea dábálaš ahte giellaservodagas leat olbmot geat eai máhte giela ollislaččat go eai beasa gullat ja geavahit giela doarvái. Sin sárdnun lea hui earálágan go olbmui geain lea njuovžilis sárdnun - sii leat semihállit (semispeakers). Eanaš semihállin lea fásta olbmot geaiguin sii geavahit giela, ja sii eai nu mielas geavat giela odđa olbmuiguin, nu guhká go le vejolaš gulahallat eará gillii. Muhtimat eai ieža geavat giela ollenge, muhto ipmirdit dattetge giela hui bures ja dohkkehuvvojit dainna lágiin oassin gielalaš oktavuodain. (Dorian 1981:110, 155).

Semihállit-fenomēna lea čadnon dasa man johtilit giella jápmá. Jus maŋimuš njuovžilis giellageavaheddjit náitalit olbmuiguin geat eai máhte giela, ja sii eai ollenge oahpat giela mánáidasaset, dalle eai šatta semihállit. Muhto go giellajápmi dáhpuhuvvá guhkes áiggi čađa, de lea dábálaš ahte giellaservodagas leat semihállit.

Maid olbmuid geat leat oahpahallame giela, sáhttit gohčodit semihállin. Sii eai dakkaviđe oahpa giela dievaslaččat, muhto sis lea gaskagiella mas ee. lea olu interfereansa sin vuosttaš gielas. Ja ovdalgo sii leat beassan nannet giellamáhtuset albmaládje, de sii sártnudettiin garvet váttis giellastruktuvrraid, álkidahttet morfologalaš proseassaid ja sáhttet maid kopieret gielalaš njuolggadusaid odđa oktavuodaide (Hyltenstam & Stroud 1991:56).

Mikael Svonni lea dutkan Ruota beale mánáidskuvlamánáid sámeielgálggaid. Son iskkai sihke mánáid leksikálalaš ja giellaoahpalaš máhtu ja sin pragamáhtalaš gálgga. Son gávnnaš ahte váikkuha giela ovdáneapmái negatiivvalaččat go mánát geavahit giela unnán servodagas earret bearrašis ja lagamuš ustibiiguin. Vel eanet čuoheá jus giella ii geavahuvvo oahpahušgiellan skuvllas. Oassi mánáin eai goassege olle rávesolbmo gielladássái. (Svonni 1993). Nu šaddetge servodagas eanet semihállit.

Semihállit ja earát geain ii leat seammá árbevirolaš giella go boarráseamos buolvvas lea, sáhttet vásihit ahte eará giellageavaheaddjit cuiggodit ja divvot sin giela nu olu ahte sii garvet giela geavaheames, ja dainna lágiin lea vel váddásat ovddidit giellamáhtu. (Hyltenstam & Stroud 1991:96).

4.8.4 Buorit fáktorat vehádatgillii

Buorit fáktorat vehádatgillii leat gait doaimmat mat leat mielde lasiheamen giela geavaheami ja dahkat álkibun olbmuid válljet giela. Vehádatgiella ferte vuoitit domenaid, sihke almmolaš dásis ja priváhta dásis. Dás namuhan muhtun fáktoriid, olu lean viežžan Hyltenstam & Stroud (1991), geat juohkiba fáktoriid golbman dásin: servodatdásin, joavkodásin ja ovttaskas olbmo dásin.

Servodatdásis lea guovddáš fáktor ahte vehádatjoavkkus lea iešmearridanváldi áššiin mat gusket jovkui, ja maid ahte joavkku kultuvrralaš iešvuodát bohtet bures ovdan. Joavkodásis lea dehálaš lea ahte joavku lea stuoris ja ahte giellageavaheaddjit orrot čoahkis nu ahte šaddet lunddolaš arenat gos sáhttet geavahit giela. Jus olbmot orrot biedgguid, de lea dattetge hui mávssolaš ahte gosnu gávdno váimmusguovlu gos vehádatgiela geavaheaddjit leat eanetlogus servodagas. Jus vehádatgiela geavaheaddjit orrot guovtti riikkas main ii leat seammá riikkagiella, de vehádatgiella sáhtta doaibmat gulahallangaskaoapmin ráji badjel.

Buorin ekonomálaš fáktorin lea go vehádatgiella geavahuvvo dihto ealáhusain dahje ahte lea ovdamunni máhttit giela bargomárkanis. Dehálaš doarjjan lea maid ahte giella geavahuvvo iešgudetlágan nášunála, regionála dahje báikkálaš ásašusain, omd. oahpahusas, oskumeanuin, medias, kultuvrralaš ásašusain ja hálldahas. Erenoamážit lea giellageavaheapmi oahpahusas ja mánáidgárddiin guovddážis vai giella sirdása odđa buolvvaide.

Árbevirolaččat lea skuvllain leamaš negatiivvalaš váikkuhus gielladillái go vehádatgielas ii leat leamaš árvu oahppoplánain, muhto baicca adnojuvvon heađuštussan eanetlogugiela oahppamis. Vehádatgiela stáhtus nannejuvvo go giella válđojuvvo mielde oahppoplánaide, muhto skuvllain oahpahuvvo dalle dábálaččat vehádatgiela standárdagiella, iige báikkálaš suopman. Skuvlla árbevierru lea gaskkustit norpmaid mat gullet stuorit oassái servodagas, nu ahte ii leatge lunddolaš doarjut báikkálaš suopmana. Muđuid sáhttet maid leat dákkár

hehttehusat ahte oahpaheaddji ii hálddaš suopmana, suopmanis váilo normatiivva čállingiella dahje oahppoávdnasat eai gávdno. (Dorian 1978).

Standárdagiela oahpahus sáhhtá uhkidit suopmana stáhtusa ja maid amasmahttit ohppiid. Muhto jus oahpaha báikkálaš suopmana, de sáhhtá fága sihke skuvlii ja báikki giellaservodahkii orrut vel unnit ávkkálažžan, go oahppi dáinna gielain ii birgeše báikki olggobealde. Ja skuvlla árbevirolaš rolla lea ráhkkanahhtit ohppiid birget stuoraservodagas. Skuvlla árbevierru lea oahpahit standárdagiela gait giellafágain, maid eanetlogugiellafágas. Muhto suopman ii uhkiduvvo danne go eanetlogugiella geavahuvvo nu olu skuvlla olggobealde. (Dorian 1978).

Čielga standárdagiella ja rikkis girjjálašvuolta adnojuvvo gielaide johtilis giellanuppástuvvamiid eastadeaddjin (Romaine 1989:222). Vehádatgiela standárdiseren ja moderniseren adnojuvvo maid leat buorrin giela seailuheapmái go dahká álkibun addit oahpahusfálaldagaid ja ráhkadit oahppaneavvuid, ja maid álkibun geavahit giela mediain ja buvttadit girjjálašvuoda. Geavaheddjiide lea dehálaš vásihit giela dievaslaš molssaeaktun eanetlogugillii. Dasa gullá maid ahte gielas leat sátnevuorká viiddiduvvon ođđaáigásaš servodaga fáttáid várás. (Hyltenstam & Stroud 1991:93).

Sámi álbmot ii leat makkárge homogena jovkkuid, ja gielalaš rájit lea muhtumin maid kulturrájit dannego dihto kulturiešvuodát čatnasit dihto suopmana geavaheddjiide. Svonni oaivvilda dattetge ahte sáme giela moderniserenproseassas mii lea mávssolaš giela seailuma eaktu, ferte maid mihttomearrin leat šiehtadit oktasaš sámi standárdagiela (1998).

4.9 Čeahkkáigeassu

Gait gielat nuppástuvvet, ja dasa váikkuhit sihke giellasiskkáldas fámut ja olgguldas fámut. Innovašuvnnat dáhpáhuvvet oppa áigge, muhto servodaga struktuvra máksá olu das šaddágo innovašuvdna giellarievdamin, ja man muddui innovašuvdna leavvá.

Go galgat dutkat giela nuppástuvvamiid diakronalaš perspektiivvas, de sáhhtá guorahallat giela variašuvnnaid synkronalaš perspektiivvas. Muhto lea álo eahpesihkkarvuolta das vuosihitgo variašuvnnat giellarievdama, dahje gulletgo dihto ahká.

Giellanuppástuvvamii váikkuha olu oktavuoha sihke eará suopmaniiguin ja eará gielaiguin, ja fápmodilli giellavarietehtaid gaskkas. Vehádatgiella lea stuora deattu vuolde, ja sámi dutkan vuosiha ahte sámeigiella šaddá nuppástuvvat johtileappot ovddosguvlui go ovdal. Stuora-servodaga giella váikkuha sámeigiela ja ráddje maid mánáid vejolašvuodaid oahppat váhnenbuolvva giela albmaládje.

Gávdnojit fáktorat mat sáhttet nannet sámeigiela ja dahkat ahte giella geavahuvvo nu mángga domenas go vejolaš. Giela standardiseren ja moderniseren adnojuvvo oktan dehálaš fáktorin go dat dahket álkibun geavahit giela almmolaš oktavuodain. Dasa lassin leat skuvla ja mánáidgárdi dehálaččat giela buolvvaidgaskasaš sirdáseamis.

Nugo mii oinniimet 3. kapihttalis, de dáhpáhuvvá giellamolsun Gáivuonas. Dát ii leat mihkkege ođđa diliid, muhto joatka proseassas mii lea dáhpáhuvvan guhkes áiggi čađa. Beannot čuohte jagi dassái lei sámeigiella eanetlogugiella, dán áigge dat lea vehádatgiella, ja sámeigielsárdnuid lohku geahppána jagis jahkái.

Vuhttogo Gáivuona sámeigiela morfologiijas ahte lea jábmi giella? Man olu giella lea ávkástallan das ahte sámeigiela lea stáhtus almmolašgiellan ja ahte giella lea oalle eallinvuoimmálaš eará guovlluin? Dasa mun máhcan 7. kapihttalis.

5 Materiálaid árvvoštallan

5.1 Vejolašvuodat ja ráddjejumit

Giellamateriálat mat Gáivuonas báddejuvvojedje 1955-1982-áigodagas leat unnán geavahuvvon dutkamiidda dahje eará ulbmiliidda. Munnje lei hui miellagiddevaš guldalit báttiid, sihke kulturhistorjjálaš sisdoalu dihte ja giela dihte. Transkriberejin mánga boarráseamos báttiin álggos gitta lohppii oaidnin dihte makkár vejolašvuodát leat materiálain. Boares jietnabáttit addet munnje olu guhkit áigeperspektiivva go jus mun ieš livččen galgat čoaggit gait materiálaid dál. Materiálat dahket vejolažžan dahkat diakronalaš nuppástuvvan-guorahallama.

Muhto seammás boares materiálat ráddjejit mu dutkanvejolašvuodaid olu go in leat ieš ráhkadan jearaldagaid, inge lágidan jearahallandili, inge válljen informánttaid. Mun hálidin

guorahallat morfologijja, muhto jearahallanvuohki ráddje erenoamážit vearbasojaheami guorahallama. Jietnabáttiin leat unnán 2. persovvna sojameamit ja eanaš leat dušše indikatiivva modus. Jus galgá oažžut gait kategoriijaid ja sojahanluohkáid mielde, de ferte jearrat sierra, ja nu ii leat dahkkon.

Dan dihte mun lean dás válljen substantiivvaid morfologijja ja dasa lassin ovtta iešvuoda pronomeniid oktavuodas. Lean guorahallan govt seammá iešvuodas bohtet ovdan dálá Gáivuonagielas, vuorráiid gaskkas ja nuoraid gaskkas. Eatnasiid lean jearahallan jagi 2007, ja nu lea oassi guorahallamis dahkkon synkronalaš buolvvaidgaskkasaš guorahallamin. Mun lean čilgen dan guokte metoda Kap. 4.3.

5.2 Materiálaid háhkan ja personsuodjalus

Go álgen bargat Gáivuona sámegeielain, de fuobmájin ahte ii lean nu álki beassat geavahit boares materiálaid. Gait materiálat leat Guovdageainnus Sámi Instituhtas, sihke jearahallamat mat leat dahkkon instituhta bealis, ja jearahallamat mat leat dahkkon eará ášahusaid ovddas. Ruota suopmanarkiivvas gávdnojit Ruonga báttit, muhto doppe ledje sirdime materiálaid arkiivvas nubbái, ja sii eai sáhttán veahkehit mu.

Válden oktavuoda Sámi instituhtain ja dáhtton kopijja materiálain mat sis ledje, muhto vástádus lei ahte sii eai sáhttán addit dahje luoikat kopijjaid nu guhká go informánttaid eai leat čálalaččat suovvan ahte materiálat sáhttet geavahuvvot dakkár dutkamii. Muhto mun sáhtten bohtit Guovdageidnui guldalit báttiid, ja nu mun dahkenge. Muhto go galgen bargat dárkileappot materiálain, de dárbbahin kopijjaid. Ášši čovdojuvvui muhtun muddui go gávdnen oasi materiálas Romssa Universitehtas.

Materiálat mat gullet Gáivuona Sámi giellaguovddáži, lean ieš bádden jagi 1994. In munge dáhtton informánttaid vuolláičállaga dalle, muhto sohpen singuin njálmmálaččat atnit jearahallamiid oahpaheapmái. Giellaguovddáža bealis ráhkadin kasseahta vai sámegeiela oahppit galget beassat gullat evakuerema birra sámegeillii. Mun jearahallen njealje informántta golmma báikkis go hálidin oažžut ovdan sihke mánggalágan fearániid evakuerema oktavuodas, ja maid giellavariašuvnnaid. Informánttat eai anonymiserejuvvon. Go báttit ráhkaduvvojedje skuvlla oahpahusa várás, de lei mu mielas ortnegis geavahit jietnabáttiid maid dán prošehtii.

Ruong, Nesheim ja Bongo ledje gaikkat vieris olbmot Gáivuona informanttaide go sii čoalkkuhedje uvssaid, jietnabáddenrusttet gieđa vuolde. Informánttat dihte ahte jearahallan báddejuvvui. Muhtun sajis dát bohtáge ovdan báttis, omd. go Ruong dáhttu informántta sihke lávlut ja lohkat báddái guokte sálmma vai teaksta bohtá albmaládje mielde, dahje nuppi báttis go son dadjá ahte jearahallan ii galgga sáddejuvvot Sámi Radios, muhto lea dutkama várás. Ja okta informánta gullo dáhttume Bongo jáddadit báddenrusttega go son áigu mitalit ovttá fearána mii ii nu heive jietnabáddái go lea dihto olbmo birra. Ja Bongo bisseha báddema. Nesheima jearahallamiin gullo jearahalli dáhttume informántta mitalit jietnabáddái dan maid son ovdal lei mitalan njuolgga sutnje.

Dan dihte mun duosttan geavahit jietnabáttiid, ja dovddan maid ahte lea buorre informanttaide ahte áigi ja návccat maid sii leat geavahan dasa, bohtet ávkin. Muhto lean anonymiseren dieđuid ja lean hui várrogas siteret jietnabáttiin nu ahte olbmot sáhttet dovdat informanttaid.

Dán dálvvi gieddebarggu lean dieđihan Dutkamiid personsuodjalus áittardeaddjái (Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S). Mun ráhkadin maid diehtujuohkinčállosa sin málle mielde ja dáhtton informanttaid čálalaččat dohkkehit ahte mun anán jearahallamiid dutkama oktavuodas, gč. čuvvosa 1. Lean lohpidan bilidit jietnabáttiid maŋŋil go lean geargan, jus in daga odđa soahpamuša singuin.

5.3 Materiálaid árvvoštallan

Jietnabáttiid leat njeallje gieddebargi bádden, ja dan dihte lea miellagiddevaš buohtastahttit ja árvvoštallat bargovugiid ja jearahalandiliid.

5.3.1 Boares materiálat

Asbjørn Nesheim báddii Gáivuona informanttaid jagiid 1958-60. Dasa lassin lea okta jietnabáddi báddejuvvon jagi 1955. Israel Ruong lei Gáivuonas Sápmi-mátkkis oktavuodas jagi 1968. Mikal A Bongo jearahalai informanttaid Gáivuonas jagiid 1978 ja 1982. Gait jearahallamat leat dahkkon informanttaid siiddain - juoga mii addá oadjebasvuoda informanttaide.

Sihke Ruong ja Nesheim leigga oalle apmasat Gáivuonas. Sudno ulbmil lei oažžut sihke suopmana ja kulturhistorjjálaš dieđuid báddái. Fáttát ledje govt eallinvuohki lei go informánta lei mánná, goađit, skuvladilli, Ivgubađamárkanat jnv. Nesheim jearrá maid guollebivddus ja okta informánta muitala njuorjobivddus Jieknjamearas. Ruongas lea eammi mielde gii berošta rátnogodđimis. Soai jearahallaba moatti informántta ránuid birra, ja dalle muitaluvvo stuora oassi dárrui. Daid báttiid in leat váldán mielde, ja dat dahká ahte eai leat nu galle nissona boares materiálas.

Orru ahte Nesheim ja Ruong leaba oalle soaitáhagas válljen informánttaid. Muhtumin gullo jietnabáttis ahte olmmoš bohtá informántta guossái, ja de gieddebargi jearahallagoahtá suge. Nesheima mielde lea báikki olmmoš gii duollet dálle gullo veahkeheamen informántta joatkit muitalusas. Ii boađe ovdan gii son lea. Go gieddebargi lea amas báikkis, de lea dábálaš ja buorre vuohki geavahit ofelačča veahkkin gávdnat informánttaid geat máhttet giela bures ja geat leat čeahpes muitaleaddjit. Muhto ofelaš sáhtta maid stivret informántaválljema báikegotti oainnu mielde - gii lea veara leat informántan.

Bongo orru dovdamme diliid buorebut go ovddeš gieddebargit. Eanaš su informánttat leat Biertaváris ja Gáivuonvákkis, muhto son jearahallá moadde informántta Skárfvákis ja Olmmáivákis maid. Muhtun jearahallamiin sus lea eammis mielde gii lea sámegeilat ja buorre doarjja go son jearahallá nissoniid.

Bongo lea čeahppi jearahallat. Son oažžu informántta muitalit njuovžilit ja iežas sániiguin gažaldagaid haga. Sus leat eanaš dákkár kommentárat:

"De fal" "Juo" "Nu fal" "Dan gal"

Son geavaha strategiija mainna son vuosiha ahte son guldala aktiivvalaččat ja berošta nuppi muitalusas, muhto seammás son ii váldde sáni saji. Dainna lágiin ságastallan ii sulástahte jearahallama, muhto son baicca addá olu saji informántii. Dákkár ságastallanstrategiija lea čadnon olbmo kultuvrii ja eatnigillii, ja amasgielagat dábálaččat eai hálldaš dan (Manne & Helleland 1991:93č). Duollet dálle šaddá informánta hui áŋgir go son muitala dáhpáhusaid birra mat suhtadit su. Nu lea Bongo máhtán oažžut informántta giela oalle lahka Lobova gozitkehtes (vernacular) sárdnuma.

Informánttat eai oro amasmahttime Bongo. Árvideames sii dihtet su duogáža ja soitet vel dovdat su sogaid. Sii sárdnot sutnje dego son livččii báikki olmmoš. Muhto go munnje lea leamaš nu váttis háhkat su jearahallamiid, de geavahan dušše golbma su dahkan jearahallama.

Qvigstada materiálat leat dušše čállojuvvon hámis. Son lea ieš guldalan ja čállán cukcasiid (1929a ja 1929b ovdasániin). Sus ii lean jietnabáddi veahkkin, muhto dattetge bohtet suopmaniešvuodát bures ovdan čállosiin. Son lea heivehan čállinvuogi Nielsena vuogi mielde nugo lea "Lærebok i lappisk"-girjjis. Go orru ahte Qvigstad lea dárkilit merken morfologalaš áššiid, de duosttan geavahit su materiálaid muhtun giellaiešvuodaid analiissain.

5.3.2 Sohka-bealit

Golbmalogičieža informánttas gullet ovccinuppelogis boares materiálii. Daid gaskkas lea dušše okta nisu. Dát vuosiha ahte dalá dutkit ja gieddebargit čuvvo sin áigásaš árbevieru informánttaid válljema dáfus. Dievdduid atne doalahit báikki suopmana buorebut go nissonat, ja dutkit hálidedje nu "boaresáigásaš" suopmana go vejolaš. (Chambers & Trudgill 1998:29č).

Vaikko in leat diđolaččat jurddašan sohka-bealiid go lean ohcan informánttaid, de oainnán dál ahte mu iežan informántajoavkkus leat oktanuppelot nissona guoktelogiovttá informánttas. Muhtunládje dat láivuda mu diakronalaš analiissa danne go informánttat berrešedje leat nu seammaláaganat go vejolaš. Nuppe dáfus dat attášii buoret synkronalaš gova go nissonat leat áinnas dehálaš oassin giellaservodagas.

Dán fuomášumi sáhttá maid geahččat dutkanfágalaš geahččanguovllus - go dutkiin lei beroštupmi dušše nuppi sohka-beallái, de informántajoavku ii ovddastan olles giellaservodaga. Ja go mii diehtit ahte sámegiela dutkit ovdal ledje dievddut, de sii leat vuosttažettiin dutkan dievdduid giela. Dát govveda dan áigásaš dialektologijja mas dutkit eai ohcan variašuvnnaid muhto homogena struktuvrraid.

5.3.3 Jearahallanvuogit

Materiálas leat mánja ovdamearkka das govt gieddebargi jearaldat váikkuha informántta sátneválljema. Dás lea sáhka oanehis áigásaš vuogáiduvvamis, gč. Kap 4.4. Ovdamearkkat leat Nesheima jearahallamiin:

- *Guhkes mátki.*

- *Guhkes mátki.*

- *Ledjego gumppet dáppe?*

- *Eai gumpeh leah leamaš gal leamaš dáppe eanet akti mei mo muittán go moadde sávzza gotti.* (Inf. 2) Olmmáivákki informánttat eai geavat GUMPE_S muđuid, baicca NÁVDI_S.

Informánta sáhtta maid välljet geavahit sániid dahje sátnehámiid maid son jáhkká jearahalli ipmirdit buorebut. Dábálaččat lea váttis fuobmát dan, muhto materiálas gávdnojit moadde čielga ovdamearkka - maid Nesheima jearahallamiin:

- *Gos dii vuvddiide rievssahiid?*

- *Mii vuvddiin, rievssagit mii válddiin ja vuvddiin márkani, Ivgu... - Skibotnmárkani.* (Inf. 2)

- *Ja olbmoh mat doppe o... - ásse dalle - dat barge doppe ja dat válde sin eanas ealáhusa doppe.* (Inf. 7)

Vuosttaš ovdamearkkas jáhkkimis áigu informánta dadjat *Ivgubađamárkani*, muhto de son divvu ja vällje hámi mas lea dárogiel báikenamma, *Skibotnmárkani*. Nuppi ovdamearkkas informánta jáhkkimis áigu geavahit ORRUT_V, muhto de son vällje geavahit ÁSSAT_V, seammá leksema maid jearahalli geavaha.

Vuogáiduvvan lea dábálaš fenomena mii heađušta dutkama, nugohčoduvvon "áici paradoksan". Vuohkin oažžut informántta fuomášumi eret jearahallandilis Labov evttoha jearrat informánttas áššiid mat boktet garra dovdduid sus. Labova ovdamearka lea jearrat lešgo informánta goassege leamaš dilis mas son lea ballan sorbmaneames (Labov 1978:210). Dakkár jearaldat oažžu informántta fuomášumi eret sárdnunmállestis. Muđuid lea buorre oažžut informántta addit guhkes vástádusaid dahje mitalit cukcasiid, dan sajis go oanehaččat vástidit jearaldagaide.

Jearahallanvuohki mii ii geavahuvvo nu olu, muhto mii sáhtta doaibmat bures, lea njulgestaga báddet go moadde informántta sárdnot friddja gaskaneaset. Gieddebargái sáhtta leat hui váttis stivret ságastallama jus son hálida oažžut ovdan dihto hámiid. Muhto ságastallandilli ii leat nu formálalaš, ja informánttat sárdnot friddjaseappot.

Mun dárbbahin eanet informánttaid ja dahken iešge gieddebarggu. Go jearahallen, de isken oažžut informántta geavahit sátnehámiid maid mun sáhtán buohtastahttit boarrásat

materiálaide. Jus dat eai boahtán lunddolaččat ságastallamis, de jerren sierra. Garvin dihte vuogáiduvvama de dáhtton informántta jorgalit dárú cealkagiid sápmái. Váttisvuohtan lea ahte informántta giella ii šatta lunddolaš, go son dáidá árvvoštallat iežas sátnehámiid ja viggat heivehit daid. Nubbi lea ahte informántta sáhtta jorgalit cealkaga áibbas earáládje go mun ledjen jurddahan nu ahte in oaččo sátnehámi maid hálidin. Oažžun dihte fuomášumi eret sojaheamis, de bidjen dárogiel cealkagiidda sániid maid olbmot dihtet jorgaluvvojit earáládje Gáivuonas go standárdagielas vai informánttas lei fuomášupmi dan sátnái dan sajis go eará sániid sojaheapmái. Soames informánttat eai orron cealkajorgalaleapmái, ja dalle mun in bággen.

Buorre bealli mu metodas lea ahte jietnabáttiin lea oalle lunddolaš giella maid mun analiseren dasto maŋŋil. Mun jáhkken ahte go jearahallen 20 minuvtta, de berrešin oažžut gait substantiivvaid sojahanhámiid, earret essiivva, maid mun jerren sierra cealkajorgaleami bokte. Muhto mun vásihin ahte eai boađe doarvái sátnehámit maŋggaidlogus oažžut gaitlágan jietnabirrašiid mielde.

Go mun ohcen informánttaid dan golmma báikkis, de fuobmájin ahte Biertaváris ja Dálošvákis lei váttis gávdnat informánttaid nuoramus buolvvas geat devde mu gáibádusaid. Mu gáibádusat ledje ahte sámezielmahttu lei dan mađe nanus ahte bures sáhtiime gulahallat sámegeilli, ja ahte informánttas lei oalle sihkkaris morfologiija. Doppe ledje olbmot geat leat oahppan sámegeiela, muhto eai leat beassan dan dássái ahte sii máhttet sámistit njuovžilit. Kap. 8 geahčan muhtun sivaidd manne sii eai beasa ovddidit iežaset giela, ja makkár earuhusat leat báikkiid giellaservodagaid gaskkas.

5.3.4 Guovttegielalašvuohta ja giellagealbu

Barggu materiálas informánttat leat guovttegielagat. Boarráseamos buolvvain goitge guokte informántta leaba golmmagielagat go máhttiba maid suomagiela. Mun jerren iežan informánttaid suomagielmáhtu, muhto sii eai máhttán, iige suomagiella gullon sin mánnávuodas siiddas. Dan dihte ii galggaše leat suomagiela interfereansa sin sámegeielas.

Grosjean lea árvvoštallan dutkamiid mat leat dahkkon guovttegielagiiguin. Son oaivvilda ahte dutki ferte leat didolaš das ahte guovttegielat olmmoš ii leat seammá go guokte ovttagielat olbmo biddjojuvvon oktii, ja danne sáhtta leat vearrut buohtastahttit sin ovttagielagiiguin. Son

lea árvvoštallan dutkamiid mat leat dahkkon guovttegielagiiguin ja gávnnahe ahte informánttat leat hui earáládje välljejuvvon dutkamis dutkamii, ja dávjá ii boáde ovdan makkár gielladuogáš sis lea. (Grosjean 1998)

Guovttegielagat leat dábálaččat báidnon nu gohčoduvvon komplementára prinsihpain. Dát máksá ahte sii ohppet ja geavahit goappá ge giela sierra ulbmiliidda, nu ahte gielain leat sierralágan domenat ja doibmet gulahallangaskaoapmin vissis olbmuiguin - juoga mii váikkuha informántta giellamáhttui. Muhtun guovttegielalat sáhttet leat oahpahallame nuppi giela, nuppiid gálggat leat fas stabiila dásis. Guovttegielagat gulahallet sihke ovttagielagiiguin ja guovttegielagiiguin, ja heivehit gielalaš ovdanbuktima dili mielde. Dat máksá ahte informántii lea lunddolaš atnit kodamolsuma go lea guovttegielat modusis.

Dan dihte oainnáge dehálažžan oazžut mielde dieđuid informánttaid giellamáhtuid birra. Grosjean oaivvilda ahte juohke dutkamis galggašedje dákkár dieđut leat mielde:

1. Informántta giellahistorjá ja su gielaid gaskavuohtha
2. Gielaid stabilitehta. Leago oahpahallame giela? Leago massime giela?
3. Gielaid doaimmat/domenat
4. Giellagálggat
5. Giellamodus - man dávjá ovttagielat konteavttas, man dávjá guovttegielat konteavttas? Makkár giellamodusas jearahallandilis?
6. Biografalaš dieđut: ahki, sohkahealli, sosioekonomalaš dili, oahppostáhtusa jnv.

Dasa lassin son oaivvilda ahte ferte earuhit olbmuid geat leat oahpahallame giela akademihkalaš oktavuodas, eaige geavat goappašiid gielaid sosiála diliin, ja olbmuid geat leat oahpahallame gielaid lunddolaš birrasis ja geavahit gielaid jeavddalaččat.

Giela massin dáhpáhuvvá dákkár giellaoktavuođadilis mas giellageavaheaddjit dađistaga guđdet vehádatgielaset ja dan sajis sárdnugohtet eanetlogugiela. Dát dáhpáhuvvá buolvvaid mielde, ja giellaservodaga giellamáhttu rievdá das go lea ovttagielatvuohta vehádatgielas dasa go lea ovttagielatvuohta eanetlogugielas. Ovdáneapmi sáhtá govvidit dákkár formelan

$$A > Ab > AB > aB > B$$

Vehádatgiella lea A, eanetlogugiella lea B. Vuosttaš buolvvas lea ovttagielatvuohta vehádatgielas. Nuppi buolvvas govvida Ab ahte sárdnu máhtá vehádatgiela ollásit ja eanetlogugiela muhtun muddui. AB govvida ollis guovttegielatvuođa, aB fas ahte sárdnu

máhtta vehádatgiela muhtun muddui ja eanetlogugiela ollásit. Mañimuš buolvvas sárdnu lea ovttagielat eanetlogugielas, B. (Haugen 1953:370č).

Mun lean geahččalan árvvoštallat mu informánttaid guovttegielatvuoda dán formela mielde čuovvovaš tabeallas. Juohke buolvvas leat earuhusat informánttaid gaskkas, ja mun lean maid váldán vuhtii ahte informántta giellagelbbolašvuolta sáhtta rievdat eallináiggis.

In dieđe nu olu máttarádjáid ja áhkuid/ádjáid giellamáhtu birra, sáhtán beare árvidit ahte sii eai máhtán nu olu dárnu ovdalگو álge skuvlii. Váhnenuolvvas leat moadde informántta geat ovttagielat ovdalگو álge skuvlii, muhto rávesolmmožin lea dárnu vuotigoahtán ja sápmi lea báhcán. Nuoramus buolvvas lea leamaš nuppelágan ovdáneapmi. Gait ráves mánát geat leat mielde dán guorahallamis, leat álgán sámistit easkka rávisin. Vaikko eatnasat leat oahppan olu sámegeiela mánnán, de sin sámegeiel máhttu lea nannosat dál go mánnávuodas. Mun lean govvidan informánttaid giellamáhtu čuovvovaš tabeallas:

Tabealla 4: Informánttaid guovttegielatvuoda árvvoštallan.

	A	Ab	AB	aB	B
Máttarádját	x-----	----->			
Áhkut/ádját	x-----	-----> x -----	----->		
Váhnemat		x-----	----->	<----- -----x	
Ráves mánát			<-----	-----x <-----	----x

Ráhkaduvvon ja heivehuvvon Haugen 1953 vuodul.

Dutkit dábaláččat hálidit vuosttašgielat informánttaid. Sámi servodagas eanaš giellageavaheaddjit leat mánggagielat, ja mángga báikkis dahket nuppigielat stuora oasi giella-servodagas. Dan dihte sáhtta leat relevánta váldit nuppigielađid mielde gielladutkama oktavuodas.

5.3.5 Giellamodus jearahallandilis

Nubbin áššin Grosjean deattuha giellamodusa. Juohkebeaivválaš eallimis guovttegielat leat mánggalágan giellamodusiin maid Grosjean govahallá kontinuman. Nuppi geažes lea dievaslaš ovttagielat modus mas sii servvoštallet olbmuiđin geađuin sis lea dušše okta

oktasaš giella. Kontinuma nuppi geažes sii leat guovttegielat modusis mas sii gulahallet guovttegielagiiguin geaiguin sis leat guokte oktasaš giela. Dalle leat goappašat gielat aktiivvalaččat, ja gielat sáhttet seaguhuvvot, omd. šaddá kodamolsun. (Grosjean 1998).

Giellamateriálaid árvvoštallamis ferte leat diđolaš das makkár giellamodusis informánta lea, ja goabbá giella dominere. Grosjean oaivvilda ahte jus dutki hálida informántta leat ovttagielat modusas, de jearahalli ferte geavahit dan giela oppa áiggi go sus lea oktavuoha informánttain. Dilli ferte maid leat ovttagielat, iige galgga leat nubbi olmmoš báikkis gii máhtta informántta nuppi giela.

Go árvvoštalan dán barggu materiála, de iskkan govahallat makkár giellamodus lei jearahallandilis. Nesheimii ii orron lunddolaš sámistit informánttaiguin, ja son jearahallá eanaš dárogillii. Muhtun jietnabáttis boahtá ovdan ahte informánta lea vuos muitalan sutnje dárogillii ovdalگو Nesheim álgá báddet dan seammá sámegillii. Informánta lea dalle guovttegielat modusis mii lea lahka dárogiela. Nesheim ferte soames háviid vel muittuhitge informántta atnit sámi. Informánta diehtá ahte Nesheim ipmirda dárú buorebut go sámi, ja son muhtumin geavaha dárú sániid vai Nesheim galgá ipmirdit buorebut.

Materiálas leat ovdamearkkat das govt jearahalli giella váikkuha informántta vástádussii go son jievžá jearahalli dárú sániid. Ovdamearkkaid lean viežžan Nesheima jearahallamiin (Inf. 8):

- *Annen bebyggelse og andre skikker?*
- *Bebyggelse, da manai gait dah boares bebyggelse.*

- *De driver ikke så mye med fiske lenger der oppe?*
- *Juo, dah drivejit (...)*

- *Det kom ikke oppkjøpere fra Finland også?*
- *Juo, dah buohte oppkjøparah Suomas.*

- *Hvor bodde de barna? Nede ved Samuelsberg?*
- *Dah buddejedje...*

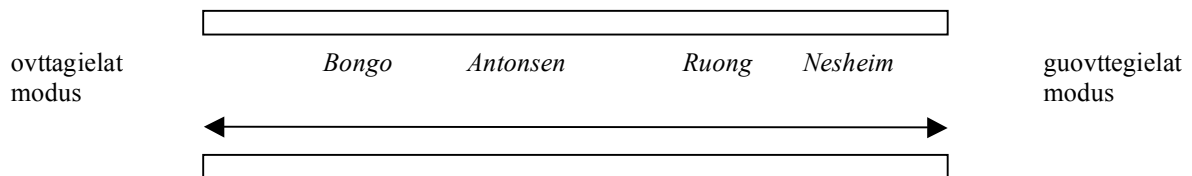
- *Det er et vanskelig terreng å bygge vei i?*
- *Dah lea vanskelig terrenga, das lea olu bákti.*

Vuolláisárgojuvvon sánit eai gullo muđuid materiálas, nu ahte dat lea sáhka kodamolsumis. Guhkit vástádusain leat unnit kodamolsumat.

Ruong jearahallá sámegillii, muhto jietnabáttiin vuhtto ahte son maid geavaha ruotagiela informánttaiguin, ja su ruotagielat eammi lea maid muhtumin mielde. Bongo oažžu informántta eanemusat ovttagielat modusii, go son atná sámegiela čadat, ja su eammi lea sámegielat. Muhto ii suinnage leat informánta áibbas ovttagielat modusis, Grosjeana definišuvnna mielde, go informánta diehtá ahte son máhttá dárui. Dat bohtá ovdan omd. go okta informánta lohka jitnosit sutnje dárogielat girjjis.

Go mun lean jearahallan, de lean dušše geavahan sámegiela, earret ovttagielat informántii gean mun jearahallen jagi 1994. Son muitalii seammá fearána vuosi dárui ja de sápmái. Vaikko sámistan eanaš informánttaide juohke háve go deaivvan daid, de sii dihtet ahte mu eatnigiella lea dárogiella, ja ahte lean oahppan sámi. Dan dihte sii leat eanet guovttegielat modusis muinna go Bongguin.

Govus 4: Informánttaid giellamodus jearahalli mielde

Grosjean 1998 mielde.

Jearahallamiin sáhtta gullat ahte go informánta bálle muitalit guhka Nesheima dárogielat jearaldagaid haga, de informánta geavaha unnit kodamolsuma go oanehis vástádusain. Informánta sártnudettiinis johtá giellamodusa kontinumas ovttagielat modusa guvlui.

Nesheim čállá ahte Ivgus lea sámegiella jápmime ja ahte informánttaid giellaseaguheapmi vuosiha govt olbmot vigget dárui guvlui⁴. Unnán sámi sámit seaguhuvvojit dárui, muhto sápmi seaguhuvvo oalle dávjá dárui sániiguin mat sojahuvvojit sámi vuogi mielde. Nesheim oaivvilda ahte go sámit ohppe dárustit, de sin sámegiela sátnvuorká fuonui. (Nesheim 1952).

⁴ Nesheima báddemat mat gullet mu materiálii, leat dahkkon maŋŋeleappos go Nesheim čálii dán artihkkela.

Nugo boahdá ovdal bajábeal govvosis, de Nesheim čoaggá materiálaid go informánttat leat oalle guovttegielat modusas, juoga mii dáidá leat váikkuhan Nesheima bohtosiidda oalle olu.

5.3.6 Informánttat buolvvain ja báikkiin

Lean välljen informánttaid golmma báikkis, ja lean juohkán sin buolvvaide. Boarráseamos jietnabáddi báddejuvvui jagi 1955 informánttain gii lea riegádan 1870-logu álggus. Mu dieđu mielde dát lea boarráseamos giellaávnnas Gáivuonas mii gávdno jietnabáttis. Mun lean gohčodan dán informantta máttaráddján. Áhkuid/ádjáid-buolvvas leat mielde jietnabáttit maid mun lean soaitáhagas fáhten.

Gáit informánttat orrot Gáivuonas ja sis leat nana ruohttasat doppe. Ovtta áhkuid/ádjáid-buolvva informantta eadni lei Vuošvákkiis eret. Nuoramus buolvvas leat guokte informantta šaddan bajás Gáivuona olggobealde, muhto sudnos lea nubbi váhnen Gáivuonas eret, soai leaba oahppan sámegeiela Gáivuonas, ja orruha Gáivuonas dál. Danne go hálidan guorahallat govt Gáivuona sámegeiella fievrividuvvo buolvvas bulvii, de lean välljen informánttaid geaid sámegeielalaš máttut bohtet dán guovllus.

Informánttaid lean juohkán buolvvaide:

Máttarádját: Informántta riegádan 1870-logus ja dasa lassin guhtta informanttat geat leat muitalan cukcasiid Qvigstadii (QLES). Muitaleaddjit leat riegádan 1855-1877 áigodagas.

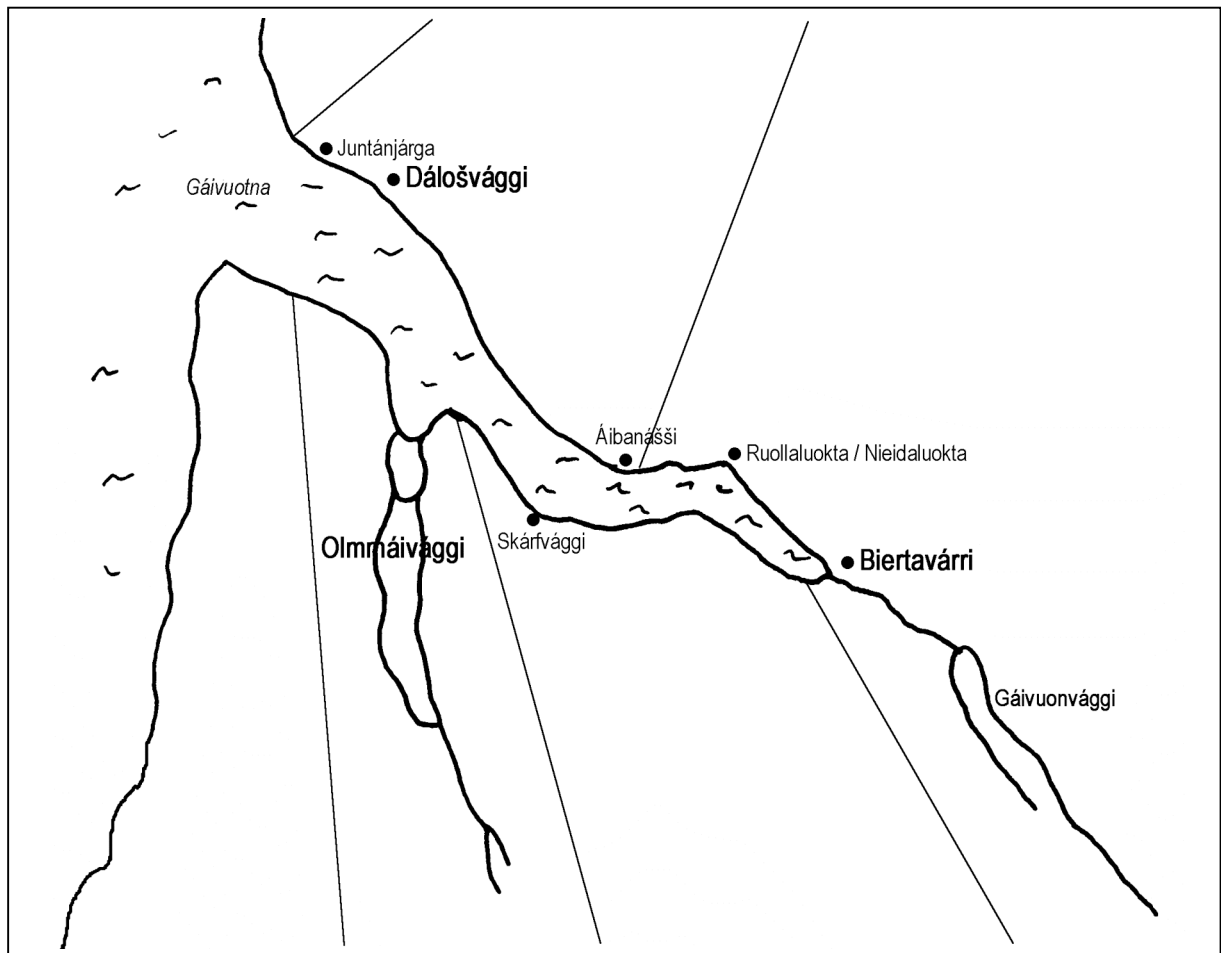
Áhku ja ádját: 14 informantta riegádan 1884-1914 áigodagas. Njealjis leat olggut Gáivuonas, guđas leat Biertaváris ja guđas leat Olmmáivákkiis.

Váhnemat: 9 informantta riegádan 1926-36 áigodagas. Okta lea olggut Gáivuonas eret, vidad leat Biertaváris ja golmmas leat Olmmáivákkiis. Gaikkat leat sámistišgoahtán mánnávuodas vaikko juohke ovtta ii leat leamaš sámegeiella vuosttašgiellan.

Ráves mánát: Gávcci informantta riegádan 1955-72 áigodagas. Ii ovttasge leat sámegeiella vuosttaš iellan, muhto eatnasat sámistit beaivválaččat siiddas dahje barggus. Dušše okta informantta lea olggut Gáivuonas eret ja okta lea Biertaváris eret. In juoge sin bohtosiid báikkiid mielde danne go mu mielas ii leat doarvái materiála dasa. Dasa lassin lean jearahallan golbma oahpahalli Dálošvákkiis ja Biertaváris. Sii eai leat mielde dán listtus, eaige

gielalaš analiissas, muhto sin jearahallamat dagahedje mu geahččat oahpahalliid vejolašvuoda geavahit sámegeiela giellaservodagas, man birra mun čálán 8. Kapihttalis.

Kárta 2: Gáivuotna juhkkokjuvvon guorahallanguovlluide.

Sárgon: Lene Antonsen

Informántalisttus báikenamat mitalit gos informánta lea bajásšaddan. Mun defineren báikkiid oalle viidát, omd Biertavárri gokčá maid Gáivuonvákki ja Ruollaluovtta, Dálošvággi gokčá guovllu Junttanjárggas gitta Áibanáššái. In leat váldán Skárfvákki mielde dán guorahallamii.

Oktiigait golbmalogičieža informánttas leat 12 nissona ja 25 dievddu. Go servodat lea unni ja čadačuovgi ja lea váttis anonymiseret informánttaid, de in mital daid sohkabeali. Sohkabealli ii leatge variábel mu analiissas.

QLES informánttat:

- 1 Ole Andersen Samuelsen r. 1855
- 2 Erik Persen Trollvik r. 1856
- 3 Johan Hansen Langnes r. 1858
- 4 Erik Eriksen Bakkemo r. 1870
- 5 Peder Henriksen Nyvoll, r. 1875
- 6 Isak Kristoffersen Samuelsen r. 1877

Bustávva muitala guđe bulvii informánta gullá:

- M Máttarádját, riegiádan 1855-1877
Á Áhku/ádját, riegiádan 1880-1914
V Váhnemat, riegiádan 1926-1936
R Ráves mánát, riegiádan 1955-75

Gielladuogáš:

- 1 Informánta lea sámistan mánnávuoda rájes.
- 2 Informánta lea oahppan sámegiela mánnávuodas, muhto lea riepmán sámistit aktiivvalaččat rávesolmmožin.
- 3 Informánta lea máhtán veháš sámegiela mánnávuodas, muhto lea olu oahppan skuvlejumi bokte rávisin.

Muhtun gielladieđut eai leat báddejuvvon. Dat leat dieđut maid lean jearran moatti informánttas maŋŋeleappos go sin báddejuvvonmateriálas lea leamaš "ráigi". Okta informánta ii háliidan báddejuvvot ollenge, ja su materiálat leat dušše notáhta hámis.

Tabella 5: Diedut informánttaid birra.

<i>Inför- manta</i>	<i>Biertá- várri</i>	<i>Olmái- vággi</i>	<i>Dáloš- vággi</i>	<i>Sámegiel máhttu</i>	<i>Jearahalli</i>	<i>Materiála hápmi</i>
Inf. C1		M		1	Qvigstad	čálalaš materiála
Inf. C2	M			1	Qvigstad	čálalaš materiála
Inf. C3			M	1	Qvigstad	čálalaš materiála
Inf. C4	M			1	Qvigstad	čálalaš materiála
Inf. C5	M			1	Qvigstad	čálalaš materiála
Inf. C6		M		1	Qvigstad	čálalaš materiála
Inf. 1		M		1	Nesheim	báddi 60 min
Inf. 2		Á		1	Nesheim	báddi 28 min
Inf. 3		Á		1	Ruong	báddi 50 min
Inf. 4	Á			1	Ruong	báddi 43 min
Inf. 5			Á	1	Nesheim	báddi 26 min
Inf. 6			Á	1	Ruong	báddi 10 min
Inf. 7	Á			1	Bongo	báddi 65 min
Inf. 8		Á		1	Nesheim	báddi 50 min
Jagi 1900						
Inf. 9	Á			1	Nesheim	báddi 34 min
Inf. 10		Á		1	Nesheim	báddi 8 min
Inf. 11			Á	1	Antonsen	báddi 13 min
Inf. 12			Á	1	Nesheim	báddi 26 min
Inf. 13		Á		1	Bongo	báddi 93 min
Inf. 14	Á			1	Bongo	báddi 30 min
Inf. 15			V	1	Antonsen	čálalaš notáhtat
Inf. 16	V			1	Antonsen	báddi 10 min
Inf. 17		V		1	Antonsen	báddi 15 min
Inf. 18		V		1	Antonsen	báddi 58 min
Inf. 19		V		1	Antonsen	báddi 50 min
Inf. 20	V			1	Antonsen	báddi 16 min
Inf. 21	V			1	Antonsen	báddi 21 min
Inf. 22	V			2	Antonsen	báddi 24 min
Inf. 23	V			1	Antonsen	báddi 20 min
Inf. 24			R	2	Antonsen	báddi 21 min
Inf. 25		R		2	Antonsen	báddi 25 min
Inf. 26		R		2	Antonsen	báddi 14 min
Inf. 27	R			2	Antonsen	báddi 19 min
Inf. 28		R		3	Antonsen	báddi 19 min
Inf. 29		R		3	Antonsen	báddi 27 min
Inf. 30		R		3	Antonsen	báddi 27 min
Inf. 31		R		3	Antonsen	báddi 16 min

Informánttat leat bordojuvvon rieganjagi mielde.

5.4 Čeahkkáigeassu ja konklusuvdna

Boares materiálat dahket vejolažžan munnje guorahallat govt morfologalaš iešvuodat leat bisson dahje rievdan buolvvas bulvii. Muhto materiálat ráddjejit maid mun sáhtán guorahallat. Substantiivvaid sojaheamit bohtet bures ovdan jietnabáttiin, muhto eai leat doarvái materiálat guorahallat gaitlágan máddagiid. Mun áiggun guorahallat dábáleamos substantiivva-kategoriijaid maid máddagiin leat guokte dahje golbma stávvala. Bárrastávvalsubstantiivvain mun guorahalan dušše a-, i- dahje u-máddagiid. Dasa lassin áiggun guorahallat persovdna-pronomeniid ja čujuheaddjipronomeniid ovttaidlogu loahppakonsonánta *-n*.

Mun lean välljen observeret informánttaid giellageavaheami go sii sárdnot viehka friddja dan sajis go ráhkadit jearranskovi dihto gielalaš iešvuodaid birra. Dainna lágiin mun lean ohcan observejjuvvon giellageavaheami dan sajis go raporterejuvvon giellageavaheami. Mus leat oktiigait golbmalogičieža informántta, maid lean juohkán joavkkuide buolvvaid ja báikkiid mielde.

6 Morfologiija

6.1 Morfologalaš čilgenvuohki ja tearpmat

Morfologiija dahje hápmeoahppa lea oassi lingvistihkas mii dutká govt sánit leat ráhkaduvvon. Mun geavahan dán barggus čuovvovaš sániid mat čujuhit golbmálágan sátnedásiide:

s á t n e h á p m i lea grammatihkalaš sáni fonologalaš dahje ortografalaš hápmi, omd. *láibi*

l e k s e m a lea grammatihkalaš ovttadat mas lea sihke hápmi ja sisdoallu ja mii albmana sátnehápmi, omd. *LÁIBIS*.

g r a m m a t i h k a l a š s á t n i lea leksema albmanepmi dihto konteavsttas - leksema ja grammatihkalaš iešvuodaid ovttastupmi - omd. *láibbi* akk.ol.

(Matthews 1998, Turi 1997)

Dábálaš vuohki lea gohčodit sáni unnimus, juohkemeahtun ovttadaga *m o r f e m a n* mas sáhtá leat semánttalaš sisdoallu (luovos dahje semánttalaš morfema) dahje giellaoahpalaš

doaibma (čadnon morfema). Nu dahkko maid "Davvisámegiela morfologiija"-kompendias (Turi 1997) mii ee. geavahuvvo Romssa Universitehta vuolit gráda oahpahas. Morfema-teoriija mielde čilgejuvvo ahte morfema albmana *allomorfan*, ja ovtta morfemas, sihke čadnon morfemas ja luovos morfemas, sáhttet leat eanet allomorffat. Dan mielde *láibbi* ja *láibi* leat *láibi*-morfema allomorffat, ja akkusatiivamorfema allomorffat leat *d* ja $\emptyset$ (zero-morfema), nugo vuosihuvvon tabeallas:

Tabealla 6: Láibi - morfemat ja allomorffat.

sojahankategoriija	sátnehápmi	luovos morfema	čadnon morfema	čadnon morfema
		<i>láibi-morfema</i> <i>allomorfa</i>	<i>mággaidlogu-</i> <i>morfema</i> <i>allomorffat</i>	<i>akkusatiivamorfema</i> <i>allomorffat</i>
nom.ol.	<i>láibi</i>	<i>láibi</i>		
akk.ol.	<i>láibbi</i>	<i>láibbi</i>		$\emptyset$
nom.ml.	<i>láibbit</i>	<i>láibbi</i>	<i>t</i>	
akk.ml.	<i>láibbiid</i>	<i>láibbi</i>	<i>i</i>	<i>d</i>

láibbi akk.ol. čilgejuvvo dainna ahte *láibi*-morfema albmana *láibbi*-allomorfan mii lea luovos morfema mas ii leat giellaoahpalaš doaibma. Sátnehápmi giellaoahpalaš morfema lea $\emptyset$.

Matthews ákkastallá ahte dát ii leat nu buorre vuohki čilget gait sojahemiid (1998). Mun geahččalan dás čilget ovtta su ákkain muhto geavahan sámegiela ovdamearkan.

Bajábeal sojahanminsttar guoská eanaš davvisámegiela bárrastávval substantiivvaide.

Vuolábeal tabeallas leat eanet ovdamearkkat:

Tabealla 7: Eanet morfemat ja allomorffat.

sojahankategoriija	sátnehápmi	semanttaš morfemaid allomorffat	akkusatiivamorfema allomorffat
nom.ol.	<i>beavdi</i>	<i>beavdi</i>	
akk.ol.	<i>beavddi</i>	<i>beavddi</i>	$\emptyset$
nom.ol.	<i>lávvu</i>	<i>lávvu</i>	
akk.ol.	<i>lávuv</i>	<i>lávuv</i>	$\emptyset$
nom.ol.	<i>mánná</i>	<i>mánná</i>	
akk.ol.	<i>máná</i>	<i>máná</i>	$\emptyset$

Vaikko orru ahte substantiivvaid akk.ol.-hámit ráhkaduvvojit sierra minstara mielde, de lea váttis čilget minstara danne go semánttalaš allomorffas ii sáhte leat giellaoahpalaš sisdoallu, ja giellaoahpalaš allomorfa lea seammá sihke nominatiivvas ja akkusatiivvas, namalassii Ø.

Matthews árvala eará čilgenvuogi: Sátnehámis lea mátta masa dáhpáhuvvá morfologalaš proseassa. *Formatiiva* lea morfologalaš proseassa formálalaš albmanepmi. Gielas leat mánggalágan morfologalaš proseassat. Dás čilgen proseassaid mat leat relevánta sámegillii:

1) *Segmentálalaš* morfologalaš proseassa lasiha ovttá dahje eanet jienaid máddagii. Dat mii lasihuvvo, gohčoduvvo *affiksana* mas leat dákkár variánttat: *Prefiksa* lasihuvvo máddaga ovddabeallái, *suffiksa* máddaga maŋabeallái ja *infiksa* sáni gaskii, muhto dat ii gávdno sámegielas. Suffivssat leat dábaepmosat, nugo *viessu* : *viessun*, muhto gávdnojit prefivssat maid, nugo *lunddulaš* : *eahpelunddolaš*.

2) *Eahpesegmentálalaš* morfologalaš proseassa rievdata jienaid máddagis. Dássemolsašupmi lea dákkár proseassa, omd. *mánná* : *máná*.

3) *Supplešuvdna* ii leat segmentálalaš, iige eahpesegmentálalaš, muhto dahká ahte ruohtas lonuhuvvo nuppiin - nugo *iesš* : *alcces-*.

4) *Reduplication*, dahje geardduheapmi sáhtá dáhpáhuvvat ollásit dahje belohakkii. Dainna sáhtá ráhkadit advearbbaid, juogo vearbbain, nugo *boadi-boadi*, dahje lohkosániin, omd. *ovttaid-ovttaid*.

5) *Nollaoperašuvdna* dahje identifiserenoperašuvdna lea dalle go ii mihkkege dáhpáhuva máddagii vaikko šaddá grammatihkalaš sátnin - omd *girku* > *girku* akk.ol.

6) *Goallostepmi* lea go guokte sáni goallostuvvojit oktan sátnin, omd. *skuvla + busse* > *skuvlabusse*.

7) *Enklitihkašuvdna* lea go láktasa klitihkka sátnehápmái mainna dat dahká fonologalaš sáni. Klitihkka analiserejuvvo gullat olles dajaldakkii, ii dušše ovttá sátnái, ja dan dihte dat ii leat suffiksa.

Morfologalaš proseassa lea fonologalaš proseassa mii dáhpáhuvvá morfologalaš eavttuid mielde.

Morfologalaš proseassat leat guovtteláganat:

- 1) sojaheapmi - mii leksemas ráhkada sátnehámi. OAHPPAT_V leksemas leat sátnehámit nugo *oahpan*, *ohppet*, *oahpaimet*, *oahpaše* jnv
- 2) sátneráhkadeapmi - suorggideapmi ja goallosteapmi maiguin mii ráhkadit ođđa leksema mas mii fas sáhttit ráhkadit sátnehámi dahje ođđa leksema omd. OAHPPAT_V > OAHPAHIT_V > OAHPAHEADDJIS > *oahpaheaddjis*

Sámegielas, nugo ollu eará gielain, suorggideapmi ja sojaheapmi dábálaččat dáhpáhuvvat goabbatlágan morfologalaš proseassaid bokte, muhto muhtun dáhpáhusain lea seammá proseassa, omd. DOALVUT_V > DOLVOT_V ja DOALVUT_V > *dolvot* pres.ml.3.p., ADDIT_V > ADDIS ja ADDIT_V > *addi* imp.gl.2.p.

Go ráhkada ođđa leksema morfologalaš proseassa bokte, de ođđa leksemas lea earálágan mátta go álgoleksemas. Ođđa mátta gohčoduvvo vuollemáttan (Turi 1997), ja mii sáhttit maid válljet gohčodit álgomáddaga ruohtasin, mii máksá ahte ruohtas lea máddaga oassi man ii sáhte reduseret eanet rievddakeahhta sisdoalu.

Leksema sátnehámit dahket sojahanparadigma. Grammatihkalaš iešvuodát leat sisdoallooasit mat earuhit grammatihkalaš sániid ovtta paradigmas, omd. modusa, persovvna, logu ja áiggi, ja mii sáhttit daid čuoldit sojahankategoriijaide mat leat komplementeare distribušuvnnas nubbái. Substantiiva lea omd. juogo ovttaidlogus dahje mánggaidlogus - ja lohku lea dan ládje kategoriija. Sojahanproseassaid čilget morfologalaš njuolggadusaiguin.

Nu guhká go leat unnit morfologalaš proseassat go grammatihkalaš iešvuodát, de šaddet homonymiijat.

Sammallahti (1998:61) ja Turi (1997) juohkiba suffivssaid golmma jovkui:

- *s u o r g g i s* laktása njuolgga máddagii ja ráhkada ođđa (vuolle)máddaga.
- *d o v d d a l d a t* laktása sátnemáddagii ja muitala omd. nomeniid logu ja vearbaid modusa ja áiggi. Laktáseapmi ráhkada seamma sojahanparadigmii gullelaš vuollemáddaga. Dát proseassa lea dáinna lágiin lagabut sátneráhkadeami go gehčosa laktáseapmi lea.

- g e a ž u s almmuha sáni oktavuoda cealkaga eará sániide, omd. vearbaid persovdna- ja lohkogehčosat ja nomeniid kásusgehčosat. Dát proseassa lea lagabut syntávssa go dovddaldaga laktáseapmi lea.

Suffivssat laktásit sierra ortnega mielde:

mátta + suorggis + dovddaldat + gehčosat (+ klitihkka)

gieđa - ži- - i - - nni - s (- go)

Dán barggus mun čuovun Matthews morfologálaš proseassa-málle, ja geavahan maid bajábeal tearpmaid mat leat sajáiduvvan sámegeiela termologiiin. Jietnadagaide ja posišuvnnaide lean addán namaid Sammallahti (1999) mielde, ovdamearka dás lea *beatnagiin*:

<u>Namma</u>	<u>ovdamearka</u>
álgu	<i>b</i>
vokálaguovddáš	<i>ea</i>
konsonántaguovddáš	<i>tn</i>
soggi	<i>a</i>
konsonántaravda	<i>g</i>
vokálaravda	<i>i</i>
loahppa	<i>in</i>

6.2 *Substantiivvat*

Dás čilgen dihto beliid substantiivvaid morfologiiin, ja vuodđudan čilgehusa "Samisk Grammatikk" (Nickel 1994), oarjjabeal hámiide.

Substantiivvat leat rabas sátneluohkkán mii sojahuvvo kásusiid mielde. Lea dábálaš earuhit absoluhtta sojaheami (oamasteaddji ii merkojuvvo) ja oamastansojaheami mii almmuha oamasteaddji (persovdna ja logu). Substantiivvaid absoluhtta sojahusas leat guokte logu, ovttaidlohku ja mánggaidlohku. Oamastansojaheamis lea dasa lassin guvttiidlohku.

Sámegeiela substantiivvaid morfologalaš veahkkeneavvut leat fonologalaš molsašuddan ja suffikseren, omd.

viessu nom.ol. : *viesuŝ* lok.ol.

Suorgásat sáhttet laktásit máddagii, ja dahket dalle ođđa máddaga. Dasa laktása vel vejolaš mánggaidlogu dovddaldat ja de sojahangehčosat, dábálaččat vuos kásusgeažus ja de oamastangeažus, omd.

maŋŋe - sássa - i - da - n

-*sássa*- lea suorggis, -*i*- lea mánggaidlogu dovddaldat, -*da* lea akk.ml. geažus ja -*n* lea oamastangeažus.

Dán barggus in guorahala substantiivvaid suorggideami inge persovdnagehčosiid go ii livčče vejolaš gávdnat doarvái ovdamearkkaid boares materiálas. Mu guorahalan dušše substantiivvaid kásus- ja lohkosojajeami.

6.2.1 Kásusat

Davvisámegielas leat čieža kásusa: nominatiiva, akkusatiiva, genetiiva, illatiiva, lokatiiva, komitatiiva ja essiiva. Eará sámegielain adnojuvvo maid abessiiva kásusin, muhto davvisámegielas lea dáhpáhuvvan segrešuvdna, ja kásusgeažus lea šaddan postposišuvdnan, *guliid haga ~ taga*, vaikko lea velge bárahistávvalsubstantiivvaid geažus, *gahperahtá*.

Davvisámegielas gávdnojit advearbbain, postposišuvnnain, pronomeniin ja eará kásusiid gehčosiin bázahusat dološ kásusiin mat ledje vuodđosámegielas. Partitiiva lea dán áigge produktiiva kásus dušše nuortasámegielain, muhto davvisámegielas leat partitiivvas bázahusat postposišuvnnain nugo *vuolde, alde, gaskat, guovdat* (partitiivva geažus lei -*d*). Prolatiiva lei báikekásus mii mearkkašii "bokte" dahje "mielde". Vuodđosámegielas lei geažus **(n)gō ~ *-kō ~ *-kē*. Bázahusat gávdnojit, nugo *dakko, daigo* (prol.ml.), *ihkku, beaivet, dálvet* (-*k* > -*t*). (Korhonen 1981:230č). Nubbi dološ báikekásus lea latiiva. Geažus lei VSS: **-n/k/s*. Latiivvas lea suomagiela translatiiva gárggiidan **-k-se*. (Korhonen 1981:210). Bázahusat leat advearbbain ee. davvisámegielas: *čáđa* < VS **'ceđek*, *luksa* < **-kse*. Lea maid vejolaš ahte muhtun advearbbain lea latiivageažus, nugo *bajás, davás* < VS **-se* < VSS **-kse*. (Korhonen 1981:228-230).

6.2.2 Sojahanluohkát ja tákta

Substantiivvat juhkkuojuvvojit sojahanluohkáide máddaga mielde. Sojahanluohkát leat bárrastávval-, bárahistávval- ja kontrakšuvdnamáddagat. Kontrakšuvdnamáddagat leat

boadusin das go golmmastávvala mátta lea gesson oktii. Sokkis lea oanehis vokála, konsonántaguovddáš lea guhkkon:

*suolōj > *suolō > SD *suolu* nom.ol.
**sō`lōj-e-k* > \**suo`lū-k* > SD *sul'lot* nom.ml.

(Sammallahti 1998 mielde).

Davvisámegiell sániid analyseret sáni fonologalaš távttá mielde. Juohke távttas lea deaddostávval ja vejolaš deattohis stávvalat, mat čuvvot deaddostávvala. Jus sánis leat guokte deaddostávvala, de das leat guokte távttá. Maŋimuš távttá stávvallohku mearrida sojajeami morfologalaš proseassaid. Substantiivvain sáhtttá stávvallohku rievddadit go dain leat sihke guovttestávval ruohtas ja golmmastávval mátta, omd. *beana* : *beatnaga*. Jus máddagis leat guokte stávvala, de substantiiva gullá bárrastávvalmáttajovkui, ja jus leat golbma stávvala, de dat gullá bárahisstávvalmáttajovkui.

Muhtun sánit álget ovtastávval távttain ja dalle dain leat guokte deaddostávvala maŋjalaga, omd. *oambealli*. Dan dihte gulláge *oambealli* bárrastávvalmáttajovkui vaikko das leat golbma stávvala. Ođđa loatnasánit sáhttet mángii heivet sihke bárrastávval- ja bárahisstávvalmáttajovkkuide dan mielde govt jietnaduvvojit - omd. *tunnel* : *tunnelis* ~ *tunealla* : *tuneallas*, *professor* : *professoris* ~ *professor* : *professoras*. Goallossánit sojahuvvojit maŋit oasi távttá mielde.

6.2.3 Diftonggaid njuolgan

Dalle go deattuhisstávvala vokála rievdá i : e dahje u : o, de ovddit deaddostávvala vejolaš diftongga njuolgá *uo* : *u*, *oa* : *o*, *ie* : *i*, *ea* : *e*, ovdamearkka dihte

boazu : *bohcco*, *viessu* : *visoš*

Dát ii dáhpáhuva go vokála oatnu allegrohápmin, omd. *goahti* > *goahtesadji*.

Diftongga njuolgá álo go čuovvovaš deattuhisstávvala vokála ovtas gehčosiin dahje dovddal-dagain dahká *ii*

giehta : *gihtii*, *oaivi* : *oivviid*, *guossi* : *gussiide*, *oahpaheaddji* : *oahpaheddjiide*

Go boadus lea *ui*, de vokálaguovddáša diftongga njuolgá illatiivva ovttaidlogus, muhto ii eará sojahankategoriijain, omd.

guovlu : *guvlui* lok.ol., muhto *guovlluide* ill.ml.

Kontrákšuvdnamáddaga diftonga njuolgá maid eará sojahankategoriijain go sokkis lea *ui*, omd. *boazu : bohccuide*.

6.2.4 Sokki rievddadeapmi

Go sojaha substantiivvaid, de sáhtá maid soggi rievdat. Čállingielas leat dákkár rievddadeamit:

Go laktása *i*-geažus dahje dovddaldat bárrastávvalmáddagii, de soggi rievddada *o : u*

reŋko : reŋkui

Jus soggi lea *a*, de rievddada *a : i* go illatiivva ovttaidlogu geažus laktása dasa:

giehta : gihtii

Substantiivva bárahisstávvalmáddaga soggi rievddada *i : á* go bárrastávvalmáddagii latkása illatiivva ovttaidlogugeažus *áhčči : áhččái* ja ollu bárahisstávvalsubstantiivvain main lea *-ir*, *-il*, *-is* loahpas

feaskkir : feaskára, muhto *gahpir : gahpirat*

ja álo *u : o* juohke sojaheamis mas stávvallohku lassána:

nisu : nissona

Substantiivva kontrákšuvdnamáddaga soggi rievddada *i : á*, *u : o*, *á : a*, omd.

boazu : bohccot, *bálggis : bálgát*, *gista : gistát*

6.2.5 Vokálaravdda rievddadeapmi

Bárahisstávvalmáddagiid vokálaravda rievddada *a : i*. *a*-vokála bissu dušše nominatiivva mánggaidlogus ja akkusatiivva/genetiivva ovttaidlogus. Eará sátnehámiin lea *i*, omd. *beatnagiid*.

6.2.6 Loahppakonsonánta

Čállingielas sáhttet loahppakonsonántan leat čuovvovaš konsonánttat:

-l, *-n*, *-r*, *-s*, *-š*, *-t*, *-d* (dušše kombinašuvdna *-id*), *i*⁵

---

⁵ Adnojuvvo konsonántan go lea vokála maŋábealde.

Dán sivas rievddadit konsonánttat dan mielde ležžetgo sáni siste dahje sáni loahpas. Rievtti mielde dat lea ravdakonsonánta mii reduserejuvvo go šaddá loahppakonsonántan:

m : n, omd. eallimis : eallin

z : s, omd. smirezit : ii smires

ž : š, omd. mánážat : mánáš

b : t, omd. ustibat : ustit

d : t, omd. eamidat : eamit

g : t, omd. hivssegat : hivsset

h : t, omd. rievssahat : rievssat

čč: č, omd. sápmelaččat : sápmelaš

žž: ž, omd. sápmelažžan : sápmelaš

hk: t, omd. bearjadahkii : bearjadat

Jus ii leat loahppakonsonánta, de ravdakonsonánta laktása soggái, omd.

lávlla : lávlagat

Čállingielas eaige sáhte leat guokte konsonántta sáni loahpas. Manjit konsonánta jávká. Omd.

borramuššan : borramuš, muitalussan : muitalus.

6.2.7 Dássemolsašupmi

Dássemolsašupmi lea eahpesegmentálalaš proseassa mas lea earuheaddji doaibma substantiivvaid sojaheamis. Vaikko muhtun konsonántaguovddázis leat golbma vejolaš dási, de substantiivvat molsašuddet eanemusat guovtti konsonántaguovddáža gaskka, dásiid I ja II gaskka, dahje II ja III gaskka. Lea dábálaš gohčodit daid *g e a h n o h i s* ja *g i e v r r a s* dássin. Kontrakšuvdnamáddagat sáhttet molsašuddat maid dásiid I ja III gaskka.

6.2.8 Logut

Absoluhttasojahusas leat ovttaidlohku ja mánggaidlohku. Ovttaidlogus ii leat sierra mearka. Absoluhttasojahusa nominatiivva mánggaidlogu mearka lea čállingielas *-t*. Eará kásusiin lea mánggaidlogu mearka *-i*.

6.2.9 Allegro

Sámegielas sánit sáhttet oatnut ja šaddat allegrohápmin. Dasa váikkuha man olu deaddu sánis lea cealkagis, sáni frekveansa ja sárdnuma leaktu. Tendeansa lea ahte dávjá geavahuvvon sánit otnot, ja sánit otnot jođánis sárdnumis. (Sammallahti 1998:41).

Muhtun dáhpáhusat leat variašuvnnat, eará dáhpáhusain lea grammatihkalaš opposišuvdna guovtti sátnehámi gaskkas, omd. *oadi* (vearbagenetiiva) ja *oadē* (imperatiiva). Dát guoská erenoamážit vearbbaide. Substantiivvain leat dákkár dáhpáhusat:

Sániid goallosteapmi go vuosttaš oassi lea nominatiivvas:

goahti + sadji > goahtesadji

Go substantiivvas lea adverbiála doaibma:

dán áiggi > dán áigge, nuppi beaivvi > nuppi beaivve

6.2.10 Proseassaid čeahkkáigeassu

Čállingielas leat dákkár proseassat substantiivvaid sojajeamis:

Morfologalaš proseassat mat eai leat fonologalaččat:

- Máddagii laktásit máŋggaidlogu dovddaldagat *-i* ja *-t*.
- Máddagii dahje máŋggaidlogu dovddaldahkii laktásit kásusgehčosat *-i, -s, -n, -guin*
- Vokálaravda rievddada, *a : i* ovddabeal dovddaldaga dahje gehčosa.
- Konsonántaravda sáhtta jávkat.

Morfologalaš proseassat:

- Konsonántaguovddážiis sáhtta leat dássemolsašupmi.
- Deaddostávvala diftoŋga sáhtta njuolgat monoftoŋgan maŋit deattuhisstávvala vokála dihte.
- Soggi rievddada omd *i : á* ovddabeal dovddaldaga dahje gehčosa.
- Erenoamáš morfofonologalaš proseassa lea allegrooatnun go soggi rievdá *i > e*.

Fonologalaš proseassat mat eai leat morfofonologalaččat:

- Soggi assimilerejuvvo *o > u* ovddabeal *-i*.

- Konsonántaravda sáhtta rievdat go lea sáni loahpas danne go eai gait konsonánttat sáhte leat sáni loahppan.

Muhtun substantiivvain sáhtta dainna lágiin stávvallohku rievddadit go dain leat guovttestávval ruohtas ja golmmastávval mátta, omd. *beana* - *beatnaga*.

6.2.11 Homonymiijat

Nu guhká go leat unnit morfologalaš proseassat go grammatihkalaš kategoriijat, de šaddet *h o m o n y m i i j a n*. Go ii ollenge leat opposišuvdna guovtti grammatihkalaš kategoriija gaskkas, dalle lea *n e u t r a l i s e r e n*. Davvisámegiela leat omd. inessiiva ja elatiiva hámit neutraliserejuvvon nu ahte mii atnit dan oktan kásusan, lokatiivan, vaikko eará sámegiela lea velge dán guovtti kásusis opposišuvdna.

Substantiivasojaheamis leat mánggalágan homonymiijat:

1. Essiivvas leat ovttaidlogu ja mánggaidlogu hámit gahččan oktii dan mađe árrat giellahistorjjás ahte dat lea neutraliserejuvvon gait sámegiela, ja kategoriijat leat maid neutraliserejuvvon eará sátneluohtáin. Dan guokte kategoriija leat dábálaš atnit oktan katagoriijan.
2. Akkusatiivvas ja genetiivvas lea homonymiija olles substantiivaparadigmas. Opposišuvdna lea dušše lohkosániin.
3. Komitatiivva ovttaidlogu ja lokatiivva mánggaidlogu substantiivaid sátnehámit leat seammáláganat. Opposišuvdna lea dušše pronomeniin. Hámit leat gahččan oktii dan mađe árrat giellahistorjjás ahte leat neutraliserejuvvon maid eará sámegiela go elatiivva ja komitatiivva hámit leat gahččan oktii.
4. Substantiivvain main ii leat dássemolsašupmi, lea nominatiivva ovttaidlohku ja akkusatiivva/genetiivva ovttaidlohku homonymat, omd. *girku* nom.ol ja *girku* akk/gen.ol. Čállingielas lea homonymiija maid dalle go lea dássemolsašuddan III ja II gemináhtaid gaskkas, omd. *guossi* nom.ol. : *guossi* akk/gen.ol.

Tabealla 8: Čállingiela homonymiijat substantiivvaid sojaheames.

		Essiiva		
		<i>Ovttaidlohku</i>		
		bst	bhst	kont
Essiiva	<i>Máŋggaidlohku</i>			

		Akkusatiiva					
		<i>Ovttaidlohku</i>			<i>Máŋggaidlohku</i>		
		bst	bhst	kont	bst	bhst	kont
Genetiiva	<i>Ovttaidlohku</i>						
	<i>Máŋggaidlohku</i>						

		Komitatiiva					
		<i>Ovttaidlohku</i>			<i>Máŋggaidlohku</i>		
		bst	bhst	kont	bst	bhst	kont
Lokatiiva	<i>Ovttaidlohku</i>						
	<i>Máŋggaidlohku</i>						

		Nominatiiva					
		<i>Ovttaidlohku</i>			<i>Máŋggaidlohku</i>		
		bst	bhst	kont	bst	bhst	kont
Akkusatiiva/ genetiiva	<i>Ovttaidlohku</i>						
	<i>Máŋggaidlohku</i>						

Nugo tabealla vuosiha, de lea essiivva ovttaidlohku ja máŋggaidlohku neutraliserejuvvon. Ii leat ollenge opposišuvdna akkusatiivva ja genetiivva gaskkas ii ovttaidlogus iige máŋggaidlogus, ja dat lea maid neutralisašuvdna. Danne go lohkosániin velge lea opposišuvdna kásusiid gaskkas, de adnojuvvo grammatihkagirjjin dattetge dárbbaslažžan sirret dan guokte kásusa grammatihkalaš geavahusa (Nickel 1994:483).

Nominatiivva ja akkusatiivva/genetiivva ovttaidloguid gaskasaš homonymiija ii guoskka ollis kategoriijai, ja dalle ii leat sáhka neutralisašuvnnas.

Komitatiivva ovttaidlogus ja lokatiivva mánggaidlogu gaskkas ii leat seammá čielggas. Homonymiija guoská ollis katagoriijaide, muhto das lea sáhka nuppi kásusa ovttaidlogu ja nuppi kásusa mánggaidlogu hámiin, ja dan dihte lea stuora earuhus doaimmaid gaskkas. Dat sáhtá leat sivva manne muhtun suopmaniin dattetge lea earuhus kategorijaid gaskkas, omd. Kárášjoga suopmanis:

viesuin kom.ol. : *viesuijun* lok.ml.⁶

Čállingielas lea maid vejolaš markeret earuhusa čujuheaddji pronomena veahkkín:

dainna viesuin kom.ol. : *dain viesuin* lok.ml.

Danne in ane dänge homonymiija neutralisašuvdnan.

6.3 Pronomenat

Pronomenat leat mearresátneluohkkán mii juohkása čieža vuolleluohkkái. Mun geahčan dás dušše persovdnapronomeniid ja čujuheaddji pronomeniid.

6.3.1 Persovdnapronomeniid morfologiija

Persovdnapronomenat sojahuvvojit nugo substantiivvat logu ja kasusiid mielde, muhto go substantiivvaid kategorijat leat ovttaidlohku ja mánggaidlohku, de persovdnapronomeniin leat golbma logu go sojahuvvojit maid guvttiidlogus. Dasa lassin sojahuvvojit persovdna pronomenat persovdnakategorijaid mielde: 1., 2. ja 3. persovdna. Substantiivvaide sáhttet laktásit oamastangečosat. Dan ii leat vejolaš dahkat persovdnapronomeniidda.

Pronomenis sáhtá leat ovtastávvalmátta, substantiivvas lea álo unnimusat guovttestávvalmátta.

6.3.2 Čujuheaddji pronomenat

Čujuheaddji pronomenat leat:

dat, dát, diet, duot, dot

mat sojahuvvojit ovttaládje. Dan dihte giedahalan dušše *dat*.

---

⁶ Ovdamearkka lean viežžan Kemi 1991:83

Čállingielas čujuha *dat*-pronomen dávviriidda ja abstrákta objeavttaide, muhto sárdnungielas adnojuvvo pronomen dávjá maid olbmuid birra.

Čujuheaddjipronomen sáhtta maid doaibmat attribuhttan substantiivii. Vaikko váldonjuolggadus lea ahte sihke pronomen ja substantiiva sojahuvvojit seammá kásusa mielde, de ii leat nu juohke kásusis. Go substantiiva lea ill.ol.- dahje lok.ol.-hámis, de lea čujuheaddjipronomen akk/gen.ol. ja go lea substantiiva lea kom.ml.-hámis, de pronomen lea juogo akk/gen.ml.- dahje kom.ml.-hámis omd.:

dan várrái, dan váris ja *daid váriiguin, daiguin váriiguin*

6.4 Fonologalaš ja morfologalaš nuppástuvvan

Gieła morfologiija ii leat stáhtalaš, áiggi mielde dat nuppástuvvá. Analogiija lea dábálaš morfologalaš nuppástuvvan. *Du o l b a n* lea go dihto sojahanminstar generaliserejuvvo paradigma eará osiide. Muhto morfologalaš nuppástuvvamiidda leat maid eará sivat, omd. grammatihkaliseren (gč. Kap. 4.6). Dás namuhan muhtun fonologalaš nuppástuvvamiid mat sámegeielas erenoamážit leat dagahan morfologalaš nuppástuvvamiid. Čilgehusat čuvvot Bye 2003.

Sáni álggus, sáni siste dahje dábaleapmosat sáni loahpas sáhtta jietna reduserejuvvot dahje jávkat. *S y n k o p e* lea go vokála jávká sani siste, *a p o k o p e* lea go vokála dahje konsonántta jávká sáni loahpas.

Segmeanttat sáhttet báidnit guđet guoimmiseaset, *a s s i m i l a š u v d n a*, mii čadahuvvo ollislaččat dahje belohakkii. Assimilašuvdna dáhpáhuvvá maŋosguvlui, *r e g r e s s i v a*. dahje ovddosguvlui *p r o g r e s s i v a*. Dávjá lea oktavuohhta segmeanttaid gaskkas, muhto maid gáiddus assimilašuvdna lea vejolaš. *M e t a f o n i i j a* lea gáiddusassimilašuvdna deaddostávvala ja deattuhisstávvala vokálaid gaskkas. Jus earuhus guovtti segmeantta gaskkas stuorru, de lea fas *d i s s i m i l a š u v d n a*.

Go fonologalaš rievdan ii dáhpáhuva juohke sajis gielas oktanaga, de rievdan dahje váilevaš rievdan sáhtta leksikaliserejuvvot.

Fonologalaš nuppástuvvamat sáhtte dagahit morfologiserema. Buorre ovdamearka lea dássemolsašupmi mii vuodđosámegeiela áigge dahje árabut lei fonologalaš proseassa mii dán áigge lea morfofonologalaš proseassa. Konsonántaguovddáš guhkui rabas stávvala ovddabealde. Dálá davvisámegeiela sojahanhámiin lea máŋgga sátnehámis guhkes konsonántaguovddáš oppa stávvala ovddabealde, ja oanehis konsonántaguovddáš fas rabas stávvala ovddabealde. Dán gárggiideami sivat leat leamaš:

- 1) Kontrakšuvnna bokte lea stávval jávkan, ja loahppakonsonánta dahká dalle rabas stávvala obba stávvalin.
- 2) Gehčosa loahppavokála lea jávkán 3., 5. jnv. stávvalis, ja maŋimuš stávvala šattai obban.
- 3) Loahppakonsonánttat *-k*, *-n*, *-m* ja *-j* leat jávkan, ja maŋimuš stávval šattai rabas stávvalin.

Dasa lassin lea vuodđosámegeiela maŋimuš áigodagas earjkkonsonántta guhkes dássi šaddan seammáláganin go duppalkonsonántta geahnohis dássi. Dássemolsašuddan lea šaddan fonemalaš fenomenan, ja das lea maid morfofonologalaš doaibma go dávjá earuha morfologalaš hámiid. (Korhonen 1981:147č, Sammallahti logaldallamat).

Gait sámegeielain lea dássemolsašupmi earret lullisámegeielas. Upmisámegeielas lea dássemolsašupmi seilon muhtun muddui. Jáhkkin lea maid lullisámegeielas leamaš fonetihkalaš dássemolsašupmi, muhto go sátneloahpalaš vokálat ja konsonánttat leat bures seilon, de dássemolsašumis ii leat leamaš doaibma ja soaitá jávkan ovdalgo lei ollislaččat ovdánan. Eará sámegeielain oaidnit govt loahppakonsonánta lea seilon dalle go lea morfologalaš doaibma maid dássemolsašupmi okto ii almmut. (Korhonen 1981:146-149). Dássemolsašumi rádjji čuovvu Ubmieanu.

7 Materiálaid analiissa

Lean guorahallan substantiivvaid sojameami ja dihto iešvuoda pronomeniid morfologijjas. Kapihttala loahpas mun geahččalan dadjat juoidá oppalaččat ovdáneami tendenssaid birra.

7.1 Ovdanbuktinvuohki

Materiálaid sátnehámiid buohtastahtán "standárda davvisámegiela" (SD) maid mun dán oktavuodas defineren sátnehámiid sojahuvvon davvisámegiela grammatihkkagirji "Samisk grammatikk" mielde (Nickel 1994). Oktavuodain go girjies leat sihke nuortabeale ja oarjjabeale hámit, de čujuhan oarjjabeale hámiide. Girji adnojuvvo muhtinlágan referánsagrammatihkkan, ja speadjalastá giela maid gáivuotnalaččat deivet sámegiela aviissain ja sámegiela oahpahasas. Oallugat mu informánttain geat velge leat eallime, lohket sámegiela aviissaid, ja oassi nuoramus informánttain lea skuvlejupmi sámegielas.

Danne go juohke informántta jietnabáttis eai leat gaitlágan sojameamit, de informántalohku molsašuddá tabeallas nubái. Ráves mánáid-buolvvas lea dušše okta informánta Biertaváris ja okta Dálošvákki, ja mu mielas lea dalle váttis dadjat maidege oppalaččat dáid báikkiid iešvuodaid birra, ja dan dihte geahčan dan buolvva informánttaid ovtas.

QLES informánttaid geavahan dušše dain oktavuodain go lean oalle sihkar ahte gielalaš iešvuolta mas lea sáhka, boahká ovdan čálalaš materiálas. Dan dihte dát informánttat eai leat mielde juohke analiissas.

Go rehkenastán dihto variašuvnnaid frekveanssa, de rehkenastán frekveanssa juohke informánttas, ja daid loguid vuodul rehkenastán buolvva ja báikki gaskamearálaš frekveanssa.

Rehkenastinovdamearka:

Muhtun báikkis dihto buolvvas leat vihtta informántta, ja njealji informántta materiálas gullojit dihtolágan grammatihkalaš kategoriija dáhpáhusat. Mun válddán dušše dan njeallje informántta vuhtii. Informánttat leat A, Á, B ja C ja lean juohke informántta namas

rehkenastán iešvuoda frekveansa, maid vuodul rehkenastán báikki gaskamearálaš frekveansa:

A: 60 %   Á: 0 %   B: 50 %   C: 100 %

$(A + \text{Á} + B + C) : 4 = 52,5 \% \sim 53 \%$

Báikki gaskamearálaš frekveansa lea 53 %.

Go rehkenastán buolvva gaskamearálaš frekveansa, de deddet gait informánttat seammá olu.

Mun geahččalan buktit ovdan govt variašuvnnat juohkásit sihke buolvvaide ja báikkiide.

Muhtun dáhpáhusat leat miellagiddevaččat geahččat giellahistorjjálaččat, dahje buohtastahttit eará suopmaniidda.

7.2 *Substantiivvaid morfologiija*

Giedahalan vuos proseassaid ja iešvuodaid mat gusket eanet go ovtta sojahankategoriiji. Dan maŋŋil giedahalan juohke sojahankategoriija sierra.

7.2.1 *Vokálaguovddáža diftonggat*

Vokálaguovddázis sáhttet leat njeallje diftongga. Gáivuona suopmanis guokte diftongga njulget standárdagiela mielde, ja guovtti diftongga sadjái bohtet eará diftonggat. Das lea sáhka sekundára diftongiserejumis (Sammallahti 1999:31):

$oa > o > uo$ ja $ea > e > ie$

Boađus substantiivasojaheamis lea:

$uo : u$ omd. $vuotna : vutni$ ill.ol. (SD $vutnii$)

$oa : uo$ omd. $goahti : guođii$ akk/gen.ml (SD $gođiid$)

$ie : i$ omd. $giehta : gihti$ ill.ol. (SD $gihtii$)

$ea : ie$ omd. $mearra : mierru$ ill.ol. (SD $merrii$)

Diftongga njuolgan lea maŋit stávvala gáiddus assimilašuvdna.

Olmáiivákkis gávdnojit informánttat geat dadjet u dan sajis go uo , ja i dan sajis go ie :

$mihcin$ (SD $mehciin$) (Inf. 3), $buhtet$ (SD $bohtet$)⁷ (Inf. 18)

---

⁷ Materiálas ii leat substantiivaovdamearka.

7.2.2 Konsonántaguovddáš

Gáivuona sámegeiella čuovvu morfologijja dássemolsašuddama nugo lea standárdagielas vaikko muhtun guovddáškonsonánttat jietnaduvvojit earáládje go čállingielas. Lea unnán earuhus jietnadeamis báikkis báikái.

Suopmanis váilu čuojakeahtes klusiila nasála konsonántta ovddabealde, nu ahte konsonántaguovddášis ii leat opposišuvdna omd. nominatiivva ja akkusatiivva/genetiivva hámiid gaskkas ovttaidlogu sániin nugo EADNI_S, BOADNJI_S, BIEBMU_S. Go ii leat kvalitehtaearuhus homorgánalaš čuojakeahtes/čujolaš klusiillain, de váilu seammálágan opposišuvdna sániin nugo ÁDDJÁ. (Eira 2003:84). Sátnehámit albmanit ná:

eatni nom.ol. - *eatni* akk/gen.ol. (SD *eadni* - *eatni*)

7.2.3 Sokki rievddadeapmi dahje synkope

Gáivuona sámegeielas soggi *u* ii rievddat nugo čállingielas, muhto bissu *u*-an:

nisu : *nissunat* (SD *nisu* : *nissonat*), *logus* : *lohkusat* (SD *logus* : *lohkosat*)

Dát iešvuohta lea seammá juohke buolvvas mu materiálas ja orru leamen hui nana giellaiešvuohta dán suopmanis. Dušše ovttá informánttas váhnenbuolvvas gullo *o*, nugo *nissonat* (Inf. 22).

Vaikko mun lean guorahallan sokki rievddadeami dušše kásussojaheami oktavuodas, de anán jáhkehahttin ahte dát rievtti lea seammá fenomena go ahte *u* ii rievddat vearbasojaheamisge:

moi guorru (SD *moai gorro*)

Materiálas gullo sihke *lohksat* ja *lohkusat* (SD *lohkosat*) danne go soggi lea oanehis *a* dahje *u*, de sáhttá dáhpuhuvvat synkope.

7.2.4 Ravdakonsonánta ja loahppakonsonánta

Dálá áigge Gáivuona suopmanis leat vejolaš loahppakonsonánttat seammá go čállingielas, muhto boarráseamos materiálas leat loahppakonsonánttat maid muhtun muddui *-m*, *-p* ja *-k*. Substantiivvaid oktavuodas dát loahppakonsonánttat leat ráddjejuvvon dáidda sojahankategoriijaide:

nom.ml. omd. *juomuk* (Inf. 2) (SD *juomut*)

kom.ml. omd. *ávjeviesuigoim* (Inf. 8) (SD *ávjeviesuiguin*)

Mánngga substantiivvas ihtá *g* ravdakonsonántan dalle go čállingielas lea *h*:

rievssaga (Inf. 2) (SD *rievssaha*)

gállogat (Inf. 8) (SD *gállohat*)

7.2.5 Nominatiiva ovttaidlohku

Nominatiiva lea olles kásusvuogadaga vuodđokategoriija, ja dat ii leat merkejuvvon.

Konsonántaguovddáš lea gievrras dahje geahnohis dásis sojahanluohká mielde:

Bárrastávvalmátta: Konsonántaguovddáš lea gievrras dásis (III dahje II)

Bárahisstávvalmátta: Konsonántaguovddáš lea geahnohis dásis (II dahje I).

Kontrakšuvdnamátta: Konsonántaguovddáš lea geahnohis dásis (II dahje I).

Gait golmmalágan substantiivvain leat guokte stávvala. Bárahisstávval- ja kontrakšuvdnamáddagis sáhtá leat konsonánta loahpas. Vejolaš loahppakonsonánttat leat seammá go čállingielas.

Namuhanveara lea ahte muhtun standárdagiela kontrakšuvdnamáddagat leat Gáivuonas bárrastávvalmáddagat. Dás leat ovdamearkkat:

buohccu (SD *boazu*)

sullu (SD *suolu*)

láddu (SD *láttu*)

Danne go kontrakšuvdnamátta lea boadus giellahistorjjálaš golmma stávvala ovttastumis guoktin stávvalin, de anán dán dáhpáhusa bárrastávvalsubstantiivvaid analogiijan ja ahte dasa lea váikkuhan ahte soggi *u* ii rievddat.

SD: *suolu* nom.ol. *sullot* nom.ml. *sullo* akk/gen.ol. - kontrakšuvdnamátta

Gá: *sullu* nom.ol. *sullut* nom.ml. *sullu* akk/gen.ol. - bárrastávvalmátta

Gáivuona hápmi lea analoga dáinna:

SD/Gá: *bolu* nom.ol. *bolu* nom.ml. *bolu* akk/gen.ol. - bárrastávvalmáttá

7.2.6 Nominatiivva mánggaidlohku

Čállingielas nominatiivva mánggaidlohku hábmejuvvo čuovvovaš proseassaiguin:

Bárrastávvalmáddagis: Dássemolsašupmi III : II, dahje II : I. Dovddaldat: *-t*

Bárahisstávvalmáddagis: Dássemolsašupmi I : II, dahje II : III. Dovddaldat: *-t*

Vokálaravda: *a*. Soggi rievddada dávjá *i* : *á*, ja álo *u* : *o*. Loahppakonsonánta rievdá ravdakonsonántan dahje ravdakonsonánta ihtá jus ii leat loahppakonsonánta.

Kontrakšuvdnamáddagis: Dássemolsašupmi I : III dahje II : III. Dovddaldat: *-t*

Vejolaš loappakonsonánta jávká. Soggi rievddada *i* : *á* ja *u* : *o*. Vokálaguovddáža vejolaš diftonga njuolgá.

Gáivuonas soggi ii rievddat jus lea *u*, geahča Kap. 7.2.3. Mánggaidlogu dovddaldat lea dán áigge čállingielas *-t*, ja dán barggu materiálas leat golmmalágan formatiivvat. Eanemusat gullojit *-t* ja *-h*, muhto *k*-jietna gávdno ovttá dáhpáhusas jietnabáttiin, ja dasa lassin leat muhtun dáhpáhusat QLES-materiálas:

Ja .. dei, mo jáhkán dah muhtin siiddain dein ledje dutnorah dievva juomuk dálvái.
(Inf. 2)

Gæs gaw'dnujuvvujuk njuovča-gæžek ja bællje-gæžek gip'pijuvvun ovta saddjai?
(Inf. C2, QLES III:100)

(...) nu ahte ruoššak sagga guollo (...) (NN⁸, QLES IV:306)

(...) ja deina lágín bestiga baddje-olbmak iežaska ja maŋga iežas olbmo hægga.
(NN, QLES IV:308)

k-formatiiva manná ruoktot vuoddosámegeiela gehčosii mii lei **-k*.

---

⁸ Informántta namma váilo. Merkejuvvon "Kåfjord 1879.

Muđuid materiálas leat formatiivvat *-t* ja *-h* mat molsašuddet seammá informánttain. Dás leat ovdamearkkat:

Bárrastávvalmáttá:

soggi *a*: *siiddat* : *siiddah* (SIIDA_S)

soggi *i*: *guolit* : *guolih* (GUOLLI_S)

soggi *u*: *viesut* : *viesuh* (VIESSU_S)

Bárahisstávvalmáttá:

gápmagat : *gápmagah* (GÁMA_S), *váhnemat* : *váhnemah* (VÁHNEN_S)

Kontrakšuvdnamáttá:

olbmot : *olbmoh* (OLMMOŠ_S), *bálgát* : *bálgáh* (BÁLGGIS_S)

Nickel čállá ahte sáni loahpas *-t* jietnaduvvo /h/ jus sátni lea cealkaga siste. (1994:18). Mun guorahallen materiálaid gávnnaht makkár juohkáseapmi lea dán barggu materiálas. In gávdnan makkárgge earuhusaid sojahanluohkáid gaskkas. De gehččen čuovvovaš sáni álgobustáva ja borden dáhpáhusaid dan mielde. QLES-materiálas eai earuhuvvo formatiivvat, nu ahte in sáhttán atnit dan materiála dasa. Gait čuovvovaš ovdamearkkat leat ovttá informánttas (Inf. 5):

Tabealla 9: Nom.ml. formatiivvaid juohkáseapmi Inf. 5.

Materiálas (Inf. 5)	Jietnabiras	
	Formatiiva -t	Formatiiva -h
<i>No, dah ledje dábálaš <u>goađit</u>.</i>	// _ ##	
<i>(...) dalle, dah <u>vázzinbálgát</u>.</i>	// _ ##	
<i>Ja, dah ledje min buoremus <u>ustibat</u>.</i>	// _ ##	
<i>Min <u>nissunat</u> dah leah čaddan dál (...)</i>	// _ d	
<i>Mo jáhkán ledje beare dáru <u>girjijt</u> dallege.</i>	// _ d	
<i>(...) dalle dah <u>olbmoh</u> manne váriide.</i>		// _ m
<i>Dáppe ledje dakkár boares <u>nissunah</u> mah guorru dei <u>gápmagit</u> dasto.</i>		// _ m
<i><u>Cakkit</u> - eai das lean <u>cakkih</u> gal.</i>		// _ g
<i>Muhte de gávdnojedje <u>olbmoh</u> geain ledje (...)</i>		// _ g
<i>(...) ráhkaduvvon <u>roaŋkelanjáh</u> ja dah ledje muvren (...)</i>		// _ j
<i>Ja da sáltejedje <u>olbmoh</u> allasisa.</i>		// _ a
<i>Eai lean <u>sohkkarahge</u> báljo.</i>		// _ b
<i>Dal dah lea vissá hárvve mah dál <u>badjesámih</u> buohteh botnái.</i>		// _ b

Tabealla vuosiha ahte dán informánttas *t*-formatiiva adnojuvvo dušše cealkaga loahpas ja go čuovvovaš sátni álgá dentála klusiillain.

Cealkaga siste sáhtta *t*-formatiiva ihtit jus lea bottoš dakkaviđe formatiivva maŋgil:

Dalle eai gávdnon bálgát - obanassige. (Inf. 5)

Gávden seammá juohkáseami go buohtastahtten eará informanttaiguin seammá buolvvas. Boarráseamos buolvvain ledje unnán spiehkastagat, vaikko njálmmálaš gielas álo sáhttet leat spiehkastagat jus sárdnu dadjá eará sáni go son rievtti mielde áiggui, ja dan dihte šaddá inkonsekvansa. Lei dattetge okta earuhus áhkuid/ádjáid informanttaid gaskkas. Muhtun informanttat geavahedje *h*- formatiiva maid dalle go čuovvovaš sátni álgá *d*-jienain, omd. Inf. 9:

(...) de šadde nu olu olbmoh doppe barggukeahhtá.

Dah leah olu buoret viesuh dál olbmuin dál go dalle.

Tabealla 10: Substantiivvaid nom.ml. formatiivvat jietnabirrasa ektui.

	<i>Máttaráddjá</i>		<i>Áhkut/ádját</i>		<i>Váhnemat</i>		<i>Ráves mánát</i>		<i>SD</i>
	Jietnabiras		Jietnabiras		Jietnabiras		Jietnabiras		Čállingielas <i>-t</i> juohke birrasis. Standárda jietnadeapmi <i>-h</i> // <i>_K/V</i> ja <i>-ht</i> // <i>_##</i> .
Formatiiva	<i>-t</i>	<i>-h</i>	<i>-t</i>	<i>-h</i>	<i>-t</i>	<i>-h</i>	<i>-t</i>	<i>-h</i>	
Jietnabiras	// <i>_##</i> // <i>_d</i>	// <i>_K</i> // <i>_V</i>	// <i>_##</i> // <i>_d</i>	// <i>_K</i> // <i>_V</i>	// <i>_##</i> // <i>_d</i> // <i>_m</i> // <i>_g</i>	// <i>_K</i> // <i>_V</i>	// <i>_##</i> // <i>_d</i> // <i>_m</i> // <i>_g</i> // <i>_j</i> // <i>_v</i> // <i>_V</i>	// <i>_K</i> // <i>_V</i>	

Tabellii leat merkejuvvon vejolaš dáhpáhusat juohke buolvvas - eai juohke informanttas. In leat váldán mielde hárvvenaš eaŋkildáhpáhusaid.

Tabeallas lean bidjan oktii mánga informantta bohtosiid danne go materiálas hárvve leat gait vejolaš jietnabirrasat juohke informanttas. Dás oaidnit ahte boarráseamos buolvvain *t*-formatiiva adnojuvvo cealkaga siste dušše dalle go čuovvovaš sátni álgá dentála klusiillain. Mun árvoštalan nu vaikko materiálas dušše leat dáhpáhusat *d*-ain. Guovtti boarráseamos buolvvas leat seammálágan bohtosat. Váhnenuolvvas lassánit vejolašvuodat geavahit *t*-formatiivva earálágan jietnabirrasiin, ja vel stuořit lassáneapmi lea nuoramus buolvvas.

Formatiivvaid juohkáseapmi jietnabirrasa ektui lea váddásat hálldašit go eará juohkáseami, ja čállingiela vuohki čállit *-t* juohke jietnabirrasis, sáhtta leat váikkuhan dán gárggiideapmái. Lea miellagiddevaš ahte váhnenuolvvas juo oaidnit dán tendeanssa álggu, dalle vuos labiála

nasálain ja velára klusiillain. Nuoramus buolvvas leat goasi gait vejolašvuodat, maid ahte čuovvovaš sátni álgá vokálain.

9. tabeallas leat cealkkaovddamearkkat mat vuosihit ahte *t*-jiena redukšuvdna *h*-jietnan sáni loahpas lea oalle dábálaš eará sátneluohkáin maid.

7.2.7 Akkusatiivva ja genetiivva ovttaidlohku

Čállingielas akkusatiivva/genetiivva ovttaidlohku hábmejuvvo čuovvovaš proseassaiguin:

Bárrastávvalmáttá: Dássemolsašupmi III : II, dahje II : I.

Bárahisstávvalmáttá: Dássemolsašupmi I : II, dahje II : III. Vokálaravda: *a*.

Soggi rievddada dávjá *i* : *á*, ja álo *u* : *o*. Loahppakonsonánta rievdá ravdakonsonántan, dahje ravdakonsonánta ihtá jus ii leat loahppakonsonánta.

Kontrakšuvdnamáttá: Dássemolsašupmi I : III dahje II : III.

Vejolaš loahppakonsonánta jávká. Soggi rievddada *i* : *á* ja *u* : *o*. Vokálaguovddáža vejolaš diftonga njuolgá.

Turi mielde sáhtá atnit bárahisstávvala vokálaravdda geažusin danne go lea sátnehámi loahppavokála (1997:25), muhto mu mielas lea lunddolaččat atnit dan vokálaravdan seammáládjeho nominatiivva mánggaidlogus. Ii bárrastávval iige kontrakšuvdnamáddagis leat akk/gen.ol-geažus. Ja akk/gen.ol. sáhtá maid leat vokálaravdda haga, omd. *eatnan nalde*. Dákkár dáhpáhusat gávdnojit maid Gáivuona materiálas.

Gáivuonas soggi ii rievddat jus lea *u*, geahča Kap. 7.2.3. Suopman čuovvu čállingiela muđuid. Dalle go konsonántaguovddáš ii rievdda, de muhtumin ii leat opposišuvdna nom.ol. ja akk/gen.ol. sátnehámiid gaskkas, vaikko sáhtá leat earuhus čállingielas, gč. Kap. 6.2.7.

Materiála vuosiha ahte substantiivvain ii leat allegrohápmi Gáivuonagielas dalle go lea standárdagielas: *dán áiggi* (allegrohápmi: *dan áigge, juohke beaivve*)

Dalle min sávzzain dan áiggi. (Inf. 2)

(..) ja mis lei, oaččut dadjat, goakte juohke beaivvi dakkár mulljuguolli. (Inf. 9)

In leat gávdnan dakkárlágan allegrohámiid ovttage buolvvas materiálas, nu ahte dat orru leamen iešvuohta mii lea bisson boarráseamos buolvvas gitta nuoramus bulvii.

Substantiivvaid akkusatiivva ja genetiivva ovttaidlogu hámit leat neutraliserejuvvon gait sámegielain earret julevsámegielas ja lullisámegielas. Vuodđosámegielas lei akk.ol.-geažus **-m* ja gen.ol. geažus fas **-n*, ja dákkár gehčosat leat velge lullisámegielas. Davvisámegiela rájes nuorttás leat loahppanasálat jávkan, ja nu lea akkusatiivva ja genetiivva hámiid earuhus maid jávkan. Dát lea viehka odđa dáhpáhus. Gálláfierdasuopmanis lei bárahisstávval-substantiivvain *n*-geažus vel 1800-logu loahpas: akk/gen. ol. *ammenan*, *čokkoman* (Qvigstad 1925:28). Muhtun ovtastávvalpronomeniin lea akk/gen.-geažus velge, nugo: *dan*, *gean*, *man*, gč. maid Kap. 7.3.2. Davvisámegiela oarjesuopmaniin lea gen.ol. **n*-geažus laktásan *alde*-postposišuvdnii, **várin alde* > *vári nalde*. (Sammallahti 1998:66). *nalde* mii gávdnat maid Gáivuona materiálas.

Nesheim čálla ahte Moskavuonas muhtumin lea *n*-geažus bárahisstávvalmáddagiin, ja Qvigstada cukcasiin *n*-geažus maid gávdno Báhcavuona teavsttain. Muhto Ivgus ja Gáivuonas Nesheim ii leat gávdnan dakkár dáhpáhusaid. (Nesheim 1962:346).

7.2.8 Akkusatiivva ja genetiivva mánggaidlohku

Čállingielas akkusatiivva/genetiivva mánggaidlohku hábmejuvvo čuovvovaš proseassaiguin:

Bárrastávvalmátta: Dássemolsašupmi III : II, dahje II : I. Dovddaldat: *-i-*. Geažus: *-d*.

Vokálaguovddáža vejolaš diftonga njuolgá jus leksema soggi lea *i* dahje *e*.

Bárahisstávvalmátta: Dássemolsašupmi I : II, dahje II : III. Dovddaldat: *-i-*. Geažus: *-d*.

Vokálaravda *i*. Soggi rievddada dávjá *i* : *á*, ja álo *u* : *o*. Loahppakonsonánta rievdá ravdakonsonántan dahje ravdakonsonánta ihtá jus ii leat loahppakonsonánta.

Kontrakšuvdnamátta: Dássemolsašupmi I : III dahje II : III. Dovddaldat: *-i-*. Geažus: *-d*.

Vejolaš loahppakonsonánta jávká. Soggi *i* : *á* dahje *u* : *o*. Vokálaguovddáža vejolaš diftonga njuolgá.

Gáivuonagielas leat seammá proseassat muhto soggi ii rievddat jus lea *u*, geahča Kap. 7.2.3 ja diftoŋga sáhtta juogo njuolgat dahje loktanit, geahča Kap. 7.2.1. Suffivssas leat golbma formatiivva: *-it*, *-t* ja *-i*.

Bárrastávvalmátta:

soggi *a*: *ija-it*, *ija-i* (IDJAS)

soggi *i*: *guli-t*, *guli-i* (GUOLLIS), *guođi-i* (GOAHTIS)

soggi *u*: *ránu-it*, *ránu-i* (RÁTNUŠ)

Bárahisstávvalmátta:

gápmagi-t : *gápmagi-i* (GÁMAS)

Kontrakšuvdnamátta:

olbmu-it : *olbmu-i* (OLMMOŠS), *bálgá-it* : *bálgá-i* (BÁLGGIS)

t-formatiiva laktása bárahisstávvalmáddagii, ja maid bárrastávvalmáddágii go soggi lea *i*.

Dattetge eai leat bárrastávvala *i*-máddagiid nom. ja akk/gen.ml. hámit álo homonymat. Go bárrastávvalmáddaga sokkis lea diftoŋga mii njuolga dahje loktana, de earuhit hámiid. Muhto jus lea moftoŋga, de sátnehámit leat homonymat. Materiálas eai leat dáhpáhusat main diftoŋga loktana.

guolit nom.ml. *gulit* akk/gen.ml,

sánit nom.ml. *sánit* akk/gen ml.

Juohke informánttas molsašuddet *-t* : *-i* ja *-it* : *-i*. Nickel čállá ahte oarjin jietnaduvvo akk/gen.ml. *id*-geažus /-jh/ jus sátni lea cealkaga siste ja /-jt/ jus sátni lea sierra dahje cealkaga loahpas (1994:20). Eira čállá ahte Gáivuona suopmanis gullo *-t* gen/akk.ml. hámi loahppa-konsonánta *-id* sajis, iige čilge dađi eanet (2003:86). Mun hálidin guorahallat formatiivvaid juohkáseami. Buohtastahtten sátnehámiid materiálas čuovvovaš sáni álgobustáva mielde ja borden dáhpáhusaid. QLES-materiálas eai earuhuvvo formatiivvat, nu ahte in sáhtán atnit dan materiála dasa.

Gait čuovvovaš ovdamearkkat leat seammá informánttas Dálošvákis eret (Inf. 5):

Tabella 11: Akk/gen.ml. formatiivaid juohkáseapmi, Inf. 5.

Materiálas (Inf. 5)	Jietnabiras	
	Formatiiva -it dahje -t	Formatiiva -i
(...) ja de bidje báhtái dasto <u>gulit</u> .	// ##	
Eai dat atnáŋge <u>ealuit</u> .	// ##	
(...) de ledje lánjain vearran dakkár <u>sengagilggait</u> .	// ##	
(...) nissunah mah guorru dei <u>gápmagit</u> dasto (...)	// d	
(...) pruduseretge dakkár <u>poleggait</u> , de mii eain (...)	// d	
gal dah leah <u>jegit</u> go ii leah miykkige (...)	// g	
Dah lea <u>olbmuít</u> gaskkas boahán (...)	// g	
(...) <u>fiellui</u> gaskkas seinnin.		// g
Ii doppe lea miykkige <u>sámii gávppii</u> , iige mahkkege.		// g // V
(...) ja dah ledje movren darffii olggobeallái.		// V
Eai dáppe goit atnán <u>ealui</u> semme goađis (...)		// s
dei <u>rissii</u> vuostá movren <u>darffit</u> .		// v
(...) dei <u>sáltesallidii</u> láibbin.		// l
(...) dein dah eai lean mahkege <u>ealui</u> báljo.		// b

Dán informánttas lei čielga juohkáseapmi. *it-* ja *t-*formatiivvat gullojit cealkaga loahpas ja dalle go čuovvovaš sátni álgá dentála klusiillain. Go sátni álgá velára klusiillain, lea formatiiva juogo *-it* / *-t* dahje *-i*. Informánttas lea seammá juohkáseapmi gait sojahanluohkáin.

Muhto materiálas lea earuhus informánttaid gaskkas. Dát lea Inf. 7, Biertaváris eret:

Tabella 12: Akk/gen.ml. formatiivaid juohkáseapmi, Inf. 7.

Materiálas (Inf. 7)	Jietnabiras	
	Formatiiva -it dahje -t	Formatiiva -i
Eai dah suitán dei <u>senggait</u> .	// ##	
Mu olmmái osttii tredve kilu <u>gáfit</u> .	// ##	
(...) oazžut deidda <u>sánii</u> .		// ##
Dah billistii dan eatnama ja <u>muorai</u> .		// ##
(...) vieččaiga doppe Ivgumuotkkis Jevvaris <u>jáffui</u> .		// ##
(...) bána oazžut <u>olmuít</u> dohko nuppi beallái.	// d	
Ja dohko byggejedje dasto dai <u>bráhkai</u> gos (...)		// g
Dah jorai dás <u>siiddai</u> gaskkan.		// g
Luite <u>muorai</u> seainni vuostá.		// s
dah ožžu <u>gulii</u> ovddan <u>jáffui</u> ja (...)		// V // j
Olbmot dah gorru - <u>buvssai</u> ja...		// j

Dát guokte informántta ovddasteaba bures variánttaid maid gávdnen golmma boarráseamos buolvvas, vaikko akk/gen. mánggaidlogus ledje eanet variašuvnnat informánttaid gaskkas go nom. mánggaidlogus. Ovtta áhkuid/ádjáid-buolvva informánttas, Olmmáivákkis eret, ledje gaitlágan formatiivvat go čuovvovaš sátni álgá *d*-jienain.

Eanaš spiehkastagat maid gávdnen golmma boarráseamos buolvvas, ledje bárahisstávval sániin, dahje bárrastávvalsániin main lea soggi *i*, omd:

Ja mo muittán, dah ledje jur bohtán Vuovddis botnái ja bidjan syhkkelit seainni vuostá ja ledje váldime dei seahkaidis eret sykkeli nalde. (Inf. 19)

(...) vuorrasit olbmoh atnet nuvttogit ja gállogit. (Inf. 9)

Juo, de oaččuin dasto varas vuovasih ja vuššen dei gulit ja borain varas vuovasin. (Inf. 9)

Muhto nugo oaidnit bajábeal ovdamearkkain, vaikko lea tendeansa dasa, de dakkár máddagiidda ii álo laktás *t*-formatiiva.

Guorahallen gait buolvvaid formatiivvaid juohkáseami ja ožžon dákkár gova:

Tabealla 13: Bárrastávvalsubstantiivvaid akk/gen.ml. formatiivvaid jietnabirrasa ektui.

	Máttaráddjá		Áhkut/ádját		Váhnemat		Ráves mánát		SD
	Jietnabiras		Jietnabiras		Jietnabiras		Jietnabiras		Čállingielas - <i>id</i> juohke birrasis.
Formatiiva	-it	-i	-it	-i	-it	-i	-it	-i	
Jietnabiras	// _ ## // _ <i>d</i>	// _ <i>K</i> // _ <i>V</i>	// _ ## // _ <i>d</i>	// _ <i>K</i> // _ <i>V</i>	// _ ## // _ <i>d</i>	// _ <i>K</i> // _ <i>V</i>	// _ ## // _ <i>d</i> // _ <i>m</i> // _ <i>g</i> // _ <i>j</i> // _ <i>V</i>	// _ <i>K</i> // _ <i>V</i>	Standárda jietnadeapmi lea - <i>i</i> // _ <i>K/V</i> ja - <i>t</i> // _ ##

Tabellii leat merkejuvvon vejolaš dáhpáhusat juohke buolvvas - eai juohke informánttas. In leat váldán mielde earjildáhpáhusaid.

Tabeallas oaidnit ahte dilli lea stabiila gitta nuoramus bulvii. Dalle leat ollu eanet variašuvnnat go boarrásat buolvvain. *it*-formatiiva sáhtta adnojuvvot goasi juohkelágan jietnabirrasis, maid go čuovvovaš sátni álgá vokálain.

Davvisámeگیelas leat akkusatiivva ja genetiivva mánggaidloguhámit neutraliserejuvvon. Eará sámeگیelain earuhuvvojit velge hámit. Konrad Nielsena čállinvuogis earuhuvvojit hámit maid

davvisámegillii: gen.ml. *-i* ja akk.ml. *-id*. Dát speadjalastá bures govt dilli lea leamaš vuodđosámegiela áiggis. Mánngaidlogu dovddaldahkii lassin lei akkusatiivvas **-Dē-geažus*. Loahppavokála lea jávkan buot sámegielain earret lullisámegielas.

Ovttaidlogu analogiija soaitá dahkan ahte genetiivva ja akkusatiivva.mánngaidloguid hámit sudde oktii davvisámegielas:

$$\left. \begin{array}{l} \text{akk. ol. } *{-m} > \emptyset \\ \text{gen. ol. } *{-n} > \emptyset \end{array} \right\} \text{akk.gen.ol. } \emptyset \quad \left. \begin{array}{l} \text{akk.ml. } *{-de} \\ \text{gen.ml. } *{-j} \end{array} \right\} \text{akk.gen.ml. } {-j} \sim {-id}$$

7.2.9 Illatiivva ovttaidlohku

Čállingielas illatiivva ovttaidlohku hábmejuvvo čuovvovaš proseassaiguin:

Bárrastávvalmáttá: Konsonántaguovddáš lea gievras dásis, III dahje II. Geažus: *-i*.

Soggi rievdá: *a / e : i, i : á*. Vokálaguovddáža diftonga njuolgá go sáni loahpas šaddá *-ui* dahje *-ii*.

Bárahisstávvalmáttá: Dássemolsašuddan III : II, dahje II : I. Geažus: *-i*.

Vokálaravda *i*. Soggi rievdá dávjá *i : á*, ja álo *u : o*. Loahppakonsonánta rievdá ravdakonsonántan dahje ravdakonsonánta ihtá jus ii leat loahppakonsonánta.

Kontrakšuvdnamáttá: Dássemolsašuddan I : III dahje II : III. Geažus: *-i*.

Vejolaš loappakonsonánta jávká. Soggi rievddada *i : á* ja *u : o*. Vokálaguovddáža vejolaš diftonga njuolgá.

Gáivuonas diftonga juogo njuolgá dahje loktana, geahča Kap. 7.2.3. Bárrastávval substantiivvaid a-máddagii laktása geažus njuolggá konsonántaguovddáži earret nuoramus informánttain ja moatti dáhpáhusa Inf. 1:s: *Ivgubahtii, Báhccavuhtii, siidii*, muhto sus gullo maid nugo *siidi, vanci, Moskavutni, Tønsviiki*. Orru ahte sus leat eanet *ii*-gehčosat cealkaga loahpas, muhto ii leat čielga njuolggadus.

Nu ahte máttarádja buolvvas leat leamaš guokte variántta: *-ii* ja dasa lassin *-i* mii lea boadus assimilašuvnnas mas soggi ja geažus leat suddan oktii: *ii > i*.

Bárahisstávvalmáddaga soggi ii rievddat jus lea *u*, geahča Kap. 7.2.3. Gehčosis leat guokte formatiivva, *-i* ja *-en*, mat laktásit njuolga konsonántaravdii.

Bárrastávvalmáttá:

soggi *a*: *vutni* (VUOTNAS), *mierra* (MEARRAS)

soggi *i*: *vággái* (VÁGGIS)

soggi *u*: *guvlui* (GUOVLUS)

Bárahisstávvalmáttá:

eatnami (EATNANS), *gávpogen*, *gávpogi* (GÁVPOTS)

Kontrakšuvdnamáttá:

olmui (OLMMOŠS), *bálgái* (BÁLGGIS)

Dušše Inf. 1 geavaha bárahisstávvalmáddagiidda *en*-gehčosa. Jietnabáttis leat golbma bárahisstávvalsubstantiiva illatiiva-dáhpáhusa ja juohke ovttas lea *en*-geažus:

Eai mii boahtán vuohččín guhkás, de buođin Jievvaren.

Mañit beaivvi go das vulggin, de buođin goit da gávpogen.

Ovdalgo mii dasto duoppil ollin dan Jievvaren rádji. Na buođin Jievvaren.

Nesheim čállá illatiivva birra ahte Qvigstada cukcasiin sihke Moskavuonas ja Báhcavuonas gávdno *en*-geažus (1962:344č). Moskavuonas bárahisstávval substantiivvaid illatiivva ovttaidlogu geažus lea fas *-e*, omd. *betnage*. Miellagiddevaš lea ahte vaikko Nesheim geavahii Inf. 1 Olmmáivákki suopmana váldoinformántan, de son čállá ahte Ivgusuopmanis ja Gáivuonas, sihke Dálošvákki ja Olmmáivákki, lea bárahisstávvalmáddagiin geažus *-ii*, iige namut dán informántta variántta (Nesheim 1962:345). Báddi lea árvideames báddejuvnon jagi 1955, ja Nesheima jietna ii gullo. Informánta sárdnu ollis diimmu ja báttis lea olu šurra, ja lea lossat dan guldalit. Orru ahte Nesheim ii leat geavahan dán bátti ollenge.

Guorahallen QLES-materiála, muhto in gávdnan illatiivva *en*-gehčosa vaikko njeallje muitaleaddji geavahit bárahisstávvalsubstantiivvaid illatiivva ovttaidlogus, omd:

(...) mat god'dalit jot'te-olbmuit ja gorodit biddjet gæl'lari. (Inf. C4, QLES IV:454)

Muhto *en*-geažus gávdno Gálláfierdda suopmana materiálain main informánttat leat riegádan 1816-1831 áigodagas. Qvigstada transkrišuvnnas lea bárrastávvalmáddagii láktasan *-jen* (-

ijen) dahje *-i*, bárahisstávvalmáddagii fas *-en*. Qvigstad čállá ahte sámiet doppe leat bohtán Báhhcavuonas, ja gohčoda Gálláfierdasuopmana lulimus mearrasámegiellan. (Qvigstad 1925).

Tabealla 14: Ill.ol. formatiivvaid juohkáseapmi buolvvaide.

Ill.ol.		Máttarádját	Áhku/ádját	Váhnemat	Ráves mánát	SD
Bárrastávval mátta ol.	a-mátta	<i>-a > -i + i</i> <i>-a > -i</i>	<i>-a > -i</i>	<i>-a > -i</i>	<i>-a > -i + i</i> <i>-a > -i</i>	<i>-a > -i + i</i>
	i-mátta	<i>-i > á + i</i>	<i>-i > á + i</i>	<i>-i > á + i</i>	<i>-i > á + i</i>	<i>-i > á + i</i>
	u-mátta	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>
Bárahisstavvát mátta ol.		<i>-en</i> <i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-i + i</i> <i>-i</i>	<i>-i + i</i> <i>-i</i>	<i>-i + i</i>
Kontrakšuvdna mátta ol.		<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>

Tabellii leat merkejuvvon gávdnosat juohke buolvvas - eai juohke informánttas.

Tabealla vuosihá ahte máttarádjáid buolvvas gávdno dološ mearrasámi geažus mii ii šat dihtto nuorat buolvvain. Váhnenuolvvas dihtto bárahismáddagiidda *ii*-formatiiva, mii maid gávdno ráves mánáin. Máttarádjáid buolvvas gullo bárrastávvalmáddagiin *ii*-formatiiva, mii ii gullo šat nuorat buolvvain ovdalgo ihtá fas nuoramus buolvvas. Jáhkkinis lea čállingiella váikkuhan nuoramus buolvvi.

Váldotendeansa lea ahte *ii*-formatiivva geavahus lassána nuoramus buolvvain, ja tendeansa álgá váhnenuolvvas.

Guovdageainnu suopmanis lea maid dáhpáhuvván assimilašuvdna, muhto Gárasavvon-suopmanis ii leat, omd.

Gárasavvon: *vutnii, beatnagi*

Guovdageaidnu: *vutni, beatnagi*

Gielladutkit čilgejit illatiivva ovttaidlogu gehčosa goitge guovtteládje. Korhonen oaivvilda ahte vuodđosámegiella illatiivageažus lei **-jēn*, ja de dáhpáhuvve guokte apokope nu ahte *-j* báziin ill.ol.-geažusin: **mō`rejen > *muorrajā > muorraj*. Ja dát čilgehus heivege bures Gálláfierda-suopmana gehčosii mii lei ill.ol. *-jen*. (Korhonen 1981:217).

Bergsland oaivvildii fas ahte vuodđosámegiella lei ill.ol.-geažus **-sēn*. Kontrakšuvdna dáhpáhuvai dušše dihto stávvalloguid maññil. Dan dihte lea velge *-sa* ovttaštávvalmáddaga maññábealde: *gea-sa, da-sa*, ja maiddá oamastansojaheamis: *gohtá-sa-n*. VsV-

kontrakšuvnna bokte šattai ná: VS **jo`kɛ-sɛn* > *\*jo`kɪ-n*. VsV-kontrakšuvnna maŋŋil jávkka *n-geažus* ja ill.ol. hápmi šattai nuortalašgielas ja Guoládatnjárggas ná: NS *kuätta, nja`rǧǧe*. Qvigstad gávnnai dákkár hámiid maid Divttasvuona mearrasáme gielas: *gōtta, njar'ge*. Earuhus lea dušše konsonántaguovddáža dássemolsašumis. Mánŋga sáme gielas gávdnojit velge advearbbat dakkár hámis: DS *akte, vuostá, maŋŋá*. (Bergsland 1968:79).

Kontrakšuvdnasubstantiivvain lei vuodđosáme giela áiggi *-j-mátta*: **suolōj*. VjV-kontrakšuvnna bokte jávkka loahppa *-j* buot eará hámiin go ill.ol: **suo`luj-ɛ-sɛn* ~ *\*suo`luj-ɪ-n*, juoga mii heive bures anársáme giela hámiide: nom.ol. *suolōi* ill.ol. *suollujän*. Kontrakšuvdnamáddaga *-jen* lea maid lasihuvvon bárra- ja bárahisstávvalsubstantiivvaide analogiija bokte. Dan dihte ledjege Gálláfierdasuopmanis illatiivahámit nugo *sannajen*. Maŋŋil lea dáhpáhuvvan apokope ja *-j* lea báhcán kásusgeažusin (segrešuvdna). Lullisáme gielas VsV-kontrakšuvdna ii dáhpáhuvvan bárahisstávvalsubstantiivvaide. (Bergsland 1968).

7.2.10 Illatiiva máŋggaidlohku

Čállingielas illatiivva mággaidlohku hábmejuvvo čuovvovaš proseassaiguin:

Bárrastávvalmátta: Dássemolsašupmi III : II, dahje II : I. Dovddaldat: *-i-*. Geažus: *-de*. Vejolaš diftonga njuolga.

Bárahisstávvalmátta: Dássemolsašupmi I : II, dahje II : III. Dovddaldat: *-i-*. Geažus: *-dda*. Vokálaravda *i*. Soggi rievddada dávjá *i* : *á*, ja álo *u* : *o*. Loahppakonsonánta rievdá ravdakonsonántan dahje ravdakonsonánta ihtá jus ii leat loahppakonsonánta.

Kontrakšuvdnamátta: Dássemolsašupmi I : III dahje II : III. Dovddaldat: *-i-*. Geažus: *-de*. Vejolaš loahppakonsonánta jávká. Soggi rievddada *i* : *á* ja *u* : *o*. Vejolaš diftonga njuolga.

Gáivuonas soggi ii rievddat jus lea *u*, geahča Kap. 7.2.3. Suopmanis leat muđuid seammálágan proseassat go čállingielas, muhto gehčosis leat golbma formatiivva. Dás leat ovdamearkkat materiálas:

Bárrastávvalmáttá:

soggi *a*: *tuvrra-idi* (TUVRAS) *meara-ide* (MEARRAS)

soggi *i*: *suk'ki-di* (SUHKKIS) *báikki-ide* (BÁIKIS) *sáni-je* (SÁTNIS)
seinni-ide (SEIDNIS)

soggi *u*: *ealu-ide, ealu-idi* (EALLUS)

Bárahisstávvalmáttá:

nissuni-idda (NISUS)

Kontrakšuvdnamáttá:

olbmui-ide, olbmui-idi (OLMMOŠS)

Bárahisstávvalmáttádagii laktása gait buolvvain seammálagan suffiksa, mii lea seammá go čállingielas ja Guovdageainnu ja Gárasavvona suopmaniin.

Bárrastávval- ja kontrakšuvdnamáttádagiin eanaš informánttat geavahit juogo *ide-* dahje *idi-* formatiivva, muhto muhtimat geavahit goappašagaid. Lean guorahallan livččiigo vejolaš gávdnat njuolggadusa das makkár oktavuodain sii geavahit juohke formatiivva, muhto nu ii oro leamen. Inf. 1 dadjá sihke *olbmuide* ja *olbmuidi*, ja *idi-*formatiiva adnojuvvo sihke cealkaga siste ja cealkaga loahpas:

(...) in sáhtán gal oažžut saji da mielde deinna go mon in gullan deidda olbmuidi.

(...) Dalle šadde sajih gaitin olbmuide. (Inf. 1)

Ruoššaidi mii válddahalain gearddi (...) (Inf. 12)

Materiálas leat dasa lassin golbma dáhpáhusa *ije-*formatiivvain:

Mo lean oahpástuvvan deidda sáni-je. (Inf. 22)

Mo láven muitalit dal deidda nuorra máná-je mah dál Leah easka bajásšaddan.
(Inf. 3)

Mo attán gulit máná-je. (Inf. 21)

Qvigstada boares informánttain lea ill.ml.-suffivssat *-je* ja *-iden*, sihke Moskavuonas ja Báhcavuonas. Gárasavvonsuopmanis lea ill.ml.-suffiksa *-je* (Nesheim 1962:347). Sihke Guovdageainnus ja Gárasavvonis geavahuvvo *-je* dán áiggi. Danne go mus leat dušše muhtun eaŋkildáhpáhusat dainna gehčosiin ja guoktásis dain lea soggi *á* mii rievtti mielde ii gula mu barggu ráddjejumi siskkobeallái, de in váldde dán formatiivva mielde tabellii 18.

Materiálas lea okta dáhpáhus mas dárogiel ja sámegiell morfoloġalaš suffivssat leat laktásan seammá sátnái:

Dah bruhkejedje bonsteriidda, hodeputeri ja dasto madrassaidi. Ja heastagreibaidi daidda putaidi. (Inf. 8)

Dárogiel sátnái lea vuos laktásan dárogiel mánggaidlogu dovddaldat, ja de lea sátni analiserejuvvon bárahisstávvalsubstantiivan, ja dasa lea lasihuvvon illatiiva ovttaidlogu geažus. Dainna lágiin dárogiel dovddaldat ja sámegiell geažus ovttas addet illatiivva mánggaidlogu. Seammá sitáhtas lea *putaidi* mii vuosiha ahte sátnehápmi *hodeputeri* ii leat cieggan gillii, muhto kodamolsun mii dáhpáhuvvá sáni siste. Dákkár kodamolsun lea hui hárve Gáivuonagiellas go dát lea áidna dáhpáhus maid gávdnen materiálas.

Nesheim lea dán jietnabátti jearahalli. Nugo oinniimet Kap. 5.3.5, de sáhtá jearahallandili giellamodus váikkuhit informántta gillii. Materiálas leat olu kodamolsunovdamearkkat, ja maid ahte informánttat geavahit dárogiel sániid maid sii heivehit sámegillii, omd. *Mu áhčči, nu guhki go so lei su velmávttastis.* (Inf. 4). Dán ovdamearkkas lea dárogiel sátni kopierejuvvon ja adnojuvvo ruohtasin masa dáhpáhuvvet sihke segmentálalaš ja eahpesegmentálalaš morfoloġalaš proseassat sámegiella minstara mielde. Bajábeal illatiivaovdamearka lea earálagan go ii dušše ruohtas, muhto sojahuvvon sátnehápmi lea lonejuvvon nuppi giellas.

Mun dulkon dán dáhpáhusa kodamolsumin, inge nuppi giella njuolga interfereansan sámegiell grammatihkkii, ja dan dihte in váldde dáhpáhusa mielde tabellii.

Materiálain gullo bárrastávvalmáddagis dávjá ahte soggi ja dovddaldat leat assimilerejuvvon oktii, omd. *gávppide* (Inf. 4), *báikkide* (Inf. 12) ja *ohppide* (Inf. 31), muhto gávdnojit maid dáhpáhusat main ii leat assimilašuvdna, nugo *váriide* (Inf. 5). Dađi bahábut leat materiálas nu unnán dáhpáhusat ahte in sáhte árvvoštallat tendeanssaid buolvvaid gaskkas. Muhto orru leamen seammásullásaš assimilašuvdna go illatiivva ovttaidlogus, gč. Kap. 7.2.9.

Kontrakšuvdnamáddagiidda laktása seammálagan suffiksa go bárrastávvalmáddagiidda, nu ahte čuovvovaš tabeallas in earut daid:

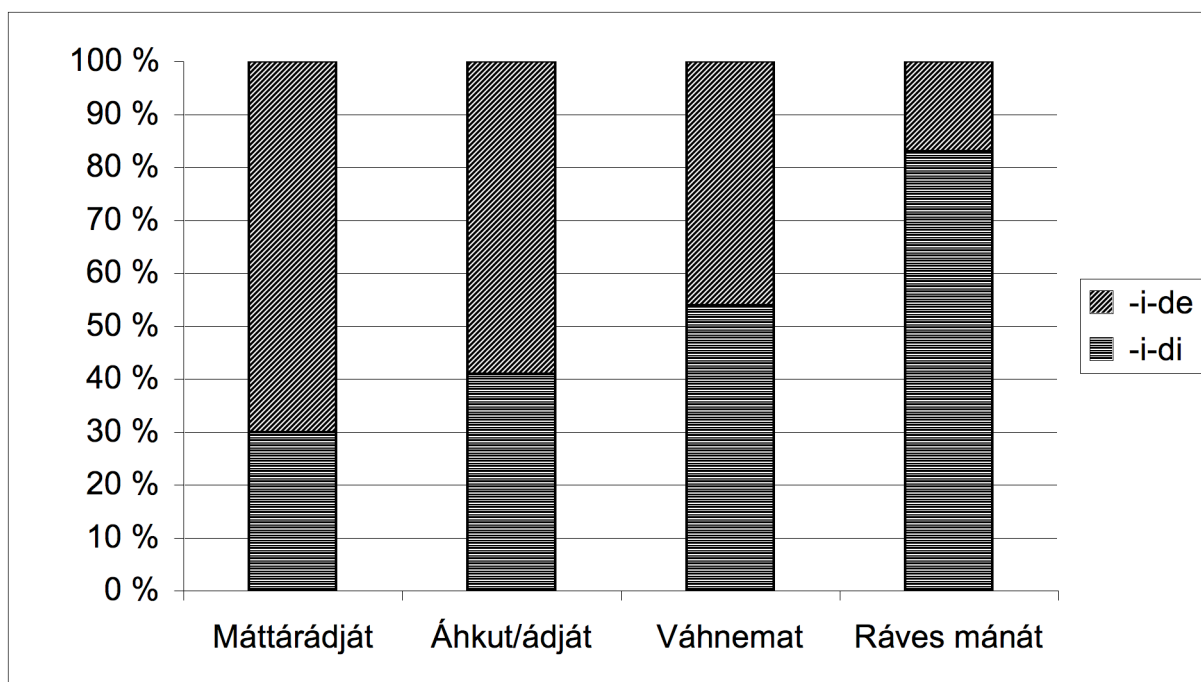

Tabealla 15: Ill.ml.-formatiivvat bárrastávval- ja kontrakšuvdnamáddagiin.

Báiki	Máttarádját	Áhkut/ádját	Váhnemat	Ráves mánát	SD
Dálošvággi	---	3 informántta -idi 43 % -ide 57 %	1 informántta -idi		
Biertavárri	4 informántta -idi 50 % -ide 50 %	3 informántta -ide	3 informántta -ide		
Olmáivággi	1 informántta -idi 11 % -ide 89 %	5 informántta -idi 80 % -ide 20 %	3 informántta -idi 33 % -ide 66 %		
Ollis Gáivuotna	5 informántta: -idi 42 % -ide 58 %	11 informántta -idi 60 % -ide 40 %	7 informántta -idi 29 % -ide 71 %	6 informántta -idi 67 % -ide 33 %	-ide

Tabeallas lea sihke dovddaldat ja geažus danne go geažus álo laktása mánggaidlogu dovddaldahkii. Dálošvágkis dominere *idi*-formatiiva, Biertaváris fas *ide*-formatiiva. Go geahččá ollis Gáivuona, de lea *idi*-formatiivva geavahus lassánan buolvvas bulvii, earret váhnenbuolvvas mas njiedjá sakka. Boahdá ovdan ahte *ide*-formatiiva gullá erenoamážit Biertavárrái, ja Biertavári informánttat dahket stuorit oasi informántajoavkkus váhnenbuolvvas go eará buolvvain. Ráves mánáin lea dušše okta informántta Biertaváris. Go justeren proseantalogu nu ahte juohke báiki deaddá seammá olu go geahčan ollis Gáivuona, de boadus lea dákkár:

Govus 5: Ill.ml. formatiivvat bárrastávvala- ja kontrakšuvdnamáddagiin buolvvaid mielde.

Mii oaidnit dás hui čielga tendeanssa dasa ahte *idi*-formatiiva orru vuoitime, vaikko ii oaččo doarjaga čállingielas. Eará tendeansa lea ahte go muhtun informánttat guovtti boarráseamos buolvvain geavahit goappašiid gehčosiid, de váhnemat ja ráves mánát geavahit juogo *-ide* dahje *-idi*. Nuoramus buolvvas lea ollia 83 % *idi*-formatiiva, muhto dat ii atte rievttis gova. Viđas dán buolvvas geavahit *ide*-formatiivva, daid gaskkas leat njealjis geain lea sámegeiela skuvlejupmi. Muhto danne go sii orrot Olmmáivákkis ja proseantalogut leat justerejuvvon báikkiid ektui, de sii eai váikkut nu olu proseantalohkui.

Muhto boadus lea dattetge hui miellagiddevaš go *idi*-formatiiva lea nu nanus vaikko ii oaččo doarjaga čállingielas, iige Gárasavvon- iige Guovdageainnuopmanis. Suffiksa geavahuvvo eará suopmaniin, nugo Kárášjogas, muhto ii leat jáhkehahtti ahte váikkuhus lea boahtán doppe. Sivva sáhtta leat ahte suffiksa lea hui mihtilmas ja loahppavokála lea *i*, mii oažžu doarjaga illatiivva ovttaidlogus. Nugo oinniimet bajálbeal *hodeputeri*-dáhpuhusas, de orru ahte giellageavaheddjiide lea *i*-gehčosis hui čielga illatiivva mearkkašupmi.

Nesheim earuha báikkiid Gáivuonas. Son čállá ahte Olmmáivákkis ja Biertaváris lea *-idi*, muhto Dálošvákkis lea *-ide*. Su boadus lea justa nuppelágan go mu boadus. Nesheima informántajoavku lei unnit go mu joavku, juoga mii sáhtta čilget earuhusa. Nesheim ii leat váldán vuhtii ahte sáhttet leat variašuvnnat maid informánttaid gaskkas báikkálaččat, ja maid variašuvnnat juohke informánttas.

Nesheim čallá muđuid ahte Vuošvákkis lea sihke *-idi* ja *-ide*, ja Moskavuonas suffiksa lea *-ide*, muhto son lea oktii gullan *-jan*. Gálláfierddas suffiksa lei *-ide(n)*. (Nesheim 1962: 346č).

Illatiivva mánggaidlogu suffivssa gielladutkit čilgejit guovtteládje. Korhonen oaivvilda ahte vuodđosámegeielas suffiksa lei **-dē+K* mii boahá vuodđosámegeiela áiggis: akk.ml. + latiivva geažus **-n*, **-k* dahje **-j*. Eat dieđe loahppakonsonántta, muhto dat lea goit dahkan ahte suffivssa vokála lea seilon. (Korhonen 1981:220č). Sammallahti čilge fas davvisámegeiela vuodul ahte suffivssa duogáš lea VS akk.ml. + ill. **-j-Dē-sin*, mii maid heive oamastansojahusa gehčosii (*-sa-*). Kontrakšuvnna bokte jávkkai *-s-*, ja vokálat sudde oktii:

*-j-Dē-s-in > **-j-Din* > *-jde*. Bárahisstávvalsubstantiivvain lei suffiksa VS **-j-ta-sin* > **-j-Dân* > *-dda*. Lullisámegeiela suffiksa mii čujuha vuodđosuomasámegeiela **-ta/tā*-suffiksii, ii oro

leamaš illatiivageažus dasa lassin, muhto lea vejolaš ahte akk.ml- ja ill.ml.-suffivssat beare leat gahččan oktii. Anársámegiela ill.ml. ja muhtun bázahushámit lullisámegiela ja julevsámegiela čujuhit fas eará hápmái, nammalassii vuodđosámegiela *koadi-j-Deŋ. Daid mánggaid hámiid lea váttis čilget, ja dat sáhtá máksit ahte ill.ml.-geažus gárggiidii maŋŋit vuodđosámegiela áiggis. (Sammallahti 1998:68č).

7.2.11 Lokatiiva ovttaidlohku

Čállingielas lokatiivva ovttaidlohku hábmejuvvo čuovvovaš proseassaiguin:

Bárrastávvalmáttá: Dássemolsašuddan III : II, dahje II : I. Geažus: -s.

Vejolaš diftonganjuolgan.

Bárahisstávvalmáttá: Dássemolsašuddan I : II, dahje II : III. Geažus: -s.

Vokálaravda *i*. Soggi rievddada dávjá *i* : *á*, ja álo *u* : *o*. Loahppakonsonánta rievdá ravdakonsonántan dahje ravdakonsonánta ihtá jus ii leat loahppakonsonánta.

Kontrakšuvdnamáttá: Dássemolsašuddan I : III dahje II : III. Geažus: -s.

Vejolaš loappakonsonánta jávká. Soggi rievddada *i* : *á* ja *u* : *o*. Vokálaguovddáža vejolaš diftonga njuolga.

Gáivuonas soggi ii rievddat jus lea *u*, geahča Kap. 7.2.3. Muđuid lea áidna morfologalaš earuhus standárdagiela ektui ahte Gáivuonas leat gehčosis guokte formatiivva: *-n* ja *-s*. QLES-materiálas maid leat gehčosat *-s* ja *-n*, muhto gávdnojit moadde dáhpáhusa main lea *-st*:

De manne sisa hæddjavissui ja val'de buoremus mattait, mak bæwdest liddje, (...)
(Inf. C2, QLES III: 100)

(...) snjolljar oaivist ja stuorra gukkes čaccefaccat gieđas (...) (Inf. C4, QLES IV: 36)

Eará ovdamearkkat materiálas:

Bárrastávvalmáttá:

soggi *a*: *siidda-s, siidda-n* (SIIDAS)

soggi *i*: *Vuovddi-s, Vuovddi-n* (VUOVDIS)

soggi *u*: *viesu-s, viesu-n* (VIESSUS)

Bárahisstávvalmáttá:

Vállasi-s (VÁLLAS_S)

Kontrakšuvdnamáttá:

bálgá-s (BÁLGGIS_S)

Formatiivvat juohkásit golmmaládje informánttaid geavahusa ektui:

- I. Informánttat geain laktása *s*-formatiiva gait máddagiidda.
- II. Informánttat geain laktása *s*- formatiiva bárahisstávvalmáddagii, muđuid *-s* dahje *-n*.
- III. Informánttat geain laktása *s*-formatiiva bárahisstávvalmáddagii, muđuid *-n*.

Gait QLES informánttat gullet I- dahje II-jovkui. Cukcasiin leat oktigait dušše guoktelogi dáhpáhusa *n*-formatiivvain - guokte informántta Biertavári guovllus ja okta Olmmáivákkis.

Dás lea ovdamearka:

De lei gat'to stobon, vuok'sa ein navehis ja hæs'ta lei stallen. (Inf. C2, QLES III:34)

Ollis materiálas dušše guokte informántta gullaba III-jovkui, nubbi lea máttaráddjá Olmmáivákkis eret ja nubbi lea áddjá Biertaváris eret. Eatnasat muđuid gullet I-jovkui, muhtumat gullet II-jovkui. Lean rehkenastán *n*- ja *s*-formatiivvaid juohkéseami bárrastávval- ja kontrakšuvdnamáddagiin ollis materiálas:

Tabella 16: Lok.ol. bárrastávvalmáddaga formatiivvaid juohkéseapmi buolvvaide ja báikkiide.

Báiki	Máttarádját	Áhku/ádját	Váhnemat	Ráves mánát	SD
Dálošvággi	1 informántta I - 100 %	4 informántta I - 75 % II - 25 %	1 informántta I - 100 %		
Biertavárri	3 informántta I - 33 % II - 67 %	4 informántta I - 25 % II - 50 % III - 25 %	4 informántta II - 100 %		
Olmmáivággi	3 informántta I - 33 % II - 33 % III - 33 %	5 informántta I - 60 % II - 40 %	3 informántta II - 100 %		
Ollis Gáivuotna	7 informántta I - 43 % II - 43 % III - 14 %	13 informántta I - 54 % II - 38 % III - 7 %	8 informántta I - 13 % II - 87 %	8 informántta I - 87 % III - 13 %	I

Tabella vuosihä ahte nuoramusat geavahit juogo *s*- dahje *n*-formatiivva. Sii leat diđolaččat das goappa gehčosa välljejit. Dat lea lunddolaš boadus go sii leat oahppan giela maid skuvlejumi bokte. Váhnenbuolvvas lea stuorimus II-joavku geat vuosttažettiin geavahit *s*-formatiivva, muhto de dihtto dattetge *n*-formatiivva duollet dálle. Váhnenbuolvva materiálas lea eanemus lokatiivva *-n* Biertaváris. Unnán informánttat gullet III-jovkui.

Dálošvákki lea máttarádjáid buolvva rájes leamaš unnimus lokatiiva *n*-formatiiva eará báikkiid ektui. Tabellas oaidnit ahte okta Dálošvákki informánta gullá II-jovkui, muhto sus lea rievtti mielde dušše okta *n*-formatiiva-dáhpáhus:

Mis lei dállu doppe Gáivuonas, Lindbearggan. (Inf. 11)

Dállu mas lea sáhka, lea Biertaváris, ja *n*-formatiiva orru čuovvume dán báikenama.

Mun suokkardallen II-joavkkus makkár sániide dát guokte formatiivva laktásit. Dás leat muhtun ovdamearkkat ovttá informánttas áhkuid/ádjáid-buolvvas (Inf. 9):

Ja de láve dasto stuora čoakkamat, láve vanli leahit Ráissas ja Skervvan ja Supnesas ja Biertaváris.

Deinna dah mannet bussat idđedis ja manjil gaskabeivvi dah leat fas siiddan.

Dát guokte ovdamearkka ovddastit bures dan maid mun gávden eará informánttain maid. Joavkku II-informánttat geavahit erenoamážit *n*-formatiivva dain oktavuodain:

- 1) báikenamain
- 2) SIIDA_S leksemas

Báikenamat adnojuvvojit konservatiivva oassin gielas, ja dain sáhttet leat hámit mat muđuid leat jávkán gielas. SIIDA_S-leksema doaibma gielas lea hui lahka báikenamaid doaimma.

Dasa lassin gullojit advearbbat main leat *-n* dan sajis go SD -s:

ovddan (SD ovddas)

Dakkár advearbbat gullojit maid informánttain geat gullet I-jovkui. Dán sáhtá dulkot nu ahte lokatiiva *n*-geažus lea leamaš ollu dábálaččat ovdal, muhto ahte lea jávkagoahtán Gáivuonagielas.

Mii sáhtá lea sivvan dasa ahte *n*-formatiiva lea vuoiťáhallan? Mun attán dás vejolaš čilgehusa.

Nugo oaidnit čuovvovaš kapihttalis (Kap. 7.2.12), de bárrastávvalmáddaga soggi *i* ja lokatiivva máŋggaidlogu dovddaldat assimilerejuvvojit oktii, omd. *dein girjgin*. Dát dagaha ovttaidlogu ja máŋggaidlogu hámiid homonyman dalle go vokálaguovddázis ii leat diftonga.

girjgin lok.ol. (SD *girjjis*) : *girjgin* lok.ml. (SD *girjjiin*)

Sámegielas leat *i*-máttat substantiivvat oalle dábálaččat. Dárkkistin materiálaid oaidnin dihte govt homonymiija čovdojuvvo geavatlaččat. Joavkku II-informánttain gávdnen ahte *a*-, *i*- ja *u*-máttat *n*-formatiivva-dáhpáhusain (43 dáhpáhusa) eai leat go 10 *i*-máddaga. Viđa cealkagis lea *i*-mátta báikenamma, omd. *Gáiskriiddin*, mii čielgasit lea ovttaidlogus.

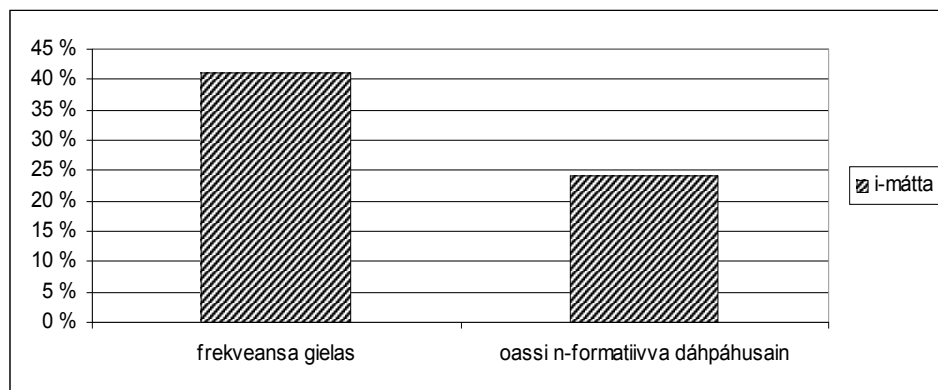
Vihitta cealkaga leat dákkárat:

Dál mo lean driven olu gáttis, beare gáttin. (Inf. 3)
(...) dah sirde ovttá sajin nuppe sadjái. (...) (Inf. 7)
Dah ledje dáppe dá vákkín, dake mearas bajás (...) (Inf. 7)
(...) mo dieđán dás, dá mohkin (...) (Inf. 13)
(...) ja oppa mu eallináiggin orrun da báikkis. (Inf. 9)

Dás bohtá ovdan ahte homonymiija čovdojuvvo iešguđetládje. Vuosttaš cealkagis geardduhuvvo substantiiva, vuosttaš geardde daddjojuvvo *s*-gehčosiin. Čuovvovaš golmma cealkagis lea attribuhttan lohkosátni dahje čujuheaddjipronomen mii vuosiha ahte advearbiála lea ovttaidlogus. Viđát cealkagis lea advearbiála fásta dajaldat man ii sáhte dulkot leat máŋggaidlogus.

Bajábeal 10 dáhpáhusa dahket 24 % namahuvvon 43 dáhpáhusas. Hálidin buohtastahttit *i*-máddaga frekvensii gielas oppalohkái, ja de guorahallen 4 informántta giela (áhkuid/ádjáid buolvvas). Mun välljejin informánttaid geaid materiálaid mun ledjen transkriberen ollásit. Transkripsuvnnain ledje 1107 bárrastávvalsubstanttiivva main soggi lei *a*, *i* dahje *u*, ja dain ledje 450 *i*-máddaga:

Govus 6: Bǎrrastávval i-máddaga frekveansa lok.ol. n-dáhpáhusain.

Go geahčan i-máddaga frekveansa, de orru ahte informánttat garvet geavaheames lok.ol. n-formatiivva i-máddagiin.

Mii oaidnit ahte Gáivuonas šaddá homonymiija i-máddagiin, ja dalle lea miellagiddevaš ahte i-máddagis Guovdageainnu ja Gárasavvona suopmaniin ii leat dákkár homonymiija:

Tabealla 17: Bǎrrastávval i-máddaga lok.ol. ja ml. golmma suopmanis ja čállingielas.

	<i>Gárasavvon</i>	<i>Gáivuotna</i>	<i>Guovdageaidnu</i>	<i>SD</i>
Lok. ol	<i>jávrrien</i>	<i>jávrris</i> <i>jávrrin</i>	<i>jávrris</i>	<i>jávrris</i>
Lok. ml	<i>jávrriin</i>	<i>jávrrin</i>	<i>jávrrin</i>	<i>jávrriin</i>

Gárasavvonsuopmanis lok.ol-hámi sokki diftonga dahká ahte hápmi spiehkasta čielgasit mánggaidloguhámis. Guovdageainnu suopmanis loahppakonsonánta earuha hámiid. Máhcan dán čilgehussii analiissaid čoahkkáigeasus, Kap. 7.4.

Lok.ol. n-formatiiva dahká maid homonymiija essiivvain go bǎrrastávvalmáddagis ii leat dássemolsašupmi:

girkun lok.ol. : *girkun* ess.

muhto dát ii guoskka nu gallii sátnái go lea oalle hárve ahte bǎrrastávvalsániin ii leat dássemolsašupmi.

Sihke Gáivuonas ja Gárasavvonis lea bárahisstávvalmáddagiin *s*-geažus, vaikko bárrastávvalmáddagiin lea *-n*. *s*-gehčosiin garvá homonymiija lokatiivva ja essiivva hámiin bárahisstávvalmáddagiin main ii leat dássemolsašupmi, omd.

márkanis kom.ol. : *márkanin* ess.

Bárrastávvalmáddagat leat viehka dávjá dássemolsašumi haga.

Lok.ol. formatiivvaid juohkáseapmi lea miellagiddevaš danne go ii áibbas heive ovttage ovddeš dutki oaiviliidda. Jernslettena mielde Gáivuona suopmanis lokatiivva ovttaidlogus geažus *-n* laktása bárrastávvalmáddagiidda ja *-s* bárahisstávvalmáddagiidda (2007:35). Eira čállá ahte Gáivuona suopmanis gullo eanemus *-n*, muhto maid *-s* (2003:86). Nesheima lei fas eará oaivilis go čállá ahte Gáivuonas (son čujuha Olmmáivággái ja Dálošvágái) laktása *s*-geažus maid bárrastávvalmáddagiidda. Dainna lágiin Gáivuona spiehkasta Moskavuona ja Gárasavvona suopmaniin main laktása *-n* bárrastávvalmáddagiidda ja *-s* bárahisstávvalmáddagiidda. Nu lei maid Ivguvuona/Omasvuona oarjjabealde. (Nesheim 1962:364).

Davvisámegiela ja nuortasámegiela gokčá lokatiiva kásus sihke inessiivva ja elatiivva doaimma, muhto julev- ja lullisámegiela leat velge guokte sierra kásusa. Gáivuonas lea leamaš sáhka das ahte leago dán áiggi velge morfologalaš earuhus elatiivva- ja inessiivva doaimmaid gaskkas. Eira guorahallá dán vejolašvuoda iežas materiálas, ja su boađus lea ahte nu ii leat. Son čállá ahte variašuvdna lea geográfalaš variašuvdna dainna lágiin ahte lokatiivva *-s* lea dávjimusat geavahas Dálošvákis ja Skárfvákis. (2003:88). In munge leat gávdnan makkárge elatiivva/inessiivva earuheadji tendeanssaid materiálas.

Duogáža dálá áiggi *s*- ja *n*-formatiivvaide mii gávdnat giellahistorjjás. Vuoddosámegiela ledje inessiiva ja elatiiva guokte sierra kásusa: VS elat.ol. **-stē* ja ines.ol. **-snē* .

Kásusgehčosat sudde oktii 1700-logus:

Tabealla 18: Sámegielaid orru- ja vuolggakásusat.

	VS	OS	JS	DS
ines.ol.	* <i>koaDē-snē</i>	<i>goåte-sne</i>	<i>goade-n</i>	} <i>goađi-s(t)</i> lok.ol.
elat.ol.	* <i>koaDē-stē</i>	<i>goåte-ste</i>	<i>goade-s</i>	
ines.ml.	* <i>koaDi-j-nē</i>	<i>gået-i-ne</i>	<i>gådi-j-n</i>	} <i>gođi-i-n</i> lok.ml.
elat.ml.	* <i>koaDi-j-stē</i>	<i>gåeti-j-ste</i>	<i>gådi-j-s</i>	

(Korhonen 1981:223 mielde).

Tornæaus' Manuale Lapponicum-čállošis lea lokatiivageažus *-sn* ~ *-sne*. Inessiivageažus lea šaddan seammáláganin go elatiivageažus davvisámegiela ja nuortasámegiela denásališuvnna bokte: **-snē* > **-sn* > **-sN* > *-st*. Sátneloahpas lea *-n* vuos šaddan čuojaheapmin ja de klusiilan. (Korhonen 1981:224, Sammallahti 1998:67). Neutralisašuvdna leavai eará giela osiide vaikko eai lean seammá fonologalaš eavttut, nugo lok.ml., oamastansojahussii ja advearbbaide.

Durdnosa sámegiela guovlu lea dán oktavuodas gielaidgaskasašguovlu gos gávdnat máŋga variántta, muhto ii dainge leat homonymiija:

Tabealla 19: Durdnossámegiela orru- ja vuolggakásusat.

	JS:	JS-var. I	DS-var. I	DS-var. II	DS
ines.ol.	} <i>goade-n</i>	<i>goade-n</i>	<i>goađe-n</i>	<i>goađe-n</i>	<i>goađi-s</i> lok.ol.
elat.ol.					
ines.ml.	} <i>gådi-j-n</i>	<i>gådi-j-s</i>	<i>gođi-j-s</i>	<i>gođi-in</i>	<i>gođi-i-n</i> lok.ml.
elat.ml.					

(Korhonen 1981:224 mielde).

Jus buohtastahtta dáid gehčosiid 1700-logu čállošiid, de orru ahte dán guovllu lokatiivagehčosat leat bohtán viehka maŋŋit davábeal suopmaniin (Sammallahti 1998:67).

7.2.12 Lokatiivva mánggaidlohku

Čállingielas loktatiivva mánggaidlohku hábmejuvvo čuovvovaš proseassaiguin:

Bárrastávvalmáttá: Dássemolsašupmi III : II, dahje II : I. Dovddaldat: *-i-* Geažus: *-n*.

Vejolaš diftonga njuolga.

Bárahisstávvalmáttá: Dássemolsašupmi I : II, dahje II : III. Dovddaldat: *-i-* Geažus: *-n*.

Vokálaravda *i*. Soggi rievddada dávjá *i* : *á*, ja álo *u* : *o*. Loahppakonsonánta rievdá ravdakonsonántan dahje ravdakonsonánta ihtá jus ii leat loahppakonsonánta.

Kontrakšuvdnamáttá: Dássemolsašupmi I : III ja II : III. Dovddaldat: *-i-* Geažus: *-n*. Vejolaš

loappakonsonánta jávká. Soggi rievddada *i* : *á* ja *u* : *o*. Vokálaguovddáža vejolaš diftonga njuolga.

Gáivuonas soggi ii rievddat jus lea *u*, geahča Kap. 7.2.3. Vokálaguovddáža diftonga juogo njuolga dahje loktana, geahča Kap. 7.2.1. Formatiiivan leat *-n* dahje *-in*. Bárrastávval substantiivvaid *i*-máddagii laktása suffiksa njuolga konsonántaguovddážii earret nuoramus informánttain ja moatti dáhpáhusa Inf. 3 geas leat goappašat variánttat: *geži-in*, *láibbi-in*. Muđuid leat soggi ja geažus suddan oktii: *ii* > *i* assimilašuvnna bokte.

Ovdamearkkat materiálas:

Da li oanehaš seaibi sávzzain dalle (...)De ledje olbmuin dalle gusah ja (...)(Inf. 2)

Dat lei soames datge diehttige mat šadde orrut dein guođin. (Inf 4)

Gearddi mo lean leamaš Ivgumárkanin. (Inf. 6)

Bárrastávvalmáttá:

soggi *a*: *vancca-in* (VANCA_S)

soggi *i*: *guođi-n* (GOAHTI_S)

soggi *u*: *dálu-in* (DÁLLU_S)

Bárahisstávvalmáttá:

márkani-n (MÁRKAN_S)

Kontrakšuvdnamáttá:

olbmu-in (OLMMOŠ_S)

Tabealla 20: Lok.ml. formatiivvaid juohkáseapmi buolvvaide.

<i>Ill.ol.</i>	<i>Máttaráddjá</i>	<i>Áhkut/Ádját</i>	<i>Váhnemat</i>	<i>Ráves mánát</i>	<i>SD</i>
Bárrastávvala i-máтта	-n	-n	-n	-in -n	-in
Gait eará máddagat	-in	-in	-in	-in	-in

Tabeallas lea sihke dovddaldat ja geažus danne go dát geažus álo laktása mánggaidlogu dovddaldahkii.

Tabealla vuosiha ahte nuoramus buolvvas laktása *in*-suffiksa maid i-máddagiidda, árvideames čállingiela váikkuhusa geažil.

7.2.13 Komitatiiva ovttaidlohku

Sihke Gáivuona suopmanis ja čállingielas leat komitatiivva ovttaidlogu ja lokatiiva mánggaidlogu hámit homonymat. Morfologalaš proseassat leat seammáláganat muhto *i*-formatiiva mii lokatiivvas realisere mánggaidlogu, gullá fas komitatiivva kásusgehčosii. Proseassat leat čállingielas dákkárat:

Bárrastávvalmátta: Dássemolsašuddan III : II, dahje II : I. Geažus: *-in*.

Vejolaš diftonganjuolgan.

Bárahisstávvalmátta: Dássemolsašuddan I : II, dahje II : III. Geažus: *-in*.

Vokálaravda *i*. Soggi rievddada dávjá *i* : *á*, ja álo *u* : *o*. Loahppakonsonánta rievdá ravdakonsonántan dahje ravdakonsonánta ihtá jus ii leat loahppakonsonánta.

Kontrakšuvdnamátta: Dássemolsašuddan I : III dahje II : III. Geažus: *-in*. Vejolaš loahppakonsonánta jávká. Soggi rievddada *i* : *á* ja *u* : *o*. Vokálaguovddáža vejolaš diftonga njuolga.

Inf. 12, Dálošvákis eret, geavaha *ina*-gehčosa:

Ja kiikarin ii lean lohpi geahččat. Ii guovlat kiikarin, Mis lei .. manain stivravissui dasto ja válddin kiikara, galggain guovlat deinna kiikarina, muh.. De mii oačču in vaššelskoahhta vel dallege.

Dát geažus dihtto dušše oktii olles materiálas vaikko informánta dadjá seammá leksema mángii ja maid eará bárahisstávvalsubstantiivvaid komitatiivva ovttaidlogus. Dan dihte in

váldde dan mielde tabellii. Miellagiddevaš lea goitge oaidnit ahte informánta geavaha *-ina* ovttas čujuheaddji pronomeniin, *deinna kiikarina*, mii árvideames lea lunddolaš variánta távttá dihte.

Nesheima čállá báráhisstávvalmáddagiid birra ahte Olmmáivákkis gávdno *-n*: *oahppásin*. Ivguvuona oarjjabealde ja Omasvuonas leat dákkár formatiivvat: *-n*, *-in* ja *-ina*. Gárasavvonis lea sihke *-in* ja *-ina*. (Nesheim 1962:345).

Materiálas gávdno maid dákkár dáhpáhus:

Juo, de lohká Boares-Áslagain dan ahte gal do su veahkehit gal jormoreh mu gal so galggah dunje buori báلكká máksit..
(...) biellu golbma lei ihkku ja de vuosšastii uhcagievnnázin gáfi (...) (Inf. 8)

Informánttas gullo oktii sátnehápmi *Áslagain* mii lea báráhisstávvalmáttá mas vokálaravda *a* lea bisson, iige rievdan nugo standárdagielas. Seammá informánttas rievdá vokálaravda gait eará sojahemiin standárdagiela mielde. Árvvoštallen dan mearrasámegiela bázahussan, danne go maid Gálláfierdasuopmanis bisui vokálaravda komitatiivva ovttaidlogus. Muhto dat bisui gait eará sojahemiin main sihke standárdagielas ja Gáivuonagielas rievdá *a : i*, nugo *nissonain* kom.ol, *nissonaid* akk.ml, *nissonain* lok.ml. (Qvigstad 1925:23).

Eanet jáhkehahti lea ahte dáhpáhus gullá nama vejolaš fonotávttáide. Guovdageinnu suopmanis leat dán namas guokte táktavejolašvuoda mat addet dákkár sátnehámiid komitatiivvas:

Áslagain ~ Áslagiin

Eará ovdamearkkat materiálas:

Dálvit dah borre dasto dei fastin deinna suvramilkkin. (Inf. 2)
(...) muh so galggai ovtta geardde vel sárdnut Jievvarin. (Inf. 4)
(...) dei mii gal borain diehttigi burin váimmuin. (Inf. 5)
Nuorain leat nu olu fálddagat (...) (Inf. 19)

Materiála vuosiha ahte Gáivuonas proseassat leat buori muddui seammáláganat go čállingielas. Soggi ii rievddat jus lea *u*, geahča Kap. 7.2.3. Vokálaguovddáža diftonga juogo njuolga dahje loktana, geahča Kap. 7.2.1. Formativvat leat *-n* dahje *-in*. Danne go lea homonymiija lokatiivva mánggaidlogu hámiin, de čujuhan tabellii 22.

Komitatiivva ovttaidlogu geažus lea lullisámegielaš *-ine/-inie*, buot eará sámegielaš *-in/-jn*. Eanaš sámegielaš vuodul sáhttit rekonstrueret VS **-jnē*, seammá go VS ines.ml. mii vuosiha ahte oktiigahččan dáhpáhuvai árrat. Muhto go dálá sámegielaš buohtastahtta *eallu*-sáni kom.ol. ja ines.ml. hámiid, de oaidnit ahte julevsámegielaš eai leat leamaš seammálágan vuolggahámit:

Tabealla 21: Ines.ml. ja kom.ol. hámit davvisámegielaš ja julevsámegielaš.

	JS	DS	VS
ines.ml.	<i>ælojn</i>	<i>ealuin</i>	<i>*-jnē</i>
kom.ol.		<i>ealuin</i>	<i>*-jnē</i>
kom.ol.	<i>elujn</i>		<i>*-jnē</i>

Ines.ml. nuppi stávvala vokála lea *-o*, ja vokálaš historjá vuosiha ahte 3. stávvala vokála lea leamaš guhkki, **-ē*. Kom.ol. nuppi stávvala vokála lea *-u*, ja metafoniija dihte njuolga vuosttaš stávvala diftonga. Vokálaš historjja mielde 3. stávvala vokála lea leamaš oanehaš, **e*. (Korhonen 1981:102). Anársámegielaš lea seammá fenomena. Dát mearkkaša ahte vuoddsámegielaš leat leamaš guokte variántta: **-jnē* ja **-jnē*. Komitatiivva gehčosa historjjálaš duogaš sáhtta leat leamaš adjektiivasuorggis **-j-* + ess. **-na/nä* (Korhonen 1981:225).

7.2.14 Komitatiivva mánggaidlohku

Čállingielas komitatiivva mánggaidlohku hábmejuvvo čuovvovaš proseassaiguin:

Bárrastávvalmáttá: Dássemolsašuddan III : II, dahje II : I. Dovddaldat: *-i-* Geažus: *-guin*.
Vejolaš diftonga njuolga.

Bárahisstávvalmáttá: Dássemolsašuddan I : II, dahje II : III. Dovddaldat: *-i-* Geažus: *-guin*.
Vokálaravda *i*. Soggi rievddada dávjá *i* : *á*, ja álo *u* : *o*. Loahppakonsonánta rievda ravdakonsonántan dahje ravdakonsonánta ihtá jus ii leat loahppakonsonánta.

Kontrakšuvdnamáttá: Dássemolsašuddan I : III dahje II : III. Dovddaldat: *-i-* Geažus: *-guin*.
Vejolaš loahppakonsonánta jávká. Soggi rievddada *i* : *á* ja *u* : *o*. Vokálaguovddáža vejolaš diftonga njuolga.

Gáivuonas soggi ii rievddat jus lea *u*, geahča Kap. 7.2.3. Vokálaguovddáža vejolaš diftonga juogo njuolgá dahje loktana, geahča Kap. 7.2.1. Formatiivvat leat earáláganat go čállingielas. Ovdamearkkat materiálas:

Bárrastávvalmáttá:

soggi *a*: *hestta-iguin, hestta-iguoime* (HEASTAS),

čivgga-iguoime, čivgga-iguoim (ČIVGAS)

soggi *i*: *firpmi-iguoimi, firpmi-iguoime* (FIERBMIS), *guli-iguin* (GUOLLIS)

soggi *u*: *ealu-iguin* (EALLUS)

Bárahisstávvalmáttá:

njealjhi-iguoime (NJEALJIS)

Kontrakšuvdnamáttá:

lábbá-iguoime (LÁPPIS)

Formatiivvat leat dákkárat:

-guoimi, -guoime, -guime, -guoim, -guin

Dás leat ovdamearkkat maid lean viežžan materiálas:

Dat lávejedje lonuhit fáhcaiguoimi ja ránuiguoime ja dákkáriiguoime. (Inf. 5)

Da mo in leat gullan jávrrin ahte doppe leat bivdán firpmiiguoim, muhte Gávuotna, (...) Ja iešge leamaš mielde bivdime sallitfirpmiiguoime ja dorskefirpmiiguoime iissa vuolde. (Inf. 9)

QLES-materiálas leat dákkár sátnehámit:

manaitguoime (MÁNNÁS), *čivgaitguoim* (ČIVGAS)

Inf. 1 gullá seammá bulvii ja sus leat sátnehámit nugo: *šøittaiguoimi* (ŠØITAS),

dálloduolliiguoimi (DÁLLODOALLIS), *sohkkanuohttiiguoimi* (SOHKKANUOHTTIS). Mun

árvoštalan ahte mánggaidlogudovddaldat -t- QLES-materiálas gullá Qvigstada

čállinvuohkáii, erenoamážit danne go sus lea álo akk/gen.ml. -it, maid dalle go árvideames ii leat gullon go -j (gč. Kap. 7.2.8).

Go lean analiseren, de in leat nagodan gávdnat ahte formatiivvaid juohkáseapmi čuovošii makkárge njuolggadusaid. Materiálain orru ahte gait formatiivvat sáhttet laktásit gaitlágan máddagiidda, maid pronomeniidda, nugo *minguoime, dinguoime, nuppiiguoime*. Čuovvovaš

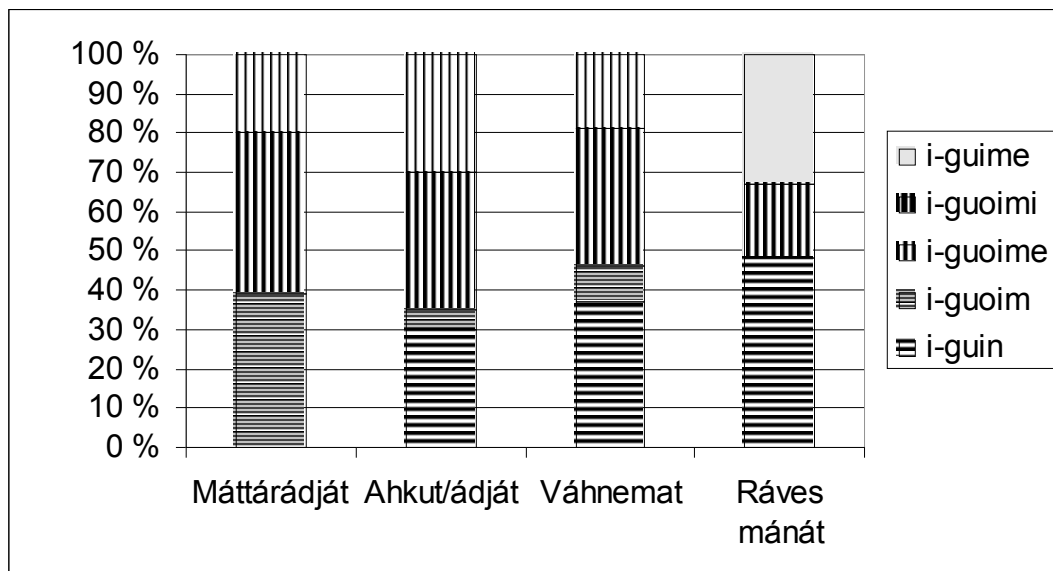
tabeallas lean dattetge dušše váldán mielde formatiivvaid mat laktásit substantiivvaide, muhto lean logahallan formatiivvaid mat gullet sihke bárrastávval-, bárahisstávval- ja kontrakšuvdnamáddagiidda.

Tabealla 22: Kom.ml. formatiivvaid juohkáseapmi buolvvaide ja báikkiide.

Báiki	Máttarádját	Áhkut/ádját	Váhnemat	Ráves mánát	SD
Dálošvággi	----	3 informántta: -igoimi 61 % -igoime 6 % -iguin 33 %	1 informántta: -iguin		
Biertavárri	2 informántta: -igoimi 12 % -igoime 25 % -igoim 63 %	3 informántta: -igoimi 38 % -igoime 51 % -igoim 3 % -iguin 8 %	4 informántta: -igoimi 38 % -igoime 33 % -igoim 17 % -iguin 12%		
Olmmaivággi	3 informántta -igoimi 26 % -igoime 52 % -igoim 22 %	5 informántta: -igoimi 6 % -igoime 43 % -igoim 9 % -iguin 42 %	3 informántta: -igoime 50 % -iguin 50 %		
Ollis Gáivuotna	5 informántta: -igoimi 20 % -igoime 41 % -igoim 39 %	11 informántta: -igoimi 30 % -igoime 35 % -igoim 5 % -iguin 30 %	8 informántta: -igoimi 19 % -igoime 35 % -igoim 9 % -iguin 37 %	6 informántta: -igoime 33 % -igoime 19 % -iguin 48 %	-iguin

Tabeallas lea sihke dovddaldat ja geažus danne go dát geažus álo laktása mánggaidlogu dovddaldahkii.

Govus 7: Kom.ml. formatiivvaid juohkáseapmi buolvvaide.

Tabealla ja govus vuosihit ahte gehčosis leat mánga variántta. Dálá čállingiela -iguin ihtá materiálas áhkuid/ádjáid buolvvas ja frekveansa lea veháš lassánan nuoramus bulvii. -igoim

ja *-iguoimi* formatiivvat eai dihtto šat nuoramus buolvvain. Daid sadjái lea ihtán ođđa formatiiva *-iguime*.

Ollu variánttat vuosihit ahte giella lea rievdamme. Dán oktavuodas lea sáhka grammatihkaliseremis - ovddeš postposišuvdna laktása substantiivii ja šaddá suffiksan. Nuoramus buolvvas leat unnit variánttat danne go hápmi lea muhtun muddui stabiliserejuvvon suffiksan. Nu mii sáhttit árvalit GUOIBMI_S lea grammatikaliseren:

ealuj guoibmi > *ealuj guoime* > *ealuj guoim* > *ealuiguin*

Lea lunddolaš jearrat lešgo Gáivuona *iguin*-formatiiva boadus báikkálaš gárggiideamis vai innovašuvdna mii lea leavvan siseatnamis mearragáddái? *iguoim*-formatiiva lea gárggiideami nubbi mañimuš ceahkki, ja dat lea dábáleamos máttarádjá buolvvas. Dan mañnil dat jávkagoahdá, ja nuoramus buolvvas ii gávdno šat. Govvosis mii oaidnit ahte *iguoim*- ja *iguin*-formatiivvat dahket ovttas sullii seammá stuora oasi formatiivvain juohke buolvvas. *iguoim*-formatiiva lea mañimuš geážus Gáivuona suopmanis mas lea *m*-jietna sáni loahpas, ja leamaš oalle garra giellasiskkildas deaddu oazžut *m* reduserejuvvot *n*-an. Danne dulkon bohtosiid nu ahte lea leamaš báikkálaš gárggiideapmi parallealla dasa mii lea dáhpáhuvvan siseatnamis. Muhto eahpitkeahttá lea oktavuoha siseatnama suopmaniiguin nannen dán tendeanssa.

Nuoramus buolvva *iguime*-formatiiva lea fas gáiddusassimilašuvnna boadus go formatiivva soggi *e* lea dagahan ahte diftonga njuolgá seammáládje go eará osiin gielas. Mearkkašahti lea go nuoramus buolvvas lea ođđa variánta ihtán ja sajáiduvvan nu nannosit dan sajis go ahte čállingiela variánta vuoitášii eanet.

Materiálas gávdnojit dákkár cealkagat ovtta boarráseamos informánttas (Inf. 2):

Ja bálgát ledjege dalle go mo ledjen, álgen muitit, eai dat leange boahit deiguin, beassange geasseáiggi gosage boahit. Skearruiguin ii sáhtán vuodjit dan austabeali, ii dat beassan diehke Ruođu rádjái skearrui. Do veastabeali juo gal dat besse go garve, dat besse vuodjit Áhkkávákki rádjái skearrui. (...) Nu ahte dalle eai lean skearruh, eai dalle sáhtán skearruiguin vuodjit.

Dás oaidnit ahte *skearrui* gen.ml. adnojuvvo komitatiivva doaimmain, ja nu sáhtá gait sámigielain. Julevsámegielas adnojuvvo dušše gen.ml. hápmi komitatiivva mañggaidlogu

sajis (Sammallahti 1998:70). Dát vuosiha ahte komitatiivva mánggaidlogu geažus ii leat nu boaris dálá hámis.

Nubbi ovdamearka materiálas lea: *olbmaidisguoime* (OLMMÁIS) (Inf. C4), mas lea oamastangeažus *-is*. Oamastansojaheamis vuhtto ahte kom.ml.-geažus lea odđasat go eará kásusgehčosat. Geažus boahdá easkka persovdnagehčosa maŋŋil, iige ovdal, nugo komitatiivva ovttaidlogu ja eará kásusgehčosat dahket. Bajábeale leksemas lea komitatiiva ovttaidlogus SG *olbmáinis*. Gálláfierdasuopmanis lea kom.ml. sátnehámit nugo: *biftsaidguoim* ja *oappasaidamguoim* ja maid dákkár fenomena go: *akkai ja manaiguim* (Qvigstad 1925:30-34). Buohtástahán ovttaidlogu ja mánggaidlogu hámiid:

olbmá - in - is - kom.ol. SD

olbmáid - is - guin - kom.ml.

áhkáin ja mánáin - kom.ol. SD

akka-i ja mana-iguim - kom.ml. (Gálláfierdda suopmana mielde)

Komitatiivva geažus lea vuolláisárgojuvvon. Dát vuosiha ahte kom.ml.-geažus lea laktásan enklitihkalaš partihkkalin, iige leat velge doaimma formatiiva nugo kom.ol.-geažus doaibmá.

7.2.15 Essiiva

Čállingielas essiiva hábmejuvvo čuovvovaš proseassaiguin:

Bárrastávvalmáttá: Konsonántaguovddáš lea gievrras dásis. Geažus: *-n*.

Bárahisstávvalmáttá: Konsonántaguovddáš lea geahnohis dásis. Geažus: *-n*.

Vokálaravda *i* lasihuvvo jus máddaga loahpas lea konsonánta.

Kontrakšuvdnamáttá: Konsonántaguovddáš lea geahnohis dásis. Geažus: *-n*.

Vokálaravda *i* lasihuvvo.

Gáivuona materiálas gávdnojit ee. dákkár ovdamearkkat:

(...) mivkkiseamusin náhki maid gohčodit riehttin. (Inf. 13)

Mii vuoššain málisin. (Inf. 3)

(...) *biertnanáhki da bruhkejedje bivttasin meit.* (Inf. 8)

Mii bruhkiin sávzzanáhki biktasin. (Inf. 28)

Sii gohčodedje báikki Gohteluobbalin. (Inf. 21)

Bárrastávvalmáttá:

soggi *a*: *eksirsa-n* (EKSIRSAS)

soggi *i*: *riehtti-n* (RIEHTTIS)

soggi *u*: *girku-n* (GIRKUS)

Bárahisstávvalmáttá:

mális-in (MÁLIS) *bivttas-in*, *biktas-in* (BIVTTAS)

beana-n, *beatnag-in* (BEANAS) *gearpmaš-en* (GEARPMAŠ)

Kontrakšuvdnamáttá:

hyrolmmáj-in (HYROLMMÁIS), *bálgá-n* (BÁLGGIS)

Essiiva hábmejuvvo bárrastávval- ja kontrakšuvdnamáddagis seammá proseassaiguin go čállingielas, muhto bárahisstávvalmáddagis leat guokte vejolašvuoda:

I. Konsonántaguovddáš lea geahnohis dásis. Geažus: *-n*. Vokálaravda *i* dahje *e* jus máddaga loahpas lea konsonánta.

II. Konsonántaguovddáš lea gievrras dásis. Geažus: *-n*. Vokálaravda *i*. Vejolaččat rievddada soggi *i* : *á*. Loahppakonsonánta rievdá ravdakonsonántan dahje ravdakonsonánta ihtá jus ii leat loahppakonsonánta.

Boarráseamos buolvvaid materiálas eai leat nu galle dáhpáhusa. Gáit ovdamearkkat máttarádjá buolvvas leat QLES-materiálas. Dain leat guokte vejolaš vokálaravdda, *i* ja *e*, ja mun lean dás váldán mielde maid adjektiiuvvaid vai leat eanet materiálaid mainna sáhtán ohcat variánttaid minstara:

Inf. C1: *sæw'njaden*, *čuowgaden*

Inf. C2: *stuorisen*, *riggisin*, *gærbmašen*

Inf. C4: *sæwdnjadin*

NN⁹: *bivttasin*

Ovdamearkkain soggi ii oro váikkuheamen vokálaravdii.

---

⁹ Informántta namma váilo. Merkejuvvon: "Kåfjord 1880".

Tabealla 23: Bárahisstávvalmáddaga essiivaproseassaid juohkáseapmi buolvvaide ja báikkiide.

<i>Báiki</i>	<i>Máttarádját</i>	<i>Áhkut/ádját</i>	<i>Váhnemat</i>	<i>Ráves mánát</i>	<i>SD</i>
Dálošvággi	----	----	1 informántta: – <i>-in</i>		
Biertavárri	2 informántta: – <i>-en</i> 50 % – <i>-in</i> 50 %	----	4 informántta: – <i>-in</i> 50 % + <i>-in</i> 50 %		
Olmmaivággi	2 informántta: – <i>-en</i> 50 % – <i>-in</i> 50 %	2 informántta: – <i>-in</i>	2 informántta – <i>-in</i>		
Ollis Gáivuotna	4 informántta: – <i>-en</i> 50 % – <i>-in</i> 50 %	2 informántta: – <i>-in</i>	7 informántta: – <i>-in</i> 71 % + <i>-in</i> 29 %	3 informántta – <i>-in</i> 67 % + <i>-in</i> 33 %	– <i>-in</i>

+ : gievrras dássi – : geahnohis dássi. Vokálaravda lea ruođuid siste.

Tabealla vuosiha bárahisstávvalmáddaga vejolaš formatiivvaid juohkáseami. Dušše máttarádjáin lea vokálaravda *e*. Áhkuid/ádjáid buolvvaid jietnabáttiin dušše guokte informántta geavaheaba bárahisstávval substantiivva essiivva hámis. Goappašagat leaba Olmmaivákkis eret, ja mátta lea geahnohis dásis. Váhnenuolvvas guovtti informánttas lea bárahisstávvalmáttá gievrras dásis. Soai gullaba Biertavárreguvlui.

Ráves mánáin leat dáhpáhusat golmma informánttas. Sii leat gaikkat Olmmaivákkis eret. Guovttis dan golbmasis geavaheaba goappášiid variánttaid.

Tabeallas boahdá ovdan ahte Gáivuonas leat guokte variántta, ja hápmi mii lea seammálágan go čállingielas, lea leamaš dábbáleamos dan njealji buolvvas. Tabeallas orru ahte variánta mas lea gievrras dássi ii leat boarráseamos hápmi Gáivuonas, muhto go ii leat doarvái materiálat dan ektui, de in duostta bidjat deattu dasa.

Nesheima mielde lea Gáivuonas earuhus báikkis báikái. Bárahisstávvalmáddagiid suffiksa lea *-in*, muhto Olmmaivákkis mátta lea geahnohis dásis, nugo *málsin*, *oahpsin*, muhto Dálošvákkis fas gievrras dásis, nugo: *beatnagin* ja *mállásin*. (Nesheim 1962:345). Nesheim čujuha dušše ovttá Dálošvákki informántii nu ahte lea váttis árvvoštallat man dábbálaš dát variánta lei doppe. Su informántta lea mielde materiálas, muhto báttis sus eai leat essiivva bárahisstávvalmáttadáhpáhusat.

Nesheima čállá ahte Ivguvuona oarjjabealde lea bárahisstávvalmáddaga suffiksa *-in*, muhto Moskavuonas fas *-e*, nugo *gamase, malise* (Nesheim 1962:345). Sihke Guovdageainnu ja Gárasavvona suopmaniin leat seammá hámit go čállingielas.

Korhonen ja Sammallahti mielde lea bárahisstávvalmáttá vuodđosámegielas leamaš álgoálggus gievrras dásis, muhto dat lea rievdan analogiija bokte. Korhonen oaivvilda ahte lea bárrastávvalmáddagiid analogiija (1981:228). Sammallahti čujuha fas bárahisstávval máddagiidda dássemolsašuddama haga (1998: 68).

Danne go giellahistorjá vuosiha ahte hápmi mas lea gievrras dássi lea boarrásat hápmi, de sáhtta dulkot ahte dát hápmi muhtun muddui lea seilon Gáivuona gielas. Hápmi lea seilon maid eará suopmaniin, nugo Kárášjogas ja Deanus.

7.3 Pronomeniid *n*-apokope

Dábálaš iešvuohta materiálas lea ahte persovdna ja čujuheaddji pronomeniin leat variašuvnnat loahppa *n*-ain ja *n* haga. Mun lean geahččan fenomena dárkileappot gávdnan dihte makkár proseassain lea sáhka, ja lean gávdnan dákkár variánttaid:

- persovdnapronomena nom.ol.1.p.: *mun, mon, mo*, (SD *mun*)
- persovdnapronomena akk/gen.ol.1.p.: *mun, mu*, (SD *mu*)
- čujuheaddjipronomena akk/gen.ol.: *dam, dan, da* (SD *dan*)

Lean guorahallan minstara man mielde loahppa *-n* variere dan golmma pronomenkategorijas. Joatkkaskuvlla oahppogirjjis čilgejuvvo ahte Gáivuonsuopmanii gullet maid persovdnapronomenat nom.ml. mas lea loahppakonsonánta *-n*, nugo *min* (Palismaa & Eira 2001:58), muhto dakkárat eai gávdnno ollenge mu materiálas eaige QLES-materiálas.

7.3.1 Persovdnapronomenat nominatiivva ovttaidlogus

Nesheima čállá persovdnapronomeniid birra ahte sihke Moskavuonas ja Ivgus leat duppalhámit nominatiivva ovttaidlogus: *mo ~ mon, do ~ don, so ~ son*. Mánngaidlogus son

lea dušše gávdnan hámiid *-n* haga. Son ii čilge minstara. (Nesheim 1962: 347). Eira čállá ahte ollis Gáivuonas dadjet *mo, do, so* (Eira 2003:98).

Mun guorahallen govt persovdnapronomena nom.ol. geavahuvvo dán barggu materiálas.

Vuos guorahallen boarráseamos buolvva. Dás lea ovdamearkkat (Inf. 1):

Dah lei vuosttaš mášiidna maid mon oidnen.

(...) jus mon in leat siiddan.

Da gaskka go mo lean dáppil (...) De mo bohten siidi (...)

Dán informánttas apokope lea jietnabirrasis gitta. Loahppa *-n* jávká go mañit sátni álgá konsonánttain, inge gávdnan spiehkastagaid das.

QLES-informánttat čuvvot muhtun muddui seammá minstara, muhto leat variašuvnnat.

Inf. C2, riegádan 1856, Ruollaluovttas eret, jietnada *-n* maid dalle go čuovvovaš sátni álgá konsonánttain:

Mait don sidat ad'det (...). Mon sidalin (...). (...), iige son diettan (...)

(QLES III:194)

Muhto seammá informánttas leat maid dákkár variašuvnnat:

Do galgat (...) (QLES III:194)

Váhnenbuolvva materiálas ii gávdno loahppa *-n* persovdnapronomeniid nominatiivahámis. Sis gullo: *mo, do, so* beroškeahttä jietnabirrasis:

Dan mo in muite. (Inf. 19)

Sáhttit govvidit giellanuppástuvvama dainna lágiin:

$$\left. \begin{array}{l} mon, don, son > \begin{array}{l} mon, son, son // \_ V / \#\# \\ mo, do, so // \_ K \end{array} \end{array} \right\} mo, do, so$$

Apokope lei vuos jietnabirrasis gitta. Mañimuš ceahkis lea apokope čadahuvvon ollásit.

Tabealla 24 vuosihá apokope juohkáseami buolvvaide ja báikkiide. Vai buorebut sáhtán vuosihit gárggiideami, de lean juohkán áhkuid/ádjáid buolvva guovtti sadjái. Áhkut/ádját 1 leat riegádan 1880-1900, áhkut/ádját 2 leat riegádan 1901-1914.

Tabella 24: Pers.pron. 1.p. nom.ol. Juohkáseapmi báikkiide ja buolvvaide.

Jietna- biras	// _ ##			// _ V			// _ K		
	Olmái- vággi	Bierta- várri	Dálos- vággi	Olmái- vággi	Bierta- várri	Dálos- vággi	Olmái- vággi	Bierta- várri	Dálos- vággi
Báiki									
Máttár- ádjat	<i>mon</i>	-	-	<i>mon</i>	<i>mon ~ mo</i>	<i>mon ~ mo</i>	<i>mon ~ mo ~ (mun)</i>	<i>mon ~ mo</i>	<i>mon ~ mo</i>
Áhkut/ ádját 1	<i>mon ~ mo ~ (mun)</i>	<i>mo</i>	<i>mon</i>	<i>mon ~ mo</i>	<i>mon ~ mo</i>	<i>mon</i>	<i>mo ~ (mun)</i>	<i>mo</i>	<i>mo</i>
Áhkut/ ádját 2	<i>mo</i>	<i>mo</i>	<i>mon ~ mo</i>	<i>mo</i>	<i>mo</i>	<i>mon</i>	<i>mo</i>	<i>mo</i>	<i>mo</i>
Váhne- mat	<i>mo</i>	<i>mo</i>	-	<i>mo ~ (mon)</i>	<i>mo</i>	<i>mo</i>	<i>mo ~ (mon)</i>	<i>mo ~ (mun)</i>	<i>mo</i>
Ráves mánát	<i>mun ~ mon ~ mo</i>	<i>mo</i>	-	<i>mun ~ mon ~ mo</i>	-	<i>mo</i>	<i>mun ~ mon ~ mo</i>	<i>mon ~ mo</i>	<i>mo</i>

Ruoduid siste leat sánehámit mat leat hui hárvve dan buolvvas/báikkis.

Tabella vuosiha ahte máttarádjá buolvvas lea eanemusat *mon*. Váhnenbuolvvas dát hápmi ii bálljo gullo, go sin hápmi lea *mo*. Nuoramus buolvvas ihtá fas *mon*, ja maid *mun*, mii lea seammá go čállingielas.

Mun lean geahččan lagabut daid informánttaid geain leat variašuvnnat seammá jietnabirrasis, inge gávna makkárgge minstariid dain. Dákkár variašuvnnat ledje omd. Inf. 2:

Ja eanet mon in muite dan... skuvlla birra mitalit.
Ja Finnamárkkus mon in muite man olu mo doppe lean johtán.
Doppe lea nu olu mo ii sáhte oppa mitalit (...)
Ja leavssu mo in lohkan báhppii (...)
(...), mo in leat tienen (...)
de mo uožžun báhpas
(...) mo orron nuppi beaivvi (...)

Dulkon informántta variašuvnnaid giela nuppástuvvanproseassa vuosttaš ceahkkin. Ođđa hápmi ihtá árbevirolaš hámi báldii, ja ovttá olbmoss leat eanet variánttat.

7.3.2 Persovdnapronomenat akkusatiivva/genetiivva ovttaidlogus

Dolin lei akkusatiiva geažus *-m* ja genetiivva geažus *-n* sihke substantiivvain ja pronomeniin, gč. Kap. 7.2.7. Loahppa *-m* lea reduserejuvvon ja šaddan *-n*. Dálá čállingielas lea loahppa *n* jávkan, muhto jietna gullo materiálas.

Guorahallen makkár variánttat gávdnojit boarráseamos buolvvas. Gávdnen ahte ii lean earuhus akkusatiivva ja genetiivva gaskkas. Dás leat ovdamearkkat máttarádjáin:

*Mun áhčči dah lea maiddái leamaš čadah áiggi bivdin.
(...) goappaš mu gieđaide. (Inf. 1)*

Informánttas dáhpáhuvvá apokope go čuovvovaš sátni álgá konsonánttain. QLES-informánttain lea seammá tendeansa go Inf. 1. Omd. Inf C1 r. 1855 Olmmáivákkis (QLES III:18). Su informánttain gávdno maid ovdamearka das ahte loahppa *-n* lea seilon cealkaga loahpas:

aigok goddit sun. (Inf. C2, QLES III:34)

ja nuppi informánttas lea loahppa *-n* maid dalle go čuovvovaš sátni álgá konsonánttain:

So gæssa dun bajas, jus don sidat. (Inf. C3, QLES III:76)

sun bier'gasat (Inf. C3, QLES III:132)

Eira čállá ahte su materiálas genetiivahámi mearka *-n* gullo guovtti gilis, Dálošvákkis ja Olmmáivákkis (Eira 2003:85č). Nesheim čállá ahte ollis Ivgus lea akk/gen. loahppa *-n* dávjá seilon. Vaikko hámit *n*-ain leat erenoamážit ovddabeal vokáleid, ja hámit *-n* haga ovddabeal konsonánttaid, de ii leat makkárge čavges njuolggadusaid. (Nesheim:1962).

Materiálas orru dattetge ahte ovttá ceahkis lea leamaš dákkár čavga njuolggadus. Nu lea gárggiideapmi dáhpáhuvvan:

$$\left. \begin{array}{l} \text{mun, dun, sun} > \left. \begin{array}{l} \text{mun, dun, sun // \_ V / \#} \\ \text{mu, du, su // \_ K} \end{array} \right\} \text{mu, du, su} \end{array} \right.$$

Gaskaceahkis lea apokope leamaš čadnon jietnabirrasii. Mañimuš ceahkis apokope lea čadahuvvon ollásit.

Tabella 25 vuosihá dán minstara juohkáseami buolvvaide ja báikkiide. Vai gárggideapmi galgá boahit buorebut ovdan, de lean juohkán áhkuid/ádjáid buolvva guovtti sadjái.

Áhkut/ádját 1 leat riegeádan 1880-1900, áhkut/ádját 2 leat riegeádan 1901-1914. Materiálas eai leat nu galle dáhpáhusa main lea pronomen cealkaga loahpas, nu ahte in leat váldán dan vejolašvuoda mielde.

Tabella 25: Pers.pron. 1. p. akk/gen.ol. juohkáseapmi báikkiide ja buolvvaide.

<i>Jietnabiras</i>	// _ V			// _ K		
<i>Báiki</i>	Olmái- vággi	Biertavárri	Dáloš- vággi	Olmái- vággi	Biertavárri	Dáloš- vággi
<i>Máttarádjat</i>	<i>mun</i>	<i>mun ~ mu</i>	<i>mun</i>	<i>mun ~ mu</i>	<i>mun ~ mu</i>	<i>mun ~ mu</i>
<i>Áhkut/ ádját 1</i>	<i>mun ~ mu</i>	<i>mun ~ mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>
<i>Áhkut/ ádját 2</i>	<i>(mun) ~ mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>
<i>Váhnemat</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>
<i>Ráves mánát</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>	<i>mu</i>

Ruoduid siste leat sátnehámit mat materiálas leat hui hárvve nuppi sátnehámi ektui.

Tabella vuosiha ahte apokope lei álggahuvvon máttarádjáid buolvvas ja čadahuvvui measta ollásit áhkuid/ádjáid buolvvas.

7.3.3 Čujuheaddjipronomen akkusatiivva/genetiivva ovttaidlogus

Dálá čállingiela mielde čujuheaddji pronomen *dat* akk/gen.ol.-hápmi lea *dan*. Muhto mu materiálas gávdnojit sihke *dam*, *dan* ja *da*. Ovdamearkkat materiálas:

Vuowde sudnji dam bađi, mi ieš duol'da. (Inf. C2, QLES III:358)

(...)mii diehtit dan ahte dohko mii mannat. Muhte da mii eain dieđe goassege ahte boahitgo doppe olggos heakkas (Inf. 12)

Mo šadden bajás da áiggis go mii eain galgan oahppat sámigiela. (Inf. 25)

Mo jáhkán aht' golai meid da guvlui ahte ... (Inf. 25)

Akkusatiivva ovttaidlogu geažus lea leamaš *-m* mii lea reduserejuvvon *-n-an*. (gč. Kap. 7.2.7).

Dálá čállingielas lea *-n* jávkan apokope bokte, muhto gaskaceahkis lea apokope leamaš čadnon jietnabirrasii. Sáhttit govvedit gárggiideami ná:

$$dam > dan > \left. \begin{array}{l} dan // \_ V / \#\# \\ da // \_ K \end{array} \right\} da$$

Mun lean guorahallan materiála ja juohkán dáhpáhusaid buolvvaid ja báikkiid mielde. Lean juohkán áhkuid/ádjáid-buolvva guovtti sadjái. Áhkut/ádját 1 leat riegeadan 1880-1900, áhkut/ádját 2 fas 1901-1914.

Tabella 26: Čuj.pron. akk/gen.ol.-hámiid juohkáseapmi buolvvaide.

Jietna- biras	// _ ##			// _ V			// _ K		
	Olmái- vággi	Bierta- várri	Dálos- vággi	Olmái- vággi	Bierta- várri	Dálos- vággi	Olmái- vággi	Bierta- várri	Dálos- vággi
Báiki									
Máttár- ádját	<i>dan</i> <i>dam</i>	<i>dan</i>	<i>dan</i>	<i>dan</i>	<i>dan</i>	<i>dan</i> <i>dam</i>	<i>dan ~</i> <i>dam ~ da</i>	<i>dan ~</i> <i>dam ~ da</i>	<i>dan ~</i> <i>dam</i>
Áhkut/ ádját 1	<i>dan</i>	<i>dan</i>	<i>dan</i>	<i>dan</i>	<i>dan</i>	<i>dan</i>	<i>dan ~ da</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
Áhkut/ ádját 2	<i>dan</i>	<i>dan</i>	-	<i>dan</i>	<i>dan ~</i> <i>(da)</i>	-	<i>da</i>	<i>da</i>	<i>da</i>
Váhne- mat	<i>da</i>	<i>dan</i>	-	-	<i>dan</i>	-	<i>da ~</i> <i>(dan)</i>	<i>da ~</i> <i>(dan)</i>	-
Ráves mánát	<i>dan</i>	-	-	<i>dan</i>	<i>dan ~</i> <i>da</i>	-	<i>dan</i>	<i>dan ~ da</i>	<i>da</i>

Tabella vuosiha ahte apokope álggahuvvui máttarádjáid buolvvas, muhto ádjánii gitta váhnenbulvii ovdalگو lei čadahuvvon goasi ollásit. Nuoramus buolvvas álgá dološ *dan*-hápmi vuoitit, jáhkkimis čállingiela váikkuhusa dihte.

7.3.4 Pronomeniid apokope - čoačkkáigeassu

N-apokope lea fenomena mii lea dáhpáhuvvan mángga sátneluohkás. Nugo boahdá ovdan ovddeš kapihttaliin, de lea apokope dáhpáhuvvan vuos substantiivvain, ja de sihke persovdnapronomeniin ja čujuheadjipronomeniin. Maid jearranpronomeniin ja biehttanvearbbain lea seammásullasaš fenomena. Dás leat ovddamearkkat materiálas:

Ja Finnamárkkus mon in muiite man olu mo doppe lean johtán. (Inf. 2)

Ja doppe lei vel nubbi ma namma lei Pedar. (Inf. 8)

Ma guhkki so lei doppe, da mo in muiite, (Inf. 19)

Ii mo jáhke da lei badjel (...) (Inf. 19)

(...) mei mo in lean goassege gullan ovdal. (Inf. 19)

Dat dadje dah rávvásat, mii eain sáhte dan. (Inf. 19)

(...) eai mii diedinge čuvvun nu bures mielde (...) (Inf. 19)

Lea dattetge earuhus biehttanvearbbaid ja pronomeniid gaskkas go biehttanvearbbain jávká loahppa *-n* dušše dalle go čuovvovaš sátni álgá labiála konsonánttain.

Jus galgá atnit dan fonologalaš proseassan, de ferte dáhpáhuvvat juohke sátneluohkas, ja nu ii daga. Dat ii dáhpáhuva omd. persovdnapronomeniid máŋggaidlogus:

(...) ja manne viidáseapput vulos da vári ja gudde min dasa. (Inf. 19)

Muhto fonologalaš eavttut leat váikkuhan morfofonologalaš proseassaid gárggiideapmái. Gárggiideami sáhtta juohkit ceškiide:

Tabealla 27: Loahppa -n jávkan-proseassa ceškiid mielde.

	<i>1. ceahkki</i>	<i>2. ceahkki</i>	<i>3. ceahkki</i>
loahppa -n	n	$n > \emptyset // \_ K$ $n / \left\{ \begin{array}{l} \_ V \\ \_ \#\# \end{array} \right.$	$n > \emptyset$

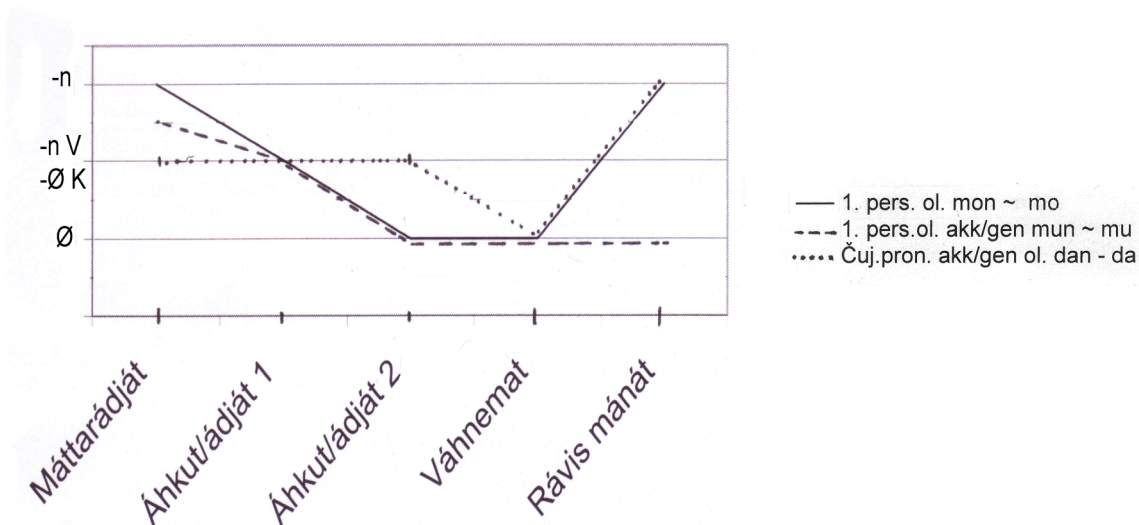
Vaikko proseassat leat seammáláganat, de eai leat dáhpáhuvvat áibbas oktanaga dan golmma kategoriijas. Logut čujuhit bajábeal ceškiide:

Tabealla 28: Loahppa -n jávkan-proseassa buolvvaid mielde.

	<i>1. pers. ol. mon ~ mo</i>	<i>1. pers.ol. akk/gen mun ~ mu</i>	<i>Čujuheaddjipronomen akk/gen ol. dan - da</i>
Máttarádját	1	1 > 2	2
Áhkut/ádját 1	2	2	2
Áhkut/ádját 2	3	3	2
Váhnemat	3	3	3
Ráves mánát	3 > 1	3	3 > 1

Gráfalaččat lea álkit buohtastahttit tendeanssaid:

Govus 8: Golmma kategoriija *n*-apokope-proseassa.

Govus vuosiha ahte leat leamaš seammálágan tendeanssat dan golmma kategoriijas, muhto ovdáneapmi ii leat dáhpáhuvvan áibbas oktanaga. Nuoramus buolvvas vuoitigohtá fas loahppa *-n* guovtti kategoriijas go čállingielas lea *-n*, muhto dat ii dáhpáhuva akk/gen.ol. hámis danne go čállingielas lea vokála loahpas.

7.4 Analiissa čeahkkáigeassu

Otná davvisámi standárdagiella lea boadus mángga gielalaš innovašuvnnain. Vaikko Gáivuonagiella ii spiehkas siseatnansuopmaniin nu olu, de oaidnit ahte siseatnamis leat leamaš innovašuvnnat mat eai leat ollašuvvon Gáivuona gielas. Sammallahti juohká davvisámegiela substantiivvaid absoluhta sojaheami gárggiideami ceškiide (1998: 203-207). Son árvala ahte illatiivagehčosis lea loahppa *-n* juo jávkan PNS2¹⁰-áigodagas, mii lei ovdalگو elatiiva ja inessiiva gahčče oktii Durdnosa suopmaniin, juoga mii dáhpáhuvai 1700-logus (logaldallan). Dán barggu materiálas lea informánttas riegádan 1870-logus velge illatiivva loahppa *-n* bárahisstávvalmáddagiin, mii ferte leat oalle boares iešvuolta mii lea seilon mearrasámegielas. Nubbi boares iešvuolta mii ii leat áibbas seammá boaris, lea komitatiivva mánggaidlogu geažus mas Sammallahti mielde jávkkai diftonga PNS2- ja PNS3¹¹-áigodagaid gaskkas, ovdalگو reduserejuvvui vel eanet dálá davvisámegiela hápmái. Gáivuonas mii gávdnat gait dan golmma áigodaga kom.ml.gehčosiid.

¹⁰ Proto-North-Saami 2

¹¹ Proto-North-Saami 3

Álggahusas jerren govt Gáivuona morfologiija lea rievdan njealji buolvvas ja makkár fámut leat váikkuhan rievdamiidda. Materiálas bohtá ovdan ahte Gáivuona sámegeiella lea leamaš nuppástuvvanproseassas boarráseamos buolvva rájes. Dehálaš fáktorat leat leamaš giela siskkáldas fámut, suopmaniidgaskasaš oktavuodát, gielaidegaskasaš oktavuodát, giellamolsun ja dálá áiggi ealáskahttinbargu.

Siseatnan sámegeiella vuittii mearrasámegeiela saji juo ovdal go mu informánttat ohppe sárdnut, mii dáhpáhuvai oalle árrat go mu boarráseamos informánttat riegádedje juo 1850-logus. Muhto informánttaid gielas leat moadde dološ sojahanhámi mat vuosihit ahte giellarievdamat ádjánit guhká ja ahte muhtun olbmot doalahedje boares hámiid vaikko gielas lei eará kollektiiva giellanorbma. Mearrasámegeiella vuhtto sátnevuorkkás ain dán áigge, muhto giela fonologalaš ja morfologalaš iešvuodát leat goasi jávkán dálá sámegeielas.

Gáivuonasuopman vuosihit čielgasit ahte guvlui leat ásaiduvvan sámit guovtti suopmanguovllus, Gárasavvonis ja Guovdageainnus. Historjjálaš dieđut nannejit dan. Dan dihte sáhtta jurddahit ahte Gáivuonasámegeiella lea boadus koineseremis. Koineseren-doaba geavahuvvo dábálaččat proseassa birra mii dáhpáhuvvá dušše moatti buolvva mielde, ja mii eat dieđe man johtilit dat lea dáhpáhuvvan Gáivuona gielas danne go proseassa lei juo čađahuvvon ovdal go min boarráseamos buolva lei riegádan.

Koineseremis leat dihto dovdomearkkat, ja mu morfologalaš guorahallan ii leat doarvái oážžut ovdan gait dovdomearkkaid. Dasa dárbbaha guorahallat maid fonologiija ja sátnevuorkká, ja maid dalle sáhtta leat váttis dan duodaštit, go mis lea nu unnán diehtu das makkárat dat suopmanat main lea sáhka, ledje 1700-logus. Muhto boadus lei ahte guovllus idii ođđa suopman, ja mii sáhttit maid oaidnit ahte suopmanis leat golmma suopmana morfologalaš proseassat gilvalan, ja hámit main lei eanemus doarjja, leat vuoitán. Mearrasámi hámit leat ožžon unnimus doarjaga ja leat dan dihte vuoitáhallas. Jus livččii guhkit áiggi vuogáiduvvanproseassa siseatnansuopmaniidda, de vuorddášii eanet mearrasámi iešvuodaid báhcán.

Go iská čilget morfologalaš rievdamiid, de lea dárbu oktanaga geahččat stuorit osiid morfologiijas, iige árvoštallat iešvuodaid ovttaid mielde. Morfologiija lea ollislaš vuogadat, ja jus juoga rievdá ovttá sajis, de dat guoská vuogadaga eará osiide. Dán guorahallamis lean

geahččan substantiivvaid sojahanparadigma, muhto livččii árvideames ávkkálaš maid geahččat omd. eará nomeniid ja dasa lassin advearbbaid ja postposišuvnnaid sojahanparadigmaid, go dain leat maid kásusgehčosat.

Gárasavvona ja Guovdageainnu suopmaniin lea goappatlágan morfologalaš vuogadat, ja ee. goappatlágan lokatiivva ovttaidlogu geažus. Gáivuonagielas leat Gárasavvona lok.ol. bárrastávval *n*-geažus ja Guovdageainnu *ii*-assimilašuvdna ovttas dahkan homonymiija ovttaidlogu ja mánggaidlogu gaskkas:

Tabealla 29: Gáivuona suopmana homonymiijat bárrastávvalsubstantiivvaid sojahaemes.

		Lokatiivva ol	
		<i>-n</i>	<i>-s</i>
Lokatiivva ml			
Komitatiivva ol	i-mátta		
Akk/gen ol. 3.p. ol. oamastangehčosiin			
Essiiva	*		

* máddagat maid konsonántaguovddázis ii leat dássemolsašuddan

Tabeallas leat merkejuvvon golmmalágan homonymiijat, ja mii oaidnit ahte *n*-geažus dagaha guovttelágan homonymiijaid. Nubbi ii leat nu dábálaš go guoská dušše bárrastávvalmáddagiidda main ii leat dássemolsašuddan, ja essiivvas ja lokatiivvas lea nu goappatlágan doaibma ahte ii nu álkit dagat gulahallanválttisvuodaid. Nubbi homonymiija guoská dušše i-máddagiidda, muhto dat dahket su. 40 % bárrastávvalmáddagiin, nu ahte vejolaš homonymiija dáhpáhuvvá oalle dávjá.

Homonymiija muhtun kásusa ovttaidlogu ja mánggaidlogu hámiid gaskkas sáhtta váttásmahttit gulahallama go sánit leat cealkagis seammá sajis, ja dain lea seammá doaibma. Giellageavaheaddjit fertjit geavahit eará strategiijaid, omd. lasihit čujuheaddji pronomena dahje lohkosáni. Materiálas leat informánttat geain leat sihke *n*- ja *s*-formatiivvat lokatiivvas, ja nugo bodii ovdan Kap. 7.2.11, dain lea čielga tendeansa dasa ahte sii garvet *n*-gehčosa laktáseamis i-máddagiidda. Dainna lágiin sáhtta i-máddagiid *s*-gehčosa válljen leat dagahan ahte lokatiivva *n*-geažus eanet ahte eanet lea vuoittáhallan.

Go giellageavaheddjiin leat eanet variánttát, de sii sáhttet válljet variántta mii heive buoremusat kontekstii. Nugo okta informánta dagai komitatiivva ovttaidlogus go sus ledje guokte vejolaš formatiivva (Kap. 7.2.13). Seammáládje leat giellageavaheaddjít válljen lokatiiva *s*-formatiivva danne go dat doaibmá buorebut gulahallanoktavuođas go *n*-formatiiva.

In leat giedahallan oamastangehčosiid dán barggus, muhto dán oktavuođas lea dattetge relevánta ahte lok.ol. *s*-gehčosiin šaddá homonymiija akk/gen.ol. substantiivvaiguin oktan 3.p.ol. oamastangehčosiin nugo *girjjis*, *nieiddas*, nugo boahtá ovdan bajábeal tabeallas. Vaikko dát homonymiija guoská gait bárrastávvalsubstantiivvaide, de ii dattetge čuoza gulahallamii seammá olu go lokatiivva ovttaidlogu/mánnggaidlogu homonymiija, danne go akkusatiivva/genetiivvas ja lokatiivvas lea áibbas goappatlágan doaibma cealkagis, ja dan dihte go oamastangeažus geavahuvvo eanaš olbmuid oktavuođas, nugo *So válddii nieiddas mielde Ivgumuotkái*. (Inf. 21). Jus galgá sáhttit ipmirdit *nieiddas* lokatiivan, de dárbbahuvvo objekta, omd. *Son válddii nieiddas biilla mielde Ivgumuotkái*.

Maid eará sámi suopmaniin leat homonymiijat váikkuhan gehčosa válljemii. Kárášjoga suopmanis jávkka lok.ol mánnggaidlogu dovddaldat jietnarievdamas dihte sáni loahpas ja dalle viidánii lok.ml./kom.ol. homonymiija maid essiivii go máddagis ii leat dássemolsašupmi. Lok.ml.-suffiksan olbmot leat geavahišgoahtán kom.ml.-suffivssa (gč. Kap. 6.2.11 ja Kemi 1991).

Materiálas eai lean nu ollu lokatiivva *n*-gehčosat go vurdojuvvon vaikko geažus adnojuvvo leat Gáivuona suopmana iešvuohtan. Dalle ii sáhte dadjat ahte lokatiiva *-n* lea tiipalaš Gáivuonasuopmanii, juoga mii doarju Nesheima oavila das ahte lokatiiva *s*-geažus lei okta dain iešvuođain mat earuhit Gáivuona suopmana Ivgu sámegeielas.

Komitatiiva mánnggaidlogugeažus lea boađus grammatihkaliseremis ja redukšuvnnas, ja gielas leat leamaš ja leat velge mánnga variántta bálddalaga. Áiggi mielde leat guokte variántta jávkan ja odđa variánta boahtán. Siseatnangielas lea dáhpáhuvvan apokope ja redukšuvdna nu ahte geažus lea *-guin* Guovdageainnu suopmanis ja čállingielas. Dákkár geažus lea Gáivuonas leamaš áhkuid/ádjáid buolvva rájes. Dan sáhtta dulkot báikkálaš innovašuvdnan, parallellan dasa mii dáhpáhuvai siseatnamis. Muhto innovašuvdna ii leat goassege vuoitán. Nuoramus buolvvas dušše bealli informánttain geavaha čállingielas gehčosa. Eará mihtilmas iešvuođat

mat leat seilon vuostálasvuhtan čállingillii, lea illatiivva máŋggaidlogu *idi*-geažus ja ahte soggin bissu *u* go čállingielas rievddada *u* : *o*.

Nominatiivva máŋggaidlogu formatiivvaid válljemis boahtá ovdan giellarievdan mii álggahuvvui váhnenbuolvvas, muhto oaččui leahtu nuoramus buolvvas. Eará rievdamat, nugo akkusatiivva máŋggaidlogu formatiivvaid válljen ja pronomeniid loahppa *-n* ihtin, bohciidit easkka nuoramus buolvvas. Dán buolvva informánttain ii leat sámegeiella vuosttašgiellan, ja sii leat geavahišgoahtán giela easkka rávisin. Gielalaš iešvuodát mat leat čadnon jietnabirrasii, leat váddásat rávesolbmuide oahppat go mánáide.

Go geahččá persovdna- ja čujuheaddji pronomeniid loahppa *-n* gárggiideami njealji buolvvas, de oaidnit ahte konsonántta apokope, mii lea rievdanproseassa man atnit lunddolažžan giela siskkildas fámuiddihte, bissehuvvo. Nuoramus buolva máhccá fas máttarádjáid hápmái mas lea loahppa *-n*. Go buohtastahttit dan golmma dáhpáhusa, de boahtá čielgasit ovdan ahte standárdagiella lea dagahan dan, go loahppa *-n* ihtá dušše dain dáhpáhusain go loahppa-konsonánta gávdno čállingielas. Nuoramus buolvvas lea oalle čielggas ahte čállingiella dahje Guovdageainnu suopman lea váikkuhan.

Go giella lea marginaliserejuvvon, de sáhttit vuordit ahte sátnehámit ja sojaheamit mat háreve geavahuvvojit ožžot eanemus variánttaid nuorat buolvvas, muhto dás lea tendeansa nuppelágan. Nuoramus buolvvain leat eanemus variánttat dain morfologiija osiin mat geavahuvvojit eanemusat. Muhto rievdamat leat dáhpáhuvvan morfologiija osiin main proseassat leat jietnabirrasii čadnon, ja dan dihte váddásat oahppat ja hálddašit. Danne čállingiela hámit vuitet.

Hui mihtilmas hámit cevzet fas eará sivas. Vaikko dutkit leat gávnahan ahte olbmot dábálaččat hilgot hui mihtilmas hámiid danne go dat spiehkastit nu olu standárdagielas, de lea maid eará vejolaš ovdáneapmi. Gáivuonas mun jáhkán siva gávdnot nuoramus giellageava-heddjiid guottuin sihke sin siiddabáikái ja sin suopmanii. Giellageavaheaddjit álkibut fuobmájit hui mihtilmas hámiid, ja sii atnet daid árvvus. Ja Gáivuotna lea goitge sámegeiella-giidda šaddan nu gohčoduvvon fokuserejuvvon servodahkan go lea mannan čađa sámevuoda morihanproseassa 1980-logu rájes, ja maid danne go suohkan álggu rájes bođii mielde giellanjuolggadusaid hálddašanguvlui áidna suohkanin Finnmárkku olggobealde. Nuorra gáivuotnalaččat geat sámistit, dahket dan go sii didolaččat válljejit dan, ja sidjiide gullet

Gáivuona sámi kultuvra ja sámegeiella oktii. Mun jáhkán ahte nuorra olbmot hálidit geavahit suopmana standárdagiela sajis. Dan dihte leat hui mihtilmas variánttat seilon dan máde bures.

Tabeallas 30 leat morfologalaš iešvuodát mat spiehkastit standárdagielas. Iešvuodát mat leat seammáláganat go standárdagielas, ja main eai leat leamaš stuora nuppástuvvamat dán njealji buolvvas, eai leat biddjon tabellii. Dat máksá ahte tabealla ii vuosit gaskamearálaš tendeanssa, muhto dihto miellagiddevaš ovdamearkkaid.

Tabeallas boahtá ovdan ahte leat leamaš eanet rievdamat nuoramus buolvvas, vaikko muhtun dain rievdamiin leat álggahuvvon váhnenbuolvvas juo, nugo akk/gen.ml.- ja ill.ol.-suffivssat. Lea čielggas ahte giellamolsun lea váikkuhan, muhto rievdamat eai leat dattetge leamaš seammá stuorrát go dat mii lea dábálaš giellajápmima oktavuodas. Nuoramus buolvvas leat velge seammá grammatihkalaš kategoriijat go boarrásat buolvvain, iige sin giella leat massán ovdanbuktinvejolašvuodaid.

Mun in vuohte ahte dárogiella livččii váikkuhan sámegeiela morfologiijii njuolga nu ahte dárogiela formatiivat geavahuvvošedje sámegeielas. Muhto dárogiella sáhtta leat váikkuhan morfologalaš kategoriijaid doaimmaide, muhto dat ii boadeše ovdan dán guorahallamis go in leat guorahallan morfositávssa.

Mu oainnu mielde lea váldosivva manne eai leat leamaš nu olu rievdamat go galggašii jáhkkit sámegeiela rašes dili dihte, ahte giella oažžu doarjaga eará guovlluin gos giella lea eallin-vuoimmálaš. Olbmui lea oktavuohka eará guovllu sámegeielagiiguin, ja giella oažžu maid doarjaga mediaid ja oahpahusa bokte. Čállojuvvon giella lea lassánan sakka Gáivuonas maŋŋilgo suohkan bodii sámelága giellanjuolggadusaid vuollái. Gait dát lea nannen odđa buolvvaid giellageavaheddjiid oahppama. Boađusin das oaidnit maid ahte nuoramus giellageavaheaddjit leat oalle didolaččat sámegeiela grammatihkalaš struktuvrrain, go juohke nuorra informánttas leat muhtun kategoriijain unnit variašuvnnat go boarrásat olbmui. Informánta geavaha juogo *n-* dahje *s-*formatiivva bárrastávvalmáddagiidda lokatiivvas ja juogo *idi-* dahje *ide-* formatiivva illatiivva bárrastávvalmáddagiidda. Dát vuosiha ahte sii leat didolaččabut formatiivvaid grammatihkalaš doaimmain, ja dan didolašvuoda sii leat ožžon skuvlejumi bokte.

Mu goalmát jearaldat dán bargui lei maid čállingiela váikkuhus lea dahkan Gáivuona sápmái. Mun lean gávdnan ahte čállingiella lea váikkuhan erenoamážit nuoramus buolvva morfologiijii. Muhto lea čielga tendeansa ahte nuorat dattetge hálidit doalahit dihto Gáivuona suopmanmearkkaid. Seammás orru munnje ahte čállingiela váikkuhusa haga, Gáivuona giella livččii vuosihan eanet tendeanssaid mat gullet jábmi gielaide.

Dan sajis go gohčodit Gáivuona sáme giela jábmi giellan, de dajan ahte lea giella lea marginaliserejuvvon. Dainna mun oaivvildan ahte giella hárve lea nuoramus buolvva vuosttaš giellan, ja giella lea ráddjejuvvon dihto arenaide. Dan dihte lea váttis odđa giellageava-heddjiide ovddidit giellamáhtuset, ja báikkálaš suopman ii sirdás lunddolaččat sidjiide. Muhto lea stuora earuhus báikkis báikái, juoga maid áiggun giedahallat 8. Kapihttalis.

Tabella 30: Muhtun Gáivuona suopmana iešvuodaidda buohtastahttin.

Suopmana iešvuoha	Máttarádját	Áhkut/ádját	Váhnemat	Ráves mánát
Subst. bárahisstavvalmáddaga u-sokki rievddadeapmi ml. Kap. 7.2.3	-u-	-u-	-u-	-u-
Subst. nom. ml. formatiivva -t jietnabirrasa ektui. Kap. 7.2.6	// _ ## // _ d	// _ ## // _ d	// _ ## ¹²⁾ // _ d // _ m // _ g	// _ ## ¹²⁾ // _ d // _ m // _ g // _ j // _ v // V
Subst. akk/gen. ml. formatiivva -it jietnabirrasa ektui. Kap. 7.2.8	// _ ## // _ d	// _ ## // _ d	// _ ## // _ d	// _ ## ¹²⁾ // _ d // _ m // _ g // _ j // V
Subst. bárrastávvala a-máddaga ill.ol. Kap. 7.2.9	-a > i + i -a > - i	-a > - i	-a > - i	-a > i + i -a > - i
Subst. bárahisstavvalmáddaga ill.ol. Kap. 7.2.9	-en -i	-i	(i) + i -i	(i) + i -i
Subst. bárrastávvalmáddaga ill. ml. Kap. 7.2.10	-idi 42 % -ide 58 %	-idi 60 % -ide 40 %	-idi 29 % -ide 71 % ¹³⁾	-idi 67 % -ide 33 %
Subst. bárrastávvalmáddaga lok.ol. Kap. 7.2.11	I - 43 % II - 43 % III - 14 %	I - 54 % II - 38 % III - 7 %	I - 13 % II - 87 %	I - 87 % III - 13 %
Subst. bárrastávvala i-máddaga lok. ml. Kap. 7.2.12	-n	-n	-n	-in -n
Subst. kom. ml. formatiivvat Kap. 7.2.14	-iguoimi 20 % -iguoime 41 % -iguoim 39 %	-iguoimi 30 % -iguoime 35 % -iguoim 5 % -iguoin 30 %	-iguoimi 19 % -iguoime 35 % -iguoim 9 % -iguoin 37 %	-iguime 33 % -iguoime 19 % -iguoin 48 %
Subst. bárahisstavvalmáddaga essiiva. Kap. 7.2.15	- -en - -in	- -in ¹⁴⁾	- -in + -in	- -in + -in
Persovdnapron. nom.ol. Kap. 7.3.1	mon ~ mo	mon ~ mo	(mon) ~ mo	mon ~ mo ~ mun
Persovdnapron. akk/gen.ol. Kap. 7.3.2	mun ~ mu	mun ~ mu	mu	mu
Čujuheaddjipron. akk/gen.ol. Kap. 7.3.3	dan ~ (da)	dan ~ da	dan ~ da	dan ~ (da)

¹²⁾ Informántajoavkkus oktigait. Eai juohke informánttas leat seammá olu variašuvnnat.

¹³⁾ Dán buolvvas leat eanet Biertavári-informánttat go eará buolvvain, ja dat dahká dán proseanta stuoribun.

¹⁴⁾ Dán buolvvas leat dušše guokte bárahisst. essiiva-dáhpáhusa aktigait, nu ahte lea jáhkehahtti ahte buolvvas ledje eanet variašuvnnat go maid materiála vuosihá. Nesheim čállá ahte su Dálošvákki informánta geavaha gievrras dási.

8 Gáivuona dálá giellaservodat

Giellaservodaga sáhtta defineret guovlun mii lea ráddjejuvvon geográfalaččat, sosiálalaččat dahje etnalaččat ja maid lingvisttalaččat, nu ahte leat erenoamáš earuhusat giellaservodaga lahtuid ja olggobeal lahtuid gaskkas. (Røyneland 2003:29). Mun defineren Gáivuona sámi giellaservodahkii gaikkaid geat sámistit eará gáivuotnalaččaiguin. Muhto nugo bođii ovdan mu jearahallamis, de leat stuora earuhusat báikkiid gaskkas geavahusa ektui.

Go ohcen informánttaid mu guorahallamii, de mus lei kriteriijan ahte sii ledje oahppan sáme giela vuosttažettiin Gáivuonas ja ahte informántta sáme gielat váhnen dahje váhneamat galge leat Gáivuonas eret. Mun guorahallen govt giella lea rievdan buolvvas buolvii Gáivuonas, ja hálidin nu seammálágan informánttaid go vejolaš. Dasa lassin galgai informánta máhttit sárdnut sáme giela njuovžilit ja leat rivttes agis.

Mu válljenkriteriijat mielddisbuktet ahte informántajoavku ii atte duohta gova Gáivuona dálá giellaservodagain. Oassi giellaservodagas gahččá eret go olbmot leat

- boastto agis - omd mánát dahje boares olbmot
- bajásšaddan eará sáme gielat guovllus.
- bearrašis mas goitge nubbi váhnen lea eará sáme gielat guovllus eret dahje lea badjeolmmoš

Mu guorahallamis lea dan dihte mielde dušše oassi giellaservodagas.

8.1 *Báikkis báikái - ealli sáme giella?*

Ozadettiin informánttaid dan golmma báikkis, de fuobmájin ahte Biertaváris ja Dálošvákis lei váttis gávdnat informánttaid nuoramus buolvvas geat devde mu kriteriijaid. Mun in gávdnan nu mánega informántta rivttes agis go maid ledjen hálidan. Dáin báikkiin gávdnojit gal olbmot geat leat oahppan sáme giela, muhto sin giellamáhttu ii leat ovdánan dan dássái ahte sii máhttet sámistit njuovžilit. Sii leat oahppan sáme giela rávisin gurssaid ja allaskuvlla/universitehta bokte, ja muhtimat geavahit sáme giela veháš barggu oktavuodas, muhto sii eai beasa geavahit giela nu olu ahte máhttu nanusmuvašii. Sidjiide lea váttis beassat ovddos-guovlui semiháli-dásis.

Mun gullen maid boarrásat olbmuid muitaleamen ahte sii ledje bajásšaddan sámegielain, muhto sin juohkebeaivválaš lagašbirrasis eai lean šat olbmot geaiguin sii besset sámistit. Sáhtii mannat guhkes áigi go sii ledje geavatkeahhtá sámegiela. Dat nannii gova das ahte giellaservodat ii leat seammá eallinvuoimmálaš juohke báikkis.

Mun jerren dán barggu informánttain man dávjá sii geavahit sámegiela dán áiggi:

Tabealla 31: Sámegiela geavaheapmi golmma báikkis.

<i>Man dávjá sámista</i>	<i>Olmáivággi</i>		<i>Biertavárri</i>		<i>Dálošvággi</i>	
	<i>Váhnemat</i>	<i>Ráves mánát</i>	<i>Váhnemat</i>	<i>Ráves mánát</i>	<i>Váhnemat</i>	<i>Ráves mánát</i>
Beaivválaččat dahje goasi beaivválaččat	2	5	1	-	-	-
Vahkkosaččat	1	1	3	-	-	-
Hárvvibut go vahkkosaččat	-	-	1	1	1	1

Nugo tabeallas boahtá ovdan, de lea stuora earuhus báikkis báikái. Dušše Olmmáivákkis nuoramus buolva sámista beaivválaččat. Biertaváris okta informánta váhnenbuolvvas sámista beaivválaččat, ja sus lea sámegielat náittosguoibmi. Olmmáivákki informánttain ii lean ovttagse sámegielat náittosguoibmi, muhto sii sámistedje dattetge beaivválaččat - barggu oktavuodas, mánáide ja boarrásat sogaiguin.

Mun áiggun dás geahččat muhtun fáktoriid mat adnojuvvojit dehálažžan vehádatgiela nannemis, gč. Kap. 4.8.4, omd. man muddui giella sirdása mánáide, gávdnojitgo sámegielat arenat earret priváhta siiddain, leago sámegiel oahpahus skuvllas ja geavahitgo olbmot sámegielat mediaid. Dás lean geavahan sihke dieđuid maid lean ožžon suohkanis ja dieđuid maid informánttat leat addán munnje.

Álggán nuoramusaiguin: Suohkana áidna mánáidgárdeossodat mas lea sámegiella beaivválaš giellan, lea Olmmáivákkis. Dat máksá ahte Olmmáivákki bearrašat geat duođaid hálidit mánáideaset oahppat sámegiela, ožžot buori doarjaga mánáidgárddis. Mánnájoavkkus leat maid mánát geat beaivválaččat gullet sámegiela siiddas.

Skuvllas lea sámegieloahpahus, sihke sámegiella vuosttašgiellan (sámegiella 1) ja guokte variántta sámegiella 2. giellan-fágas:

Tabealla 32: Oahppit geain lea sámegeiella fágan vuodđoskuvllas jagi 2006/2007.

<i>Skuvlabire</i>	<i>Skuvlabire ohppiid lohku</i>	<i>Sámegeiel ohppiid oassi skuvlabire ohppiid logus</i>	<i>Sámegeiella 1</i>	<i>Sámegeiella 2</i>	<i>Sámegeiella 3</i>
Dálošvággi	116	16 %	0	17	2
Ruollaluokta ¹⁵	74	23 %	1	8	8
Olmáivággi	91	49 %	4	34	7
Ollis Gáivuotna	281	29 %	5	59	17

Gáldu: <http://www.wis.no/gsi> 28.04.07

Logut mitalit ahte lea stuorra earuhus skuvlabiriid gaskkas. Olmáivákkis leat ollu eanet sámegeieloahppit go eará biriin, ja doppe leat maid vuosttašgiela oahppit. Biertavári guovllus lea dušše okta vuosttašgielat oahppi, Dálošvákki ii leat ii oktage. Vuosttašgiellaoahpahuš lea mávssolaš ealli giellaservodahkii, go dalle sámegeiella geavahuvvo beaivválaš gulahallan- ja oahpahušgiellan skuvllas, ja dábálaččat siiddas maid. Hárve mánát geain lea sámegeiella 2 dahje 3-fágan, geavahit giela aktiivvalaččat, muhto dat lohku maid addá muhtunlágan gova sin váhnemiid beroštumis ja makkár miellaguoddu skuvllas lea dákkár oahpahušii.

Sámegeiella fáladat mánáidgárddiin ja skuvllas mielddisbuktá ahte suohkan dárbbaha sámegeiella gelbbolašvuoda. Sihke suohkana ja eará ásahusaid virgealmmuhusain sáhtta mánnašuvvat ovdamunnin máhttit sámegeiella, muhto dán tabellii lean dušše váldán mielde virggiid maidda gáibiduvvo sámegeiella máhttu:

Tabealla 33: Virggit mat eaktudít sámegeiella máhtu.

	<i>Olmáivággi</i>	<i>Biertavári</i>	<i>Dálošvággi</i>
Suohkana virggit	11 ¹⁶	2,5 ¹⁷	2,5 ¹⁸
Eará ásahusat	1 ¹⁹	-	-

Dieđuid lean ožžon Gáivuona suohkanis cuoŋománu 2007.

¹⁵ Biertavári gullá Ruollaluovtta skuvlla birii.

¹⁶ Sámi giellaguovddázis: 3, Olmáivákki skuvllas: 4, Goržži mánáidgárddis: 4

¹⁷ Ruollaluovtta skuvllas: 2, Biertavári mánáidgárddis: 0,5 - seammá olmmoš go Dálošvákki mánáidgárddis.

¹⁸ Ráddeviesus: 1, Dálošvákki skuvllas: 1, Dálošvákki mánáidgárddis: 0,5 - seammá olmmoš go Biertavári mánáidgárddis.

¹⁹ NRK-Sámi Radio

Virggiid gaskkas leat maid oahpaheaddjevirggit. Dain ii leat juohke virggis 100 % sámeigiela oahpahus, muhto dán oktavuodas lea bargiid lohku miellagiddevaččat go proseantalohku. Doppe gos leat eanet sámeigiela bargit seammá bargosajis, geavahuvvo sámeigiella maid bargiid gaskkas. Dasa lassin geasuhit virggit sámeigelagiid fárret báikái, ja jus sis leat mánát, de mánát dárbbahit sámeigiela fálaldaga mánáidgárddis ja skuvllas, ja suohkan ferte lasihit giellafálaldaga. Dasa suohkan dárbbaha dalle vel eanet sámeigelat bargiid. Dien ládje lea sámeigelat bargomárkan dehálaš nannet sámeigiela geavaheami servodagas.

Dálošvákkiis leat virggit biedganan golmma bargobáikái nu ahte sámeigelat suohkanbargiin ii leat beaivválaš oktavuohhta. Biertaváris leat guokte virggi skuvllas nu ahte doppe berrešii sámeigiella gullo oahpaheaddjilanjas. Olmmáivákkiis leat mealgat eanet virggit mat eaktudit sámeigiela máhtu go eará báikkiin. Virggit leat biedganan golmma bargosadjái, ja sámeigiella adnojuvvo doppe beaivválaččat bargiid gaskkas.

Masa gait dákkár virggit gullet suohkanii. Eará ásašusain dušše NRK Sámi Radio gáibida giellamáhtu. Muđuid leat Olmmáivákkiis virggit eará ásašusain mat ovddidit sámi kultuvrra, ja vaikko sámeigiella ii geavahuvvo bargogiellan, de leat ásašusat mielde nanneme sámi kultuvrra, ja dan bokte maid giela stáhtusa. Dat leat virggit Riddu Ridus, Davvi-Romssa Museás, Ája-fitnodagas ja Sámedikkis.

Sámi giellaguovddáš doallá eanaš gurssaid ja lágideamiid Olmmáivákkiis. Lágideamiid skuvllaohppiiguin dollojuvvojit dábálaččat iešguđet skuvllas dahje skuvlla lagašbirrasis. Muđuid lea sihke Biertaváris ja Olmmáivákkiis vahkkosaš giellagáffádat gos sámeigiella lea váldogiellan.

Mun jerren informánttain geavahitgo sámeigelat mediaid. Goasi gaikkat guldalit Sámi Radio go beare lea dilli. Eatnasat vástidedje ahte sii lohket sámi aviissaid, vaikko máŋggas lohke ahte aviissaid giella sáhtta leat veaháš vieris sidjiide.

Gáivuona suohkan fállá ássiide sámeigiela aviissa, juogo Min Áigi dahje Áššu (gč. Kap. 3.2). Dákkár lei suohkana diŋgonlistu 1.4.07:

Tabealla 34: Sámi áviissaid diŋgojumiit suohkana bokte.

	<i>Olmáivággi</i>	<i>Biertavárri</i>	<i>Dálošvággi</i>
Almmolaš ásašusain leat sihke Min Áigi ja Áššu.	7	7 ²⁰	4
Viessodoaluin lea juogo Min Áigi dahje Áššu	54	18	7

Dieđuid lean ožžon Gáivuona suohkanis cuoŋománus 2007.

Olmáivákkis leat mealgat eanet diŋgojeaddjit go eará báikkiin. Sámi aviissat almmuhuvvojit guktii vahkus.

Skuvlejupmi alit dásis vehádatgielas adnojuvvo maid positiivvalaš fáktoran. Čuovvovaš tabeallas lean váldán dieđuid mat leat 32. tabeallas ja geavahan sámegeiela skuvlejumi variábelan. Sámegeiela skuvlejupmi máksá ahte informánta lea čađahan unnimusat guovttemánnošá intensiivvagarssa sámegeielas, muhto muhtimat leat maid lohkan sámegeiela alit dásis.

Tabealla 35: Sámegeiela skuvlejupmi ja giela geavaheapmi.

<i>Man dávjá informánta sámista</i>	<i>Ráves mánát sámegeiela skuvlejumi haga</i>	<i>Ráves mánát sámegeiela skuvlejumiin</i>
Beaivválaččat dahje goasi beaivválaččat	1	4
Vahkkosaččat	1	-
Hárvvibut go vahkkosaččat	2	-

Tabeallas mii oaidnit ahte dat geain lea skuvlejupmi sámegeielas geavahit giela olu dávjibut go earát. Sámegeiela skuvlejumi sáhtá atnit negatiivvalažžan báikkálaš suopmana doalaheami ektui, muhto dás mii oaidnit ahte nuoramus buolvvas lea skuvlejupmi mielde nanneme giellageavaheami. Dat geain dás lea sáhka, geavahit giela barggus, ustibiiguin, iežaset mánáiguin ja boarrásat sogaiguin.

Oktiigait orru leamen stuora earuhus Olmáivákki, Biertavári ja Dálošvákki gaskkas. Dieđut maid lean dán kapihttalas buktán ovdan, vuosiha ahte Dálošvákki eai gávdno almmolaš

²⁰ Dearvvašvuodaguovddázis leat golbma diŋgojumi.

arenat gos sámegeiella geavahuvvo gulahallangiellan. Biertaváris leat dakkár arenat muhtun muddui skuvllas, ja dasa lassin giellagáffádagas. Olmmáivákkis fas geavahuvvo sámegeiella golmma bargobáikkis, ja doppe leat maid eanet vuosttašgiellaoahppit ja suohkana áidna sámegeielat mánáidgárdeossodat. Informánttaid dieđut mitalit maid ahte dušše Olmmáivákkis leat nuorat olbmot geat sámistit beaivválaččat, ja eatnasiin sis lea sámegeiela skuvlejupmi. Maid skuvllaid statistihkka ja sámi aviissaid diŋgonlisttut nannejit gova das ahte Olmmáivákkis lea sámegeiella ealli giellan servodagas, ii dušše priváhta siiddain.

8.2 Gáivuona suopman

Go jerren informánttain maid Gáivuona suopman máksá sidjiide, de gaikkat dovdet ahte sin giella dohkke ja doaibmá bures go sii sámistit eará guovllu sámiguin. Okta informánta mitalii ahte go son geavahii sámegeiela barggus olbmuiguin geat ledje eará guovlluin eret, de son álggus jurddahii ahte su sámegeiella lei vearrut. Sutnje lei buorre go bođii báikkálaš sámegeielat olmmoš seammá bargosadjái, geas lei seammálágan sámegeiella go sus. Nubbi informánta mitalii fas ahte sutnje lea buorre go leat siseatnan sápmelaččat su bargosajis, go dalle son oahppá eanet sániid. Son ii dovdan iežas máhttit doarvái sániid barggu oktavuodas.

Ja sátnevuorká leage guovddázis go olmmoš galgá geavahit giela ođđa arenain. Okta informánta mitalii ahte ii lean nu álki váldit sátnevuoru sámegeillii politihkalaš čoahkkimiin:

(...) mis lei eanet dakkár giehkansápmi, dake dakkár priváhta sápmi. Ja doppe Sis-Finnmárkkus dah ledje álgán geavahit ollu ođđa sánit, amma nu, mei mo in lean goassege gullan ovdal. Nu ahte mo gal vargga dalle álgen eanet bruhket dei ođđa sánii. (...)

Informánta dadjá Gáivuona sámi birra:

Eai lean hárvánan almmolaš áššii birra nu olu. Dah lei dakkár priváhta ja gaskanosat sámistit. (...) Dáppe olbmoh leat hárvánan dárogiel sánii geavahit.

Informántta mielas lei dárbu oahppat ođđa sániid go son áiggui geavahit sámegeiela politihkalaš čoahkkimiin.

Eanaš informánttat oaivvildit ahte suopman máksá gullevažvuoda báikái. Nuorra informánta logai ahte sutnje lei hui dehálaš geavahit báikki suopmana, muhto son váillahii máhtu suopmana struktuvrras vai sáhtášii geavahit suopmanhámiid riehta.

Mun jerren olbmui geat oahpahit giela, mainna lágiin lea vejolaš oahpahit báikki suopmana dábalaš giellagurssain. Sin mielde manná áibbas bures oahpahit suopmana sániid, muhto suopmana sojahemiid leat váttis oahppat álgodásis danne go ohppiide lei váttis earuhit čállingiela sárdnungielas. Ja dat geat hálidedje dahkat buori eksameniid universitehtas dahje joatkkaskuvllas, ledje balus ahte sii vahágis čállet suopmanhámiid mat eai dohkkehuvvo čállingielas. Ja moadde studeantta ledje vásihan ahte universitehta oahpaheaddji divui go sii čálle grammatihkalaš sániid Gáivuona suopmana mielde.

Muhto goasi gait informánttat deattuhedje ahte dehálaččat go báikki suopman, lea ahte olbmot geavahit sáme giela.

8.3 Loahppasánit

Inger Marie Gaup Eira čállá iežas váldofágabarggu loahpas Gáivuona suopmana birra:

Mun oaivvildan ahte ii leat dušše dološ politihkka sámiid vuostá mii lea billistan gielladili, muhto maiddái dán áigáhaš ođđa fenomenat. Sáhtta paradoksálan dadjat ahte sáme giella (almmolaš giellan) sáhtta billistit Gáivuona sáme giella dahje dialeavtta.

(mu vuollásárgát).

Son namuha sámi TV-sáddagiid, Sámi Radio, sámi aviissaid, sáme giella oahpaheddjiid ja oahppogirjiid. Su mielas dat ii leat buorre suopmanii mii spiehkasta čállingielas, nugo Gáivuona suopman. (2003:99č).

In leat ovttá oaivilis Eirrain ahte ođđa fenomenat billistit gielladili. Nugo dát kapihttal vuosih, de eallá sáme giella buoremusat dan báikkis gos lea eanemus sáme giella oahpahuš, gos leat olbmot geain lea skuvlejupmi sáme gielas, gos olbmot eanemusat geavahit sámi mediaid ja gosa leat bohtán sáme gielagat eará báikkiin danne go leat virggit maidda gáibiduvvo sáme giella máhttu. Dakkár báikkis lea sáme giella vuoitigohtán ruoktot domenaid maid sáme giella manahii dahje ii ožžon go servodat nuppástuvai ođđaáigásaš servodahkan. Jus galgá caggat dahje jorgalahttit giellamolsuma, de ferte sáme giella vuoitit ođđa domenaid.

Muhto biliditgo namuhuvvon fenomenat Gáivuona suopmana? Dutkit oaivvildit ahte jábmi gielas dáhpáhuvvet eanet rievdamat, ja rievdamat dáhpáhuvvet johtileappot go eallinvuoimmálaš gielas (gč. Kap.4.8). Mu analiissa vuodul 7. kapihttalis duosttan dadjat ahte vaikko standárdagiella lea váikkuhan erenoamážit nuoramus buolvva morfologiijii, de

olggobeal sámegiela váikkuhusa haga, livččii Gáivuona giella vuosihan ollu eanet
tendeanssaid mat gullet jábmi gielaide.

Álkibut daddjojuvvon: Jus nuorra giellageavaheaddjit galget oahppat Gáivuona suopmana, de
ferte sámegiella leat ealli giellan sin servodagas.

Dutkanmateriálat

Jietnabáttit Romssa Universitehtas ja čállis. Eanet dieđut Kap. 5.3.6. Muhtun notáhtat.

QLES = Qvigstad, JK 1929: *Lappiske eventyr og sagn III-IV*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo.

Girjjálašvuohta

Andersen, Henning 1989: Understanding linguistic innovations. - Leiv Egil Breivik & Ernst Håkon Jahr (ed.), *Language Change. Contributions to the Study of Its Causes* s. 5-28. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Antonsen, Lene 2004: Lever samisk språk i Nord-Troms, tross alt? *Kultur møter i Nord-Troms. Jubileumsbok for Nord-Troms Museum 1978-2003* s. 166-172. Sørkjosen: Nord-Troms Museum.

Bergsland, Knut 1968: The Grouping of the Lapp Dialects as a Problem of Historical Linguistics. *Congressus secundus internationalis Fenno-Ugristarum 23.-28.VIII.1965, Pars I* s. 77-85. Helsinki

Bye, Patrik 2003: Fonologi og fonetikk. *Språk og språkvitenskap. Ei innføring i lingvistikk* s. 123-261. Oslo: Samlaget.

Chambers, J.K. & Trudgill, Peter 1998: *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Crowley, Terry 1997: *An Introduction to Historical Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.

Dorian, Nancy 1978: The dying dialect and the role of the schools: East Sutherland Gaelic and Pennsylvania Dutch. - J.E. Alaris (ed.), *International Dimensions of Bilingual Education*. Washington DC: Georgetown University Press.

Dorian, Nancy 1981: *Language death. The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Eira, Inger Marie Gaup 2003: Giella vákkis vággái. Gáivuona dialeavtta suokkardallan. *Dieđut nr. 2/2003*. Guovdageaidnu: Sami Instituhtta.

Grosjean, F. 1998: Studying bilinguals: Methodological and conceptual issues. *Bilingualism: Language and Cognition 1 (2)* s.131-149.

Guttormsen, Helge 2005: *Fra istid til Læstadius*. Lyngen Regionhistorie. Bind I. Utgiver: Lyngen bygdebok.

Haugen, Einar 1953: *The Norwegian Language in America*. Bloomington: Indiana University Press.

Hyltenstam, K & Stroud, C 1991: *Språkbyte och språkbevarande - om samiskan och andra minoritetsspråk*. Studentlitteratur. Lund.

Jensen, Eivind Bråstad 2005: Skoleverket og de tre stammers møte. *Eureka nr. 7/2005*. Eureka Forlag, Høgskolen i Tromsø.

Jernsletten, Nils 1995: Gákti ráiganií - reddjo manai ráigái. - Vesa Guttorm (doaim.), *Symposiaraporta II. Čavčča 1994 sámegiela ja sámii girjjálašvuođa dutkan- ja bagadansymposia* s. 24-31. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta..

Jernsletten, Nils 2007: *Davvisámi suopmanat*. Kompendium SAM-1011. Romssa Universitehta.

Kemi, Kjell 1993: Nordsamisk. Dialekt - språk. *Muhtun giellagažaldagat* s. 78-88. Guovdageaidnu: Sámi oahpahusráđđi..

- Korhonen, Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Labov, William 1978: *Sociolinguistic Patterns*. Oxford: Basil Blackwell.
- Lagercrantz, Eliel 1941: *Synopsis des Lappischen*. Oslo Etnografiske Museums skrifter, Bind 2 hefte 4, Oslo.
- Lagercrantz, Eliel 1958: *Lappisher Volksdichtung II. Lyngelappische, Nordwestlappische und westfjordlappische texte*. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 115. Helsinki.
- Lindgren, Anna-Riitta 1993: *Miten muodot muuttuvat (How Forms Change). A doctoral dissertation presented to the School of Languages and Literature*. University of Tromsø.
- Lund, Tor Egil 1989: Tre stammers møte i skolene i Nord-Troms. I: Elling Ellingsen & Reidun Mellem (red.), *Grunnskolen 250 år: Gløtt inn i skoleutviklinga i Troms*. Utgitt av skoledirektøren i Troms
- Manne, G. & Helleland, H 1991: *Kommunikasjon i språkundervisningen*. Forlaget Fag og Kultur.
- Matthews, PH 1998: *Morphology. Second edition*. Cambridge University Press.
- Milroy, James 1993: On the social origins of language change - Charles Jones (ed.), *Historical Linguistics: Problems and Perspectives* s. 215-236. London and New York: Longman.
- Mæhlum, Britt 2003: Språk og identitet. Mæhlum, Brit - Akselberg, Gunnstein - Røynealand, Unn - Sandøy, Helge (red.), *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Nesheim, Asbjørn 1952: Samisk og norsk i Lyngen. *Sameliv. Samisk Selskaps Årbok 1951-52* s. 123-129.
- Nesheim, Asbjørn 1962: The Lappish dialect of Ullsfjord and its relation to other Lappish dialects. *Commentationes fenno-ugricae. In honorem* s. 333-360. Helsinki: Suomalais-ugrilaisen seura.
- Nickel, Klaus Peter 1994: *Samisk grammatikk*. Rievdaduvvon 2. deaddileapmi. Kárášjohka: Davvi Girji o.s.
- Qvigstad, Just Knud 1925: Die lappischen Dialekte i Norwegen. Lappische Texte aus Kalfjord und Helgöy. Reste eines ausgestobenen Seelappendialektes. *Oslo Etnografiske Museums skrifter*. Bind 1 Hefte 1 s. 21-40. Oslo.
- Qvigstad, Just Knud 1929a: *Lappiske eventyr og sagn. Lappiske eventyr fra Lyngen I*. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning.
- Qvigstad, Just Knud 1929b: *Lappiske eventyr og sagn. Lappiske eventyr fra Lyngen II og fra Nordland*. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo.
- Palismaa, Maaren & Eira, Inger Marie Gaup 2001: *Davvisámegiela suopmanat. Gielas Gillii Mielas Millii 9*. Kárášjohka: Davvi Girji o.s.
- Paunonen, Heikki 1996: Language change in apparent time and in real time - Bengt Nordberg & Mats Thelander & Ernst Håkon Jahr & Gjert Kristoffersen & Helge Omdal (red.), *Samspel och variation. Språkliga studier tillägnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen* s. 375-386. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Pedersen, Inge Lise 1999: Hvornår er en kode ikke længere den samme kode- og hvem afgør det? Gunnstein Akselberg (red.), *Målbryting 2. Talemålsendring i Noreg* s. 18-40. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Pedersen, Inge Lise 2000: Sprogkontakt, sprogpåvirkning - og sprogpolitik. *Språk i Norden* s. 34-44. Nordisk språkråd.

- Rasmussen, Torkel 2005: *Jávohuvvá ja ealáska. Davvisámegielaide demografiija ja buolvaidgaskasaš sirdáseapmi Norggas ja Suomas*. Sámegeiela váldofágadutkamuš, Romssa Universitehtta, Humanisttalaš fakultehtta, Sámi ossodat.
- Romaine, Suzanne 1989: The role of children in linguistic change. - Leiv Egil Breivik & Ernst Håkon Jahr (ed.): *Language Change. Contributions to the Study of Its Causes* s. 199-225. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Røyneland, Unn 2003: Språk og dialekt. Fleirspråklegeht. Språk- og dialektkontakt. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk* s. 13-70. Cappelen akademisk forlag. Oslo.
- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami Languages. An Introduction*. Karasjok: Davvi Girji OS.
- Sammallahti, Pekka 1999: *Jietnadataohpa vuodđokursa. Logaldatmánggus*. Oulu universitehta.
- Sámi Ealáhus ja Guorahallanguovddáš 2000: *Raporta. Iskkadeapmi sámegeiela geavaheami birra*. Bargoaddi: Sámi giellaráddi.
- Sandøy, Helge 2003: Språkendring. Kontakt og spreing. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk* s. 197-247. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Sara, Laila Susanne 2002: *Suorggádusaid geavaheapmi. Guovdageainnu nuoraid giella-geavaheapmi*. Sámegeiela váldofágabargu. Tromssa universitehta.
- Schmidt, Anette 1985: *Yong People's Dyirbal. An Example of Language Death from Australia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Svonni, Mikael 1993: *Samiska skolbarns samiska. En undersökning av minoritets-språksbehärskning i en språkbyteskontext*. Umeå Studies in the Humanities 113. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Svonni, Mikael 1998: Hupmágo oktage sámegeiela čuodi jagi geahčen? *Diedut 1/98 - Giellačállosat* s. 96-106. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Trosterud, Trond 2003: Språkdaude, purisme og språkleg revitalisering - Helge Sandøy & Randi Brodersen & Endre Brunstad (red.), *Purt og reint. Om purisme i dei nordiske språka* s. 181-216. Skrifter frå Ivar Aasen-instituttet. Nr. 15. Høgskulen i Volda.
- Trudgill, Peter 1986: *Dialects in Contact*. Oxford: Basil Blackwell.
- Turi, Else 1997: *Davvisámegiela morfologijja. Kompendia*. Tromssa universitehta.
- Weinreich, Uriel 1953: *Languages in Contact. Findings and problems*. Mouton publishers.

Dasa lassin lean geavahan:

Pekka Sammallahti logaldallamat váldofágastudeanttaide Romssa Universitehtas 6.3-8.3.02 ja 13-15.5.2.02.

Aud-Kirsti Pedersen logaldallan HIF-2011 Romssa Universitehtas 11.01.07.

Čuovus 1: Oanáduslistu

akk/gen. - akkusatiiva/genetiiva
bhst. - bárahisstávvalmáttá
bst. - bárrastávvalmáttá
DS - davvisámegiella
ess. - essiiva
Gá. - Gáivuonasámegilli
ill. - illatiiva
JS - julevsámegiella
K - vaikko makkár konsonánta
Kap. - Kapihttal
kom. - komitatiiva
kont. - kontráksuvdnamáttá
lok. - lokatiiva
ml. - máŋggaidlohku
nom. - nominatiiva
ol. - ovttaidlohku
p. - persovdna
pers. - persovdna
pron. - pronomen
SD - davvisámegiella standárda, gč. Kap. 7.1.
subst. - substantiiva
V - vaikko makkár vokála
VS - vuodđosámegiella
- sáni lohpas
- cealkaga lohpas

Čuovus 2: Kárttat, tabeallat ja govvosat

Kárttat

Kárta 1: Dávvi-Romsa, Guovdageaidnu ja Gárasavvon.....	10
Kárta 2: Gáivuotna juhkkojuvvon guorahallanguovlluide.....	53

Tabeallat

Tabealla 1: Sámegielagiid sámegiel máhttu.....	16
Tabealla 2: Sámi giellaguovddáža gursafálaldat.....	20
Tabealla 3: Sámegielfálaldagat allaskuvla- ja universitehtadásis Gáivuonas.....	21
Tabealla 4: Informánttaid guovttagielatvuoda árvvoštallan.....	49
Tabealla 5: Dieđut informánttaid birra.....	55
Tabealla 6: Láibi - morfemat ja allomorffat.....	57
Tabealla 7: Eanet morfemat ja allomorffat.....	57
Tabealla 8: Čállingiela homonymiijat substantiivvaid sojaheames.....	67
Tabealla 9: Nom.ml. formatiivvaid juohkáseapmi Inf. 5.....	76
Tabealla 10: Substantiivvaid nom.ml. formatiivvat jietnabirrasa ektui.....	77
Tabealla 11: Akk/gen.ml. formatiivvaid juohkáseapmi, Inf. 5.....	81
Tabealla 12: Akk/gen.ml. formatiivvaid juohkáseapmi, Inf. 7.....	81
Tabealla 13: Bárrastávvalsubstantiivvaid akk/gen.ml. formatiivvaid jietnabirrasa ektui.....	82
Tabealla 14: Ill.ol. formatiivvaid juohkáseapmi buolvvaide.....	85
Tabealla 15: Ill.ml.-formatiivvat bárrastávval- ja kontrakšuvdnamáddagiin.....	89
Tabealla 16: Lok.ol. bárrast.máddaga formatiivvaid juohkáseapmi buolvvaide ja báikkiide.....	92
Tabealla 17: Bárrastávval i-máddaga lok.ol. ja ml. golmma suopmanis ja čállingielas.....	95
Tabealla 18: Sámegielaid orru- ja vuolggakásusat.....	97
Tabealla 19: Durdnossámegiela orru- ja vuolggakásusat.....	97
Tabealla 20: Lok.ml. formatiivvaid juohkáseapmi buolvvaide.....	99
Tabealla 21: Ines.ml. ja kom.ol. hámit davvisámegielas ja julevsámegielas.....	101
Tabealla 22: Kom.ml. formatiivvaid juohkáseapmi buolvvaide ja báikkiide.....	103
Tabealla 23: Bárahisst.máddaga essiivaproseassaid juohkáseapmi buolvvaide ja báikkiide.....	107
Tabealla 24: Pers.pron. 1.p. nom.ol. Juohkáseapmi báikkiide ja buolvvaide.....	110
Tabealla 25: Pers.pron. 1. p. akk/gen.ol. juohkáseapmi báikkiide ja buolvvaide.....	112
Tabealla 26: Čuj.pron. akk/gen.ol.-hámiid juohkáseapmi buolvvaide.....	113
Tabealla 27: Loahppa -n jávkan-proseassa ceškiid mielde.....	114
Tabealla 28: Loahppa -n jávkan-proseassa buolvvaid mielde.....	114
Tabealla 29: Gáivuona suopmana homonymiijat bárrastávvalsubstantiivvaid sojaheames.....	117
Tabealla 30: Muhtun Gáivuona suopmana iešvuodaid buohtastahttin.....	122
Tabealla 31: Sámegiela geavaheapmi golmma báikkis.....	124
Tabealla 32: Oahppit geain lea sámegiella fágan vuodđoskuvllas jagi 2006/2007.....	125
Tabealla 33: Virggit mat eaktudit sámegiela máhtu.....	125
Tabealla 34: Sámi áviissaid dingojumit suohkana bokte.....	127
Tabealla 35: Sámegiela skuvlejupmi ja giela geavaheapmi.....	127

Govvosat

Govus 1: Sámegielagiid ahkejuohku álbmoga ahkejuogu ektui jagi 2000.....	16
Govus 2: Ovtta servodaga giellarievdanproseassa.	25
Govus 3: Morfologalaš giellamálliid birrajohtu.....	31
Govus 4: Informánttaid giellamodus jearahalli mielde	51
Govus 5: Ill.ml. formatiivvat bárrastávvala- ja kontrakšuvdnamáddagiin buolvvaid mielde. .	89
Govus 6: Bárrastávval i-máddaga frekveansa lok.ol. n-dáhpáhusain.	95
Govus 7: Kom.ml. formatiivvaid juohkáseapmi buolvvaide.	103
Govus 8: Golmma kategoriija n-apokope-proseassa.....	115

Čuovus 3: Forespørsel om å delta i intervju

Jeg er hovedfagsstudent i samisk ved Universitetet i Tromsø og holder nå på med den avsluttende hovedoppgaven. Temaet for oppgaven er ”kåfjordsamisk” – endringer i dialekta sett forhold til tidsperspektiv og i hvilke sammenhenger folk bruker språket. I den forbindelse intervjuer jeg noen personer i Manndalen, Birtavarre og Olderdalen, både eldre og yngre.

Spørsmålene vil dreie seg om hvordan man har lært seg samisk, i hvilke sammenhenger man bruker språket, hva dialekta betyr for en, om man mener at ens egen snakkemåte skiller seg ut fra de eldres dialekt osv.

Jeg vil bruke båndopptaker for å unngå å skrive så mye, og fordi jeg etterpå kan sammenligne enkelte trekk i dialekta fra bygd til bygd og fra generasjon til generasjon. Intervjuet vil ta omtrent 20 minutter.

Det er frivillig å være med. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Evt sitater blir skrevet slik, f.eks.: ”Informant i Birtavarre fra den yngste generasjonen”. Det er kun jeg selv og veilederen som vil lytte til opptakene. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2007.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg. Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 41 02 10 11, eller sende en e-post til leneantonsen@gmail.com. Du kan også kontakte min veileder Kjell Kemi ved universitetet på telefonnummer 77 64 56 36.

Studien blir meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen
Lene Antonsen
Garver Eidissens veg 40
9011 Tromsø

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien om kåfjorddialekta og samtykker i å delta på intervju.

Signatur ..... Telefonnummer .....

Čuovus 4: Jearaldatlistu²¹

Man boaris don leat?
Maid don barggat?
Gos don leat bajásšaddan?
Galle vielja ja oappá dus leat? Máhttet go sii sámi?
Govt don leat oahppan sámi?
Mii lea du vuosttaš giella? Máhtátgo suoma?
Makkár giellaid sártnuiga du váhnemat? Naba ádját ja áhkut?
Makkár gielladilli lei du siiddas go šaddet bajás?
Geaiguin don sámistit mánnán? Nuorran? Geaiguin don sámistat dán áiggi? Man dávjá?

Logatgo sámi áviissaid? Leago álki ipmirdit?
Lávetgo guldalitgo Sámi Radio? Leago álki ipmirdit?
Leatgo lohkan sámegiela gurssas dahje univsitehtas dahje allaskuvllas?

Gáivuona-suopman:

Sárdnotgo nuorat earáládje go boares olbmot?
Govt manná Gáivuonasuopmaniin ovddosguvlui?
Leago du mielas dehálaš sárdnut Gáivuonasuopmana?
Dohkkego Gáivuonasápmi juohke oktavuodas?

Jorgalit cealkagiid oažžut ovdan dihto sojahemiid, omd. essiivva:

Vi bruker stien som vei.
Vi spiser det som suppe.
Vi bruker saueskinn som klær.

---

²¹ Listu lea leamaš veahkkinn, in leat čuvvon dan dárkilit.